

Кꙋвѣнте дєн бътрѫни

ISTORIA
LIMBEI ROMÂNE

DE

B. PETRICEICU-HASDEU.

PARTEA I.
PRINCIPIE DE LINGUISTICA

BUCURESCI
NOUA TYPOGRAFIĂ NAȚIONALĂ, DIRECTOR STEFAN RASIDESCU.
— 15. STRADA ACADEMIEI 15. —
1881

B. P. HASDEU.

PRINCIPIE DE LINGUISTICA

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A ARCHIVELOR STATULUĬ

Publicațiunĭ istorico-filologice

LIMBA ROMANA VORBITA

INTRE

1550—1600

TOMUL III.

B. PETRICEICU-HASDEU.

PRINCIPIE DE LINGUISTICA

CA

INTRODUCERE LA "ISTORIA LIMBEI ROMANE".

Denn so wundervoll ist in der Sprache die Individualisirung innerhalb der allgemeinen Uebereinstimmung, dass man eben so richtig sagen kann, dass das ganze Menschengeschlecht nur Eine Sprache, als dass jeder Mensch eine besondere besitzt. Unter den durch nähere Analogien verbundenen Sprachähnlichkeiten aber zeichnet sich vor allen die aus Stammverwandtschaft der Nationen entstehende aus...

W. v. Humboldt.

BUCURESCI
NOUA TYPOGRAFIA NAȚIONALĂ, DIRECTOR STEFAN RASIDESCU.
— 15. SGRADA ACADEMIEI 15. —
1881

In cestiunĭ de o natură socială, soluţiunea atinge tot-d'a-una pînă la un punct deprinderile nóstre, interesele, amorul propriŭ saŭ vanitatea, dorinţele şi tendinţele, fel de fel de córde individuale saŭ colective, carĭ sbîrnăe maĭ lesne prin emoţiune decât prin raţiune. De aci dificultatea nu numaĭ de a constata adevĕrul, dar maĭ mult încă de a face pe ceĭ-l'alţĭ să'l înţelégă şi să'l priméscă.

Nemic maĭ social ca limba, nodul cel maĭ puternic, dacă nu chĭar temelia societăţiĭ. Nemic maĭ expus, prin urmare, la pericolul unor apreciărĭ emoţionale în loc de cele raţionale. Limba unuĭ popor se confundă şi se identifică cu naţionalitatea luĭ, cu memoria părinţilor, cu légĕnul, cu mama, de unde ea se şi numesce «limbă *maternă*», expresiune sublimă, necunoscută anticităţiĭ, născută în Italia din vécul de mijloc şi pe care dela gintea latină aŭ împrumutat'o apoĭ Germaniĭ. [1]) Ḑicĕnd acésta, étă că eŭ însumĭ, ca Român, simţesc o caldă emoţiune. A o birui pe deplin, a o supune raţiuniĭ celeĭ recĭ, fără a scóte măcar un suspin de protestare, e anevoe.

Momentul cel maĭ priincĭos pentru constatarea, înţelegerea

---

[1]) Cfr. Steinthal, *Von der Liebe zur Muttersprache*, în *Gesammelte kleine Schriften*, Berlin, 1880, p. 100: «Auch sind nicht die Deutschen die Schöpfer des Wortes Muttersprache, sondern die Italiener.»

şi primirea adevĕruluĭ, este acela când o cestiune socială a fost deja exagerată în doă direcţiunĭ opuse; căcĭ numaĭ atuncĭ emoţiunea, isbită prin antitesă, se speriă de extreme, se opresce cu nedomerire, rechĭamă ea-însăşĭ ajutorul raţiuniĭ.

Un asemenea moment a sosit pentru graĭul român.

* * *

Nu e aci vorba de limba literară, şi cu atăt maĭ puţin de limba sciinţifică în speciă.

Naţiunea română a făcut într'un scurt interval nesce paşĭ atăt de marĭ şi atăt de ĭuţĭ pe calea progresuluĭ general, încăt cercul seŭ de cugetare lărgindu-se peste mĕsură, literatura la noĭ şi maĭ ales sciinţa se vĕd silite vrênd-nevrênd a căuta din afară un arsenal de expresiunĭ, pe carĭ nu le află de loc saŭ nu le găsesc după plac în graĭul poporuluĭ. Acel arsenal ni-l procură latina şi limbile romanice, de carĭ ne légă gintea, curentul de aspiraţiunĭ, însăşĭ proveninţa cultureĭ nóstre actuale.

Acéstă procedură de a forma o limbă literară comună tuturor Românilor, o indicase cel întâĭu, pe la finea seculuĭ trecut, Bănăţénul Paul Iorgovicĭ, a căruĭ carte, pe o scară modestă, este pentru noĭ, cu tot dreptul, ce-va ca a luĭ Dante «De vulgari eloquio» pentru limba literară a Italieĭ. [1]) Heliade n'a făcut în Muntenia decăt a aplica şi a propaga ideele luĭ Iorgovicĭ. Tot aşa Asachi în Moldova.

Orĭ-ce s'ar face, orĭ-ce s'ar dice, literatura română, maĭ cu sémă cea sciinţifică, şĭ-a croit deja o limbă, pe care o înavuţesce şi o va înavuţi mereŭ, nu cu elemente slavice, maghĭare, turce etc., ci numaĭ cu elemente latine. Dacă latinitatea nutresce într'un mod aprópe exclusiv limba literară englesă, deşi germanică în fond, apoĭ cu căt maĭ vîrtos ea nu póte a nu fi unica sorginte firéscă pentru limba literară română.

Nu acésta însă, repetâm încă o dată, ne preocupă în casul

---

[1]) Iorgovicĭ, *Observaţiĭ de limba rumânéscă*, Buda, 1799, p. 77—9.

de faţă; nu literatura şi nu actualitatea saŭ viitorul, ci numaĭ graĭul poporan în desvoltarea luĭ istorică, în înlănţuirea cea nemeşteşugită a fenomenelor ce'l caracterisă dela nascere şi pînă astădĭ, în tóte căte constituă individualitatea luĭ bine definită în sînul familieĭ linguistice neo-latine şi'n concertul limbilor în genere.

* * *

Primele încercărĭ asupra graĭuluĭ poporan al Românilor, conduse într'un mod ce-va maĭ sistematic, se datoresc uneĭ pleĭade de Ardelenĭ: Şincaĭ, Samuil Micu, Petru Maĭor, a cărora mărime trebuĭ mĕsurată nu prin ceĭa ce eĭ aŭ făcut, ci prin ceĭa ce voĭaŭ să facă: a deştepta naţionalitatea română, a o deştepta cu orĭ-ce preţ. «Sînteţĭ fiĭ aĭ Romeĭ!» aŭ strigat eĭ; şi Românul, sguduit din somn, s'a pus pe gîndurĭ.

In acest chip s'a plăsmuit la noĭ şi a crescut treptat pînă la un *non-plus-ultra* o direcţiune unilaterală în sensul latin. Tóte elementele limbeĭ române sînt latine şi numaĭ latine. Se scie că Lexiconul Budan dela 1825, a căruĭ partea etimologică este opera luĭ Petru Maĭor, trage pe turcul *alaĭu* din latinul *aula*, pe slavicul *becisnic* din latinul *imbecillis*, pe albanesul *brad* din latinul *abies*, *brânză* din *prandium*, *bardă* din *dolabra*, *cĭas* din *caedo* etc.

Acéstă şcólă a produs doĭ bărbaţĭ, de'naintea cărora cată să se'nchine toţĭ Româniĭ: Cipar şi Laurian. Cipar a supus cel întâĭu unuĭ studiŭ critic vechile texturĭ române. Laurian, pe de altă parte, a presimţit, înainte de somităţĭ occidentale, doă dintre pîrghiele cele fundamentale ale Linguisticeĭ contimpurane: ne'ntrerupta continuitate dialectală şi reconstrucţiunea prototipurilor. Când el dice că dialectul sard unesce Italia cu Spania, dialectul piemontes pe Italia cu Francia, ĭar dialectul sicilian pe Italia cu România; când el reconstruesce apoĭ pentru «tatăl-nostru» românesc de astădĭ treĭ tipurĭ succesive anterióre, carĭ îl légă cu «pater--noster» latin; procedura póte fi necorectă, dar ideia—desvol-

tată maĭ tărḑiŭ de Schleicher, de Schuchardt, de Ascoli — e roditóre şi adevĕrat sciinţifică. [3])

Şi totuşĭ acéstă şcólă, pe care o justificaŭ împregĭurările nasceriĭ sale şi latinitatea cea reală a limbeĭ române, trebuĭa să caḑă prin exces.

* * *

Cea-l'altă direcţiune unilaterală, într'un sens exagerat anti-latin saŭ chĭar latinofob, o represintă maĭ cu sémă Cihac în tomul II din «Dictionnaire d'étymologie daco-romane», căcĭ în tomul I el se ţinea cam incolor.

Cihac a lucrat vr'o ḑece anĭ, resfoind tot felul de vocabulare, pentru ca să ne dea la urma urmelor un volum de peste 800 de pagine, în care să tinḑă a dovedi că:

1°. Limba română cuprinde în sine de doă orĭ maĭ multe cuvinte slavice decăt latine, carĭ sînt de o potrivă la numĕr cu cele turce.

2°. Elementul latin e atăt de prospĕt la noĭ, încăt în evul mediŭ, pe când Româniĭ făcuseră cunoscinţă cu Slaviĭ: «on «est tenté de croire que l'élément latin n'était pas encore «entré de ce temps-là dans la chair et le sang de la na«tion». [4])

3°. Afară de elemente slavice, turce, neo-grece, maghĭare şi pré-puţine albanese, adecă cincĭ categorie peste tot, ba chĭar numaĭ patru, fiind-că după Cihac: «l'albanais ne nous a donné «directement qu'un très-petit nombre de vocables, *et même ces* «*mots ne sont pas d'origine albanaise*», [5]) nu există în graĭul român absolutamente nicĭ un alt ingredient străin.

4°. Elementele slavice, carĭ constituă jumătatea limbeĭ române după Cihac, aŭ început a se introduce la noĭ anume de atuncĭ când: «les Roumains ont été christianisés par les Slovènes», [6]) prin urmare cel mult în secolul IX.

---

[3]) Laurian, *Tentamen criticum*, Viennae, 1840, p. LVII—LVIII.
[4]) Cihac, *Dict.* II, p. IX—X.
[5]) Ibid. p. XIII.
[6]) Ibid. p. IX.

5°. Nu se află nicĭ o vorbă, dar nicĭ una, pe care Slaviĭ şi ceĭ-l'alţĭ vecinĭ s'o fi luat dela Românĭ, ci pe tóte le-aŭ primit numaĭ Româniĭ dela vecinĭ şi maĭ ales dela Slavĭ, cărora noĭ le datorim pînă şi pe *Traian*! [7])

Din tóte acestea resultă, fără ca Cihac să nĭ-o spună într'un mod expres, cumcă dela Traian pînă la Ciril şi Metodiŭ Româniĭ nu vorbĭaŭ aprópe nicĭ o limbă, fiind un popor mut, căcĭ latina «n'était pas encore entrée dans la chair et le sang de la nation», Turciĭ şi Unguriĭ nu se arătaseră încă, ĭar Slaviĭ nu se apucară a ne creştina.

De aci maĭ resultă încă, şi Cihac nĭ-o spune el-însuşĭ cu o fragedă candóre, cum-că vorbele române cele eminamente creştine ca: *biserică*=lat. *basilica*, *botez*=lat. *baptizo*, *duminica* =lat. *dominica*, *păresimĭ*=lat. *quadragesima*, *cruce*=lat. *crux* etc. nu ne-aŭ venit dela Romanĭ, ci: «sont venus, sans au«cun doute, d'une source gréco-latine du moyen-âge». [8])

Luĭ Cihac, ce e drept, ĭĭ scapă într'un loc de a ḑice că: «elementul latin forméză, fără îndoélă, *substanța* limbeĭ române», [9]) şi pe «substanţa» el chĭar o subliniază; dar ce fel de *substanţă* póte fi aceĭa, care în curs de opt secolĭ, dela colonisarea romană a Dacieĭ pînă la apostolatul Slavilor, «nu întrase în carnea şi'n sângele naţiuniĭ»!

După Cihac, afară de sfera curat lexică, elementul slavic «preponderéză» la Românĭ în sufixurĭ, în nomenclatura locală, în terminologia botanică, în «forma interióră a limbeĭ»; maĭ adăogându-se că poesia nóstră poporană e slavică de sus pînă jos: «par le langage, le sujet, la forme». [10])

Cu alte cuvinte, dacă teoria luĭ Cihac póte fi înţelésă într'un fel şi dacă o înţelege măcar el-însuşĭ, apoĭ numaĭ dóră în acel sens, că limba română este un *dialect neo-slavic*.

* * *

---

[7]) Ib. p. 423. — Cfr. *Cuvente den bătrâni*, t. 2, p. 303—6.
[8]) Cihac, *Dict.* II. p. XIII.
[9]) Ibid. p. VIII.
[10]) Ib. p. IX.

Ca **metódă**, Cihac este inferior Lexiconuluĭ Budan dela 1825.

Petru Maĭor are grijă, cel puţin, de a arăta, chĭar în capul opereĭ sale, diferitele transiţiunĭ fonetice, prin carĭ póte saŭ trebuĭ să trécă un cuvînt latin pentru a întra în limba română. Bună saŭ rea, totuşĭ este o metódă. Cihac e maĭ puţin scrupulos. El nu indică nicăirĭ vre-un criteriŭ, după care se conduce. Pentru dînsul, fără ca să maĭ vorbim de bĭetele vocale, tóte consónele pot trece în tóte consónele, tóte consónele pot dispare dintr'o vorbă, tóte consónele se pot întroduce într'o vorbă: *pipa* póte să derive din *lulea* şi *lulea* din *cĭubuc*, ajunge numaĭ identitatea saŭ analogia sensuluĭ.

Astfel consóna *ţ* (*tz*, ц), ca să luâm un singur exemplu, derivă după Cihac din *s*, din *z*, din *j*, din *ch*, din *v*, din *ć*, din *d*, din *t*, din *i*, din *l*, din *st* etc., precum:

ţ=*s*: *ţarcă*=sl. сраки (II, 429);
ţ=*z*: *ţanc*=sl. знакъ (ibid.);
ţ=*j*: *ţiltă*=sl. жлътъ (II, 434);
ţ=*v*: *ţip*=sl. въпиѭ (ibid.);
ţ=*ć*: *ţipar*=ung. *csík* (II, 535);
ţ=*d*: *ţanţoş*=ung. *dacos* (II, 534);
ţ=*t*: *ţurcă*=ung. *turcos* (II, 536);
ţ=*i*: *maţ*=turc. *ma'ii* (II, 594);
ţ=*st*: *acaţ*=ung. *akasztalni* (II, 475) etc.

In *ţîţîesc*, derivat din slav. хвѣиѫ (II, 436), primul *ţ* represintă pe *ch*, ĭar al doilea *ţ* pe *v*! In *hoţ*, tras din slav. злодѣи (II, 142), nicĭ nu se maĭ scie măcar dacă *ţ* vine din *l* saŭ din *d*; şi lucrul se încurcă şi maĭ reŭ, când Cihac maĭ adaugă că *hoţ* este de aceĭaşĭ viţă cu *delă*, cu *înnădesc*, cu *nădejde* şi cu *zidesc*: «tous de la même origine»! .

Să ne maĭ mirâm óre, că pînă şi *Solomon* este pentru Cihac un cuvînt **slavic**? Vorba românéscă *solomoniă* «sorcellerie, sortilège, magie», adecă ceĭa-ce în Occidinte se numĭa «claviculae Salomonis», «la clavicule de Salomon, titre d'un livre

de magie attribué faussement à Salomon», [11]) Cihac nu se sfiesce a trage din slavicul шалиенъ "îndrăcit», pe care'l înrudesce apoĭ cu maghĭarul *csal* «înşelăcĭune» (II, 384).

Ca onestitate sciinţifică, reputaţiunea luĭ Petru Maĭor e maĭ pe sus de orĭ-ce mustrare. Nicĭ o dată el n'a născocit un cuvînt, o formă, o semnificaţiune, după cum îĭ venĭa maĭ bine la socotélă. Cu o adîncă părere de reŭ, nu putem ḑice tot aşa despre Cihac. El nu numaĭ dâ ca poporane nesce vorbe pe carĭ nu le va înţelege un singur Român şi carĭ n'aŭ figurat chĭar în bĭurocraţiă saŭ în cler decăt numaĭ dóră în scurtele intervalurĭ ale ocupaţiunilor rusescĭ, fără a remâné în limbă, bună óră *hodul deleĭ* (II, 139)=russ. ходъ дѣла, dar încă inventéză *ad-hoc* cuvinte slavice.

Astfel într'un exemplu de maĭ sus, pentru a lega maĭ strîns sub raportul fonetic pe românul *solomoniă* cu slavicul шалиенъ, Cihac ne ḑice, că polonesce *szalamanić*, *szolomić* însemnéză «tourner la tête à quelqu'un, éblouir etc.», ĭar *szalamanie* «éblouissement, séduction, duperie». Căutaţĭ aceste cuvinte în Linde, unicul dicţionar polon complet, maĭ voluminos decăt cel frances al luĭ Littré. In deşert! Ele nu se găsesc acolo. Cihac le-a inventat.

E fórte caracteristic, că un susţinĕtor atăt de îndrăzneţ al slavismuluĭ limbeĭ române nu este în stare el-însuşĭ de a citi un text în vre-unul măcar din dialectele slavice. Numaĭ astfel se explică, pentru ce dicţionarele slavice cele marĭ, adevĕrat seriόse, întemeĭate pe citaţiunĭ textuale, precum este cel polon al luĭ Linde, cel bohem al luĭ Jungmann, cel paleo-serbic al

---

[11]) Littré, *Dict.*, I, p. 640. — Cfr. Nisard, *Histoire des livres populaires*, Paris, 1854, t. 1, p. 173: «Josèphe rapporte (Antiq. VIII, ch. II) que Salomon se servait de la connaissance qu'il avait des choses naturelles pour composer divers remèdes, entre lesquels il y en avait même, dit-il, d'assez puissants pour chasser les démons. Sur ce fondement, des imposteurs ont publié, sous le nom de ce roi, plusieurs ouvrages de secrets de médecine, de magie et d'enchantements...» — Cfr. Collin de Plancy, *Dictionnaire infernal*, Paris, 1836, p. 592—4, verbo *Salomon*.

luĭ Daničić, acela al Academieĭ din Petersburg etc., ĭ-aŭ remas cu totul necunoscute...

Nu numaĭ ca metódă şi ca onestitate sciinţifică, dar şi ca principiŭ, exageraţiunea latinomană a luĭ Petru Maĭor este maĭ legitimă decăt exageraţiunea slavomană a luĭ Cihac.

Petru Maĭor, exagerând latinitatea graĭuluĭ român, exageréză un adevĕr, la care sciinţa tot va trebui să revină, după ce-şĭ va da maĭ întâĭu ostenéla de a înlătura trăsurele cele încărcate. Cihac, din contra, exagerând slavismul Românilor, ba încă sub tóte puncturile de vedere, exageréză o exageraţiune, care ĭea nesce proporţiunĭ gigantice pentru a deveni o curată fantomă. [12])

Ambele exageraţiunĭ însă provócă de o potrivă necesitatea de a se supune graĭul român unuĭ noŭ studiŭ, ale căruĭ resultate pot fi înţelese şi primite de astă dată în tótă obiectivitatea lor, desbrăcată de orĭ-ce sensaţionalism, de óră-ce lumea s'a săturat deja de *pré-pré* dintr'o parte şi de *fórte-fórte* din cea-l'altă.

Acéstă este ţinta opereĭ de faţă.

* * *

Limba română oferă linguistuluĭ un câmp de cercetare pe atăt de noŭ pe căt şi de important.

Noŭ, căcĭ pînă acum ea a fost studiată din când în când într'un mod monografic, dar nu s'a scris încă nemic solid asupra totalităţiĭ sale.

Important, căcĭ ea singură represintă ramura orientală a familieĭ romanice, avênd astfel în cumpănă aceĭaşĭ greutate pe care o are ramura occidentală întrégă, adecă dialectele italiane, spanióle, portugese, provenţale, reto-romane şi francese luate la un loc.

Tocmaĭ de aceĭa însă, prin noutate şi prin importanţă, studiul limbeĭ române cere *à-fortiori* :

---

[12]) Cfr. maĭ jos p. 96—100.

1°. Deplina cunóscere şi aplicarea rigurósă a principielor generale ale Linguisticeĭ;

2°. Adunarea şi aprofundarea în speciă, după putinţă, a tuturor monumentelor literare şi a tuturor dialectelor române.

De aci împărţirea opereĭ de faţă în doă secţiunĭ.

* * *

O sciinţă în progres, ca şi un individ care mereŭ se îmbogăţesce, are trebuinţă din când în când de un bun inventar al averiĭ sale, pentru ca să scie tot ce posedă, tot ce a căştigat, tot ce a perdut, tot ce-ĭ prisosesce şi tot ce-ĭ maĭ lipsesce încă.

In ultimiĭ ḑece anĭ, începênd dela «Cursul» luĭ Ascoli, [13]) Linguistica a fost brăzdată în atâtea direcţiunĭ diverse şi semĕnată cu atâtea noue ideĭ, datorite maĭ cu sémă generaţiuniĭ celeĭ tinere, ca Johannes Schmidt, Ludwig, Sayce, Leskien, Bréal, Brugman, Caix, Gustav Meyer etc., între carĭ să nu uĭtâm pe d-na Carolina Michaëlis, încât inventarele din trecut nu se maĭ potrivesc cu avutul de astăḑĭ, ĭar avutul de astăḑĭ îmbrăţişéză nu numaĭ ródele cele culese, dar maĭ mult încă pe acelea ce resar pentru ḑiua de mânĭ şi se pot deja privi maĭ de'nainte ca dobăndite.

Intr'un cuvînt, Linguistica actuală e maĭ departe de Linguistica luĭ Schleicher decum era Linguistica luĭ Schleicher de Linguistica luĭ Bopp.

Un inventar al acesteĭ noue fase a sciinţeĭ, îl încercâm noĭ în prima parte a opereĭ de faţă sub titlul special de «Principie de Linguistică».

* * *

«Istoria limbeĭ române», obiectul părţiĭ a doua, este o consecinţă şi tinde a fi o sintesă a numeróselor texturĭ publicate în *Cuvente den bătrăni*, alăturându-se cu tóte tipăriturele nó-

---

[8]) Ascoli, *Corsi di glottologia*, Torino, 1870.

stre cele vechĭ, maĭ ales din secolul XVI, precum şi cu maĭ multe manuscripte inedite de aceĭaşĭ epocă, dintre carĭ ne mărginim a menţiona aci preţiosul Evangeliar dela 1574 din *British Museum* şi nu maĭ puţin preţiosul codice în posesiunea profesoruluĭ Sbiera dela Cernăuţĭ . . .

20 decembre 1880.
Bucurescĭ.

PRINCIPIE DE LINGUISTICA

CA

INTRODUCERE

LA

ISTORIA LIMBEI ROMÂNE

Everything in the study of language, as in most other studies, depends upon the way in which one approaches the fundamental questions. In my opinion there is no other way here so secure and so fruitful as that of inquiring what our own speech is to us, and why; how we came by it, and by what tenure we hold it...

WHITNEY, The Contemporary Review, 1875, t. 25, p. 716.

SCIINȚA LIMBEI

§ I.

Motivul.

Lucrând la *Istoria limbeĭ române*, am schițat maĭ întâĭu o întroducere generală în Linguistică.

Sciința limbeĭ, născută așa de curând, nefiind încă pe deplin formulată, fie-care linguist, înainte de a purcede la brăzduirea unuĭ câmp special, se vede silit a-șĭ reculege în memoriă tóte noțiunile teoretice cele împrăștiate, adesea necomplete, unele necontrolate, altele vițióse saŭ vițiate, pe a-locurĭ presintând chĭar câte o însemnată lacună.

Numaĭ printr'o asemenea laboriósă reculegere a principielor generale ale doctrineĭ, completându-le, controlându-le, îndreptându-le, încercându-se a umple neajunsurile, linguistul, în starea actuală a sciințeĭ, îșĭ procură o busólă, cu ajutorul căriĭ póte să întreprindă apoĭ, fără a maĭ șovăi, o lucrare monografică cutare saŭ cutare.

Necesară pentru autor, o întroducere de acéstă natură este nu maĭ puțin necesară pentru public, căruĭa altmintrea ĭ-ar lipsi în mare parte, dacă nu peste tot, criteriele pentru a puté judeca despre soliditatea relativă a opereĭ.

Unul dintre fundatoriĭ sciințeĭ limbeĭ, nemuritorul Wilhelm

Humboldt, a scris astfel un vast tractat general de Linguistică, un adevĕrat cap-d'operă, pentru a servi numaĭ şi numaĭ ca întroducere la studiul seŭ despre limba Kawi de pe insula Java.

De asemenea o remarcabilă carte a reposatuluĭ Schleicher, deşi se intitulézā în speciă «Limba germană», nu este totuşĭ în realitate decât o desfăşurare a teorieĭ autoruluĭ asupra studiuluĭ limbeĭ în genere.

După ce vom fi recapitulat o dată tóte principiele fundamentale, graţiă cărora Linguistica contimpurană a ajuns a fi o sciinţă positivă în tótă puterea cuvîntuluĭ, ne va fi lesne a le aplica treptat la orĭ-ce limbă concretă, fără a tot pipăi pe'ntunerec *à-la-Bolza* saŭ *à-la-Cihac.*

Ne-am împărţit întréga lucrare în următórele cincĭ capitole:

I. *Conspectul sciinţelor filologice*;
II. *Linguistica în genere;*
III. *Linguistica în speciă:*
IV. *Viaţa limbeĭ*;
V. *Metóda şi metóde.*

I

CONSPECTUL SCIINȚELOR FILOLOGICE.

§ 2.

Filologia în genere.

Filologia în genere cuprinde în sine tóte doctrinele filologice speciale, carĭ se pot reduce la doă marĭ rubrice: filologia clasică și filologia comparativă.

Vom cerceta aci sfera propriă a fie-căriĭa din acestea, așa cum resultă ea din actualitatea sciințeĭ, și relațiunile lor reciproce, ca doă părțĭ bine definite, dar maĭ mult saŭ maĭ puțin solidare, ale unuĭ singur tot.

§ 3.

Filologia clasică.

In secolul trecut prin filologiă clasică se înțelegea explicarea cam subiectivă a finețelor și dificultăților literare ale unuĭ text, maĭ ales grec saŭ latin. Ea se mărginĭa generalmente în recensiunea vechilor scriitorĭ, pe carĭ îĭ comenta și-șĭ permitea fórte ades a-ĭ completa saŭ a-ĭ corege.

Wolf (1757—1824) a scos cel întâĭu filologia clasică din acéstă pură instrumentalitate, rădicând'o la o adevĕrată înălțime sciințifică. [1]) De aci încolo, în loc de a fi arta de a

---

[1]) Cfr. Wolf, *Vorlesungen über die Encyklopaedie der Alterthumswissenschaft.* hrsg. v. Gürtler, Leipzig, 1831.

suci şi resuci cu dibăciă un text, ea devine sciinţa civilisaţiunii clasice în totalitatea ei: limbă, instituţiuni, religiune, filosofiă, tóte câte se resfrîng în monumente literare [2]).

După Hermann, Creuzer, Buttmann, Bekker etc., propagatorul contimpuran cel mai influinte al acestei noue direcţiuni a fost ilustrul Böckh (1785—1867), a căruia numerósă şcóla, cu Otfried Müller în frunte, a făcut imposibilă re'ntórcerea la formalismul cel îngust de altă dată, când filologia clasică era şi stăruia de a fi: «meşteşugul de a limpedi şi a îndrepta pe autorii greci şi romani» [3]).

Böckh, ca şi Wolf, a scris puţin în comparaţiune cu ceiace a lucrat, aprópe 60 de ani, pe calea didactică. Discipoli eminenţi, dintre cei 1500 de studenţi înscrişi, aŭ respăndit ideele sale, şi nu o dată le-aŭ formulat chiar, le-aŭ legat într'o ordine mai sistematică, le-aŭ dat ultima expresiune. In acest mod, deja după mórtea lui Böckh, unul din elevii sei a codificat şi a scos la lumină de curînd prelegerile marelui profesor: *Enciclopedia şi metodologia sciinţelor filologice*; un volum de peste 800 de pagine, care ne introduce în întregul doctrinei [4]). Mărginindu-se el-însuşi în clasicitatea grécă şi romană, fără totuşi a contesta legitimitatea aplicării studiului filologic la ori-ce altă clasicitate, Böckh urmăresce în scriitorii antici tóte manifestaţiunile caracteristice ale traiului material, moral şi spiritual al Eladei şi Romei: relaţiunile de Stat interne şi externe, viaţa socială şi casnică dela nascere pînă la mormînt, credinţele religióse şi cultul, artele şi sciinţele, mişcarea literară în proză şi 'n versuri. Ultimul capitol este consacrat limbei, începênd dela alfabet pînă la stilistica şi metrică.

---

[2]) Haase, *Philologie*, in Ersch und Gruber, *Allgemeine Encyklopaedie*. 3-te Sektion, t. 23 (1847), p. 383—5. Cfr. Ast, *Grundriss der Philologie*, Landshut, 1808, p. 1—13.

[3]) Cfr. Matthiae, *Encyklopaedie und Methodologie der Philologie*, Leipzig, 1835, p. 3.

[4]) Böckh, *Encyklopaedie und Methodologie der philologischen Wissenschaften*, Leipzig, 1877. — Cfr. Steinthal, *Zeitschr. f. Völkerpsychologie*, t. 10 (1878), p. 235—55, şi t. 11 (1879) p. 302—26.

Maĭ pe scurt, filologul clasic, aşa cum îl înţelege sciinţa de astădĭ [5]), studiază activitatea omnilaterală a unuĭ popor, întru cât ca se póte urmări în literatură, dacă acéstă literatură, peste tot saŭ numaĭ într'o epocă maĭ fericită. reuşise a deveni óre-cum clasică, pentru ca astfel să merite a fi cercetată chĭar pentru propria eĭ greutate. A dice că filologia clasică n'are a face decât cu lumea antică, ar fi pré-confus, de óră-ce noţiunea de a n t i c i t a t e e relativă. Epoca luĭ Dante este antică pentru poporul italian ; pentru Românĭ, sub orĭ-ce raport, e antică pînă şi epoca luĭ Mateĭu Basarab. In tot casul însă, acea lume, pe care o reconstruesce filologia clasică, cată să fi încetat din viaţă, lăsând posterităţiĭ o însemnată moştenire literară qualitativă, dacă nu şi quantitativă ; o moştenire unde, printr'o erudită exegesă. urmaşiĭ să pótă surprinde s u fl e t u l trecutuluĭ.

§ 4.

Filologia comparativă.

O publicaţiune periodică francesă, fundată sînt acum vr'o patru-spre-decĭ anĭ, pórtă titlul de : *Revue de linguistique et de philologie comparée.*

Şi maĭ de'nainte, un d. L. F. Jéhan de Saint Clavien publicase la 1858 un gros volum întitulat : *Dictionnaire de linguistique et de philologie comparée.*

Ce este L i n g u i s t i c a şi ce să fiă f i l o l o g i a c o m p a r a t i v ă, de vreme ce ele nu sînt tot una?

Iată cum respunde Whitney :

«Filologia comparativă şi Linguistica sînt doă laturĭ ale u-«nuĭa şi aceluĭaşĭ studiŭ. Cea de'ntâiŭ începe prin a aduna «fapte isolate dintr'o grupă óre-care de limbĭ, apoĭ le clasifică. «indică raporturile lor şi trage conclusiunĭ din aceste rapor-

[5]) Cfr. maĭ ales Reinach, *Manuel de philologie classique*, Paris, 1880.

«turĭ. Cea-l'altă se ocupă maĭ ales cu legile şi principiele «generale ale limbeĭ...» [6])

Filologia comparativă ar fi dară un fel de Linguistică analitică, opusă unuĭ fel de Linguistică sintetică.

Cu alte cuvinte, ea nu este nicĭ măcar Linguistica întrégă. O asemenea noţiune ar fi fost la locul seŭ numaĭ dóră în secolul trecut, când filologia clasică era şi ea o speciă de Linguistică analitică. [7]) Astădĭ însă, în urma luĭ Wolf şi Böckh, sfera filologieĭ clasice lărgindu-se, precum am vědut, departe din cercul restrîns al analiseĭ linguistice, este un anacronism de a lăsa acolo la strîmtóre sciinţa paralelă a filologieĭ comparative; saŭ cel puţin — dacă se va pretinde că ea nu este o sciinţă paralelă — va fi o neconsecinţă de a'ĭ mănţine numele de filologiă, fie comparativă saŭ altfel.

Este fórte cĭudat că mulţĭ încă, între ceĭ-l'alţĭ chĭar Littré, [8]) persistă a privi filologia clasică prin emiopia seculuĭ trecut. «Rollin—dice d. Hovelacque—définissait les philologues: ceux «qui ont travaillé sur les anciens auteurs pour les examiner, «les corriger, les expliquer et les mettre au jour. *Cette dé«finition conserve encore toute sa valeur.*» [9]) Unde maĭ sînt Wolf şi Böckh?

Din dată ce dicem «*filologiă* comparativă» faţă cu «*filologia* clasică», ambele — ca de o potrivă *filologiă* — trebuĭ să aibe aceĭaşĭ întindere, diferind una de alta numaĭ prin punctul de vedere, pe care 'l indică, într'un mod aproximativ, epitetele: «comparativă» şi «clasică».

Prin urmare, filologia comparativă, pe lîngă Linguistica întrégă, cea analitică ca şi cea sintetică, cată neapěrat să maĭ cuprindă în sine alt ce-va, care să corespundă elementuluĭ

---

[6]) Whitney, *La vie du langage*, Paris, 1875, p. 259. — Cfr. Sayce, *Introduction to the science of language*, London, 1880, t. 1, p. 135—6.

[7]) Bielfeld, *L'érudition universelle*, Berlin, 1768, t. 4, p. 384: „La philologie n'est que la connaissance générale des langues, de leur critique, de la signification propre et figurée de leurs mots et de leurs phrases etc."

[8]) Littré, *Dict.* t. 3, p. 1097.

[9]) Hovelacque, *La linguistique*, Paris, 1876, p. 2.

social, elementuluĭ religios, elementuluĭ literar din filologia clasică.

Acest «alt ce-va», îl vom vedé maĭ departe; de o cam dată ne vom opri o clipă asupra unuĭ punct de controversă așa dicênd nominală.

§ 5.

«Clasic» și «comparativ»

«Comparativ» nu este în corespundință cu «clasic».

Clasicitatea fiind în oposițiune cu vulgaritatea, terminul cel maĭ propriŭ pentru filologia comparativă ar fi «filologiă poporană».

E cam anevoe însă de a modifica termenul admis, și nu este vre-o mare nevoe de a'l modifica. Pe de o parte, el s'a pré înrădăcinat, maĭ ales în țerile latine occidentale și 'n Anglia; pe de alta, el se póte justifica.

S'a spus de de-mult și s'a repetat adesea, că este absurd, saŭ cel puțin pleonastic, de a numi o sciință în speciă «comparativă», de vreme ce orĭ-ce cunoscință umană în genere resultă dintr'o comparațiune. Numaĭ punênd pe A alăturĭ cu B, noĭ scim că A nu e B și B nu e A.

Este însă nu maĭ puțin adevĕrat că, în afară de facultatea comparativă generală, fără care omul n'ar fi în stare de a cugeta și de care, în gradurĭ diverse, se bucură chĭar animalele, există un fel de comparațiune specifică, propriă unuĭ numĕr fórte restrîns de sciințe, și anume comparațiunea elementelor omologe și omotipe; «omologe», când este vorba de a urmări acelașĭ element sub diferite forme în corpurĭ diferite; «omotipe», atuncĭ când sînt supuse comparațiuniĭ elementele corelative ale unuĭa și aceluĭa-șĭ individ. Din acest punct de vedere, dacă se póte dice *anatomiă comparativă*, *fisiologiă comparativă*, ba pînă și *legislațiune comparativă*, tot așa de bine merge *filologia comparativă*.

Filologia clasică are a face cu o înaltă stare culturală a uneĭ naţiunĭ. Literatura cea cultă, în care se oglindesce obiectul filologieĭ clasice, este ce-va artificial şi, prin însăşĭ acésta, ce-va fórte individual. Doă literature culte se pot compara, precum se pot compara scrierile a doĭ autorĭ; dar o asemenea comparaţiune, fie cât de ingeniósă, cât de spirituală, cât de instructivă sub raportul curat istoric, nu ne va destăinui nicĭ o lege, căcĭ legea resultă din comparaţiunea fenomenelor naturale, carĭ trebuĭ să fie multe, ĭar nu din a celor artificiale, carĭ sînt tot-o-dată puţine.

Filologia comparativă are a face cu popórele în starea lor aşa ḑicênd naturală. Natura oferă pretutindenĭ o profusiune de fenomene omológe şi omotipe, carĭ se pot aprecia numaĭ printr'o scrupulósă comparaţiune. S'ar puté chiar ḑice, că filologia comparativă, din dată ce se rădică maĭ pe sus de adunarea brută a materialuluĭ, nu maĭ are altă trébă decât a compara, de óră-ce resultatele ce le dobândesce sînt tot-d'a-una nesce consecinţe immediate ale comparaţiuniĭ.

Noĭ mănţinem dară pentru acéstă ramură a filologieĭ epitetul de comparativă, deşi — maĭ repetâm încă o dată — el nu este cel maĭ nemerit.

§ 6.

Filologia clasică şi filologia comparativă.

Am spus că ambele ramure speciale ale filologieĭ în genere diferă prin puncturĭ de vedere, ĭar nu prin sferă.

Părţile constitutive ale fie-căriĭa din ele corespund şi trebuĭ să corespundă părţilor constitutive ale celeĭ-l'alte, cu deosebirea numaĭ că cele filologice clasice se întemeĭază tóte pe literatura cultă, pe când ale filologieĭ comparative pe gura poporuluĭ.

Filologia clasică, aşa după cum o vedem în şcóla luĭ Wolf şi Böckh, studiază cultura antică în următórele treĭ cercurĭ:

1. Etica clasică;

2. Literatura şi arta clasicităţiĭ:

3. Limba clasică.

Dacă vom resturna ordinea de succesiune a celor treĭ elemente constitutive, o ordine nu tocmaĭ arbitrară, căcĭ se razămă pe importanţa lor relativă în studiul civilisaţiuniĭ, unde pe primul plan ne interesă instituţiunile, ĭar limba abia pe planul al treilea, vom găsi că filologia comparativă se ocupă şi ea de asemenea cu:

1. Limba poporană;

2. Literatura şi arta poporuluĭ;

3. Etica poporană.

In ultimele doă rubrice întră tradiţiunile istorice ale poporuluĭ, credinţele sale religióse, noţiunile sale fisice şi metafisice, obiceĭurile juridice, literatura cea nescrisă în tótă varietatea eĭ, literatura cea scrisă popularisată, musica poporană etc., tóte câte îşĭ aŭ părechĭa lor în ceĭa-ce filologia clasică studiază, din punctul eĭ de vedere propriŭ, ca viaţă publică şi privată, religiune, sciinţă etc.

Ce abis între Sofocle, pe care 'l comentéză filologia clasică, şi între *Vicleemul*, pe care este datóre a nu-l uĭta filologia comparativă! Şi totuşĭ, ca teatru, este aceĭaşĭ sferă, aceiaşĭ fond, ale căruĭ cele doă puncturĭ de vedere, punctul clasic şi punctul comparativ, ca să nu ḑicem cel poporan, aruncă adesea o vină lumină unul asupra altuĭa, deşi cată să ne ferim a le confunda împreună.

Sînt unele cestiunĭ, în carĭ filologia comparativă pare a se identifica pe deplin cu filologia clasică. Limbile cele mórte, traĭul întreg al popórelor despărute, nu se pot cunósce, în cea maĭ mare parte, decât prin monumente literare. Filologul comparativ devine aci filolog clasic. Eĭ bine, chĭar într'o asemenea posiţiune ambele doctrine remân cu totul diferite prin puncturĭ de vedere. Filologul comparativ se mărginesce a utilisa filologia clasică, după cum îĭ este permis, în multe casurĭ, a utilisa orĭ-ce altă sciinţă. El ĭea o trăsură din viaţa Atenianilor nu pentru a o studia în sine-şĭ, după cum face

Böckh de exemplu, ci pentru a o alătura cu o trăsură analógă la vre-un trib selbatec din America saŭ din Africa; o vorbă saŭ o formă gramaticală din Cicerone nu'l interesă decât prin înrudirea eĭ cu o vorbă saŭ o formă paralelă la Osetinĭ sau la Litvanĭ. In civilisaţiunile grécă, latină, indiană, pe carĭ le admiră filologul clasic în caracteristicele lor individualitățĭ, pe filologul comparativ preocupă ceĭa-ce este óre-cum anterior acelor civilisaţiunĭ, ceĭa-ce s'a păstrat în ele dintr'o fasă primordială, dintr'un period colectiv.

Intre filologia comparativă şi filologia clasică, cu tótă diversitatea puncturilor de vedere, există dară nu numaĭ identitatea sfereĭ, dar încă un fel de filiaţiune cronologică, de óră-ce starea clasică a uneĭ societățĭ nu este decât o continuare a stăriĭ sale naturale: Roma saŭ Elada aŭ trecut miĭ de trepte pînă să se urce la August saŭ la Pericle. Un filolog în genere, filolog în tótă puterea cuvîntuluĭ, trebuĭ să fie comparativ şi clasic tot-o-dată, fără a amalgama totuşĭ ambele ramure. Aşa a fost marele Grimm maĭ cu sémă; aşa sînt Benfey, Kuhn, Mommsen etc.

Limba poporană este materia aceleĭ ramure a filologieĭ comparative care se numesce *Linguistică*. Pentru etica poporană, pentru literatura şi arta poporuluĭ, carĭ ar trebui să constitue, şi credem că vor ajunge o dată şi ele a constitui, doă ramure tot atât de bine determinate ale filologieĭ comparative ca şi Linguistica, s'a întrodus de cât-va timp şi a început a se înrădăcina un termen comun fórte nepotrivit: *Etno-psicologiă.*

§ 7.

Etno-psicologia şi Linguistica.

Termenul etno-psicologiă, prin care noĭ am tradus aprópe literalmente pe germanul «Völkerpsychologie», inventat de către Lazarus, nu ne place. Defectul luĭ cel maĭ mic este de a ne face a crede, la prima vedere, cumcă ar fi vorba

de o sciinţă filosofică. Un defect maĭ grav al acestuĭ termen, ni se pare a fi acela de a amesteca sub o singură rubrică doă elemente óre-cum independinţĭ, demue în orĭ-ce cas de a fi studiate fie-care a-parte, cu o atenţiune aşa ḑicênd concentrată. Ar fi maĭ corect, credem noĭ, a nu se identifica într'o unitate confusă *literatura şi arta poporană* cu acea *etică poporană*, care nu are în vedere decât numaĭ moravurile, chĭar atuncĭ când ele se manifestă printr'o faptă lipsită de orĭ-ce expresiune linguistică, literară saŭ artistică. In fine, dacă etica, arta şi literatura cele poporane sînt etno-psicologiă, de ce să nu fie etno-psicologiă şi Linguistica, în care se resfrînge nu maĭ puţin *sufletul* poporuluĭ? [10]) Cu tóte astea, ambele elemente ale studiuluĭ, cel literar-estetic poporan şi cel etic poporan, fiind d'o cam dată în faşă, noĭ lăsâm separaţiunea lor viitoruluĭ, admiţênd din parte-ne, într'un chip provisoriŭ, bifurcarea filologieĭ comparative în:

I. Linguistică;

II. Etno-psicologiă.

Fie-care din ele posedă câte un cámp propriŭ fórte întins, împărţit în maĭ multe ogóre importante; aceste ogóre însă, dintr'o laturе şi din cea-l'altă, se împresóră une-orĭ atât de strîns, încât este anevoe a decide într'un mod categoric, maĭ cu sémă în starea lor actuală, unde se termină Linguistica şi unde se începe etno-psicologia.

Aşa numita mitologiă comparativă, de exemplu, este ea o doctrină linguistică saŭ o doctrină etno-psicologică? Mitul, ca şi basmul pe de o parte, ca şi religiunea pe de alta, întră în etno-psicologiă; totuşĭ el resultă dintr'o metaforă, şi nu se póte separa, prin urmare, de Linguistică.

Ce-va maĭ mult. Aşa cum o vedem astăḑĭ, etno-psicologia este o creaţiune metodică maĭ ales a linguistilor: Grimm,

---

[10]) Cfr. deja Cochius, *De linguarum indole non ad logices, sed ad psychologiae rationem revocanda*, Marburgi, 1809, citat de Pott, *Wurzel-Wörterbuch*, Detmold, 1870, t. 2, part. 2, p. V.

Kuhn, Max Müller, Benfey, Castrén, Steinthal, Bréal, Comparetti etc.

§ 8.

Metóda comparativă.

Metóda comparativă este propriă sciinţelor naturale, de unde însă nu urméză că o sciinţă, care se servă de ea, ar fi *eo ipso* o sciinţă naturală. Tóte sciinţele tind, maĭ mult saŭ maĭ puţin, a-şĭ apropria acéstă metódă, deşi nu tóte reuşesc în aceĭaşĭ mĕsură. Obiectul, negreşit un obiect bine determinat, ĭar nu metóda, constituă natura uneĭ sciinţe. Statistica are tóte apucăturele externe ale uneĭ discipline matematice, şi este totuşĭ în fapt o sciinţă eminamente sociologică.

Comparaţiunea metodică consistă întru a observa cu d'amăruntul şi a aduna fenomene într'un numĕr pe cât se póte maĭ mare, grupând apoĭ la un loc pe cele înrudite, astfel ca conclusiunea să ésă de acolo aşa dicĕnd dela sine, nesilită, *à-posteriori* fără nicĭ o reservă. Din dată ce fenomenele cele observate sînt pré-puţine pentru a ne oferi d'a-dreptul o conclusiune sigură, saŭ din dată ce o asemenea conclusiune este trasă cu uşurinţă dintr'o grupare inexactă, lipsită de studiul prealabil complet al condiţiunilor esenţiale ale grupuluĭ în cestiune; din dată ce resultatul se datoresce unuĭ *à-priori* total saŭ parţial, comparaţiunea este cu desăvîrşire nemetodică, saŭ nu este metodică pe deplin.

Nu există nicĭ o sciinţă sociologică, în care acéstă metódă să pótă fi păzită cu maĭ multă rigóre ca în filologia comparativă. In Linguistică maĭ cu sémă, Pott, Curtius, Corssen, Ascoli şi alţiĭ aŭ împins'o la atâta perfecţiune, la un grad atât de înalt de certitudine, încât procedura lor nu diferă maĭ întru nemic de a naturalistuluĭ celuĭ maĭ exact, celuĭ maĭ scrupulos în observaţiunea fenomenelor curat biologice.

Dar etno-psicologia nu este nicĭ ea maĭ puţin susceptibilă de metóda comparativă. Ce póte fi maĭ capricios, la prima

vedere, ca **basmul**? Totuşĭ un Hahn saŭ un Köhler, printr'o vastă comparaţiune, aŭ isbutit a clasifica şi a reduce generalitatea poveştilor omeniriĭ, vechĭ şi noue, la un numĕr mărginit de tipurĭ, supuse unor legĭ stabile de variaţiune.

Tot aşa se va face cu încetul în privinţa celor-l'alte clase ale literatureĭ poporane, a obiceielor, a credinţelor etc.

§ 9.

Locul sciinţelor filologice in totalitatea sciinţelor.

Dacă filologia clasică este o sciinţă sociologică saŭ istorică, după cum nicĭ o dată nu s'a contestat de către nimenĭ; dacă tot o sciinţă istorică saŭ sociologică este etno-psicologia, după cum de asemenea se admite generalmente; atuncĭ nu maĭ puţin este şi nu póte a nu fi sciinţă sociologică saŭ istorică Linguistica, pe care e peste putinţă a o depărta de etno-psicologiă şi a o înstrăina de filologia clasică.

Teoria reposatuluĭ Schleicher [11]), sfăşiată de către Steinthal, Whitney şi alţĭ, dar pe care tot o maĭ repetă încă Hovelacque [12]), cumcă Linguistica în parte, separată de restul filologieĭ, ar fi o sciinţă naturală saŭ biologică, ca botanica bună óră, nu maĭ póte avé astădĭ decât numaĭ dóră o însemnătate anecdotică [13]). Linguistica nu este o sciinţă naturală, măcar că întrebuinţéză o metódă biologică, după cum ea

---

[11]) *Zur Morphologie der Sprache*, Petersb. 1859, p. 1, 35—8;—*Deutsche Sprache*, Stuttgart, 1860, p. 9—10, 122—7; — *Die Darwin'sche Theorie und die Sprachwissenschaft*, Weimar, 1863 etc —Cfr. Lefmann, *August Schleicher*, Leipzig, 1870, p. 42—51.

[12]) Hovelacque, op. cit. p 1. — Cfr. Girard de Rialle, *La théorie de l'évolution et la science du langage*, în *Revue de linguistique*, 1877, t. 10, p. 290, 300.

[13]) Cfr. L. Tobler, *Über das Verhaltniss der Sprachwissenschaft zur Philologie und Naturwissenschaft*, în *Neues Schweizerisches Museum*, Basel, 1865, t. 5, p. 193—214. — Fr. Müller, *Grundriss der Sprachwissenschaft*, Wien, 1877, t. 1, p. 10-14. — Sayce, *Introduction to the science of language*, London, 1880, t. 1, p. 72—8.—Whitney, *Schleicher and the physical theory of language*, în *Oriental and linguistic studies*, t. 1, p. 298—331, cfr. ibid. p. 292—7.

nu este o sciinţă matematică, deşi recurge adesea la formule algebrice cu *plus*, cu *equaţiunea*, cu *proporţiunea* etc., ba nu se sperià nicĭ chiar de semnul $\sqrt{}$.

Fie-care sciinţă sociologică are nevoe, maĭ mult saŭ maĭ puţin: pe prima liniă, de luminele tuturor celor-l'alte sciinţe sociologice; pe a doua, de ale unor sciinţe biologice, aşternute ca o temeliă a sociologieĭ întregĭ. In acest cas se află şi filologia, fie clasică, fie comparativă.

Istoria, fără a fi ea-însăşĭ filologiă, Drept, economiă politică, filosofiă saŭ alt ce-va analog, resumă în sine, în dose diferite, tóte sciinţele sociologice, altfel ḑise istorice, împreună cu basa lor cea biologică. Terenul însă, pe care'l ocupă filologia în genere în sfera sociologică, e atât de întins, şi tot-o-dată rădăcinele sale biologice sînt atât de adîncĭ, încât istoria, acéstă sintesă a sociologieĭ, une-orĭ se pare a se confunda cu filologia, neputênd a face un singur pas fără puternicul eĭ razăm. [14])

§ 10.

Istoria sciinţelor filologice.

Filologia clasică nu s'a născut într'un singur timp şi într'un singur loc; ci fie-care epocă de *Renascere*, «Renaissance», acum pe ţermiĭ Ganguluĭ, acum la Nil saŭ la Tibere, ĭ-a dat câte o nouă nascere. Lucrul se pare a fi paradoxal, şi totuşĭ el resultă, ca o neapěrată consecinţă, din natura intimă a filologieĭ clasice, care ea-însăşĭ este numaĭ şi numaĭ o «renascere» a uneĭ civilisaţiunĭ, o «reproducţiune a celor produse de cătră geniul uman», după expresiunea luĭ Böckh.

De câte orĭ minunile sciinţifice, literare saŭ artistice ale trecutuluĭ, concentrând d'o-dată asupră-le atenţiunea printr'un concurs fericit de împregiurărĭ, fără care ele ar fi rĕmas uĭtate,

---

[14]) Cfr. Steinthal, *Philologie, Geschichte und Psychologie in ihren gegenseitigen Beziehungen*, Berlin, 1864, passim.

deşteptă admiraţiunea posterităţiĭ, de atâte orĭ se nasce câte o filologiă clasică. Aceĭaşĭ civilisaţiune o póte nasce în maĭ multe rîndurĭ. Filologia clasică sanscrită, născută chĭar în India cu câţĭ-va secolĭ înainte de Crist, şi filologia clasică sanscrită, născută în ḑilele nóstre prin desmormîntarea tesaurelor literare ale Indieĭ de către erudiţiunea europeană, sînt doă renascerĭ separate ale aceleĭaşĭ civilisaţiunĭ. Tot aşa filologia clasică elenă, născută în şcóla alexandrină din era ante-creştină, faţă cu filologia clasică elenă, născută în Italia pe la finea secoluluĭ XV. O direcţiune maĭ îngustă, maĭ unilaterală, maĭ formalistă, prin care se distinge filologia clasică cutare saŭ cutare, este o deosebire de şcólă, de sistemă, dar nu de natură, şi nicĭ chĭar de metódă. Aristarc este filolog clasic cu acelaşĭ drept ca şi un Wolf. Cu atât şi maĭ mult un Poliziano (1494), un Erasmus (1536), un Scaliger (1558), carĭ recunosceaŭ filologieĭ clasice o sferă nu maĭ puţin vastă, nu maĭ puţin realistă, decât aceĭa ce ĭ-o dâ sciinţa de astăḑĭ.

Dacă filologia clasică nu are un légăn, nu posedă un act de botez, astfel că discifrarea scriptelor cuneiformice ne face a constata existinţa eĭ deja la Asirianĭ, născută acolo, ca şi pe aĭurĭ, printr'o înboldire independinte ; dacă ea este, în orĭ-ce cas, fórte veche ; nu se póte ḑice acésta şi despre filologia comparativă, adecă despre Linguistică şi etno-psicologiă.

Pînă ce popórele nu se studiaŭ decât fie-care pe sine'şĭ, ca o unitate isolată, ĭar în sine'şĭ fie-care popor studia numaĭ ceĭa-ce este maĭ sus, maĭ nobil, maĭ privilegiat, filologia comparativă era o imposibilitate, ca una ce se întemeĭază pe studiul maĭ multor popóre puse pe aceĭaşĭ tréptă, fără consideraţiune dacă este Elen saŭ Hotentot, ş'apoĭ pe un studiŭ privitor anume la ceĭa ce figuréză într'însele maĭ jos, ceĭa-ce este maĭ comun, maĭ vulgar, fie ca limbă saŭ cunoscinţă, fie ca datină saŭ credinţă. [15]) Acest egoism aristocratic, atât de propice

[1]) Cfr. Jülg, *Über Wesen und Aufgabe der Sprachwissenschaft*, Insbruck, 1868, p. 2: «Am allerwenigsten war die Aufmerksamkeit auf das gerichtet, was das Charakteristische des Volkes bildet, wie S p r a c h e und S i t t e.„

pentru filologia clasică, atât de ostil celeĭ comparative, a început a dispare abia în secolul trecut, şi nicĭ chĭar astădĭ nu s'a şters încă cu desăvîrşire. Iată de ce filologia comparativă este şi a trebuit să fie nouă, nouă de tot.

Se repetă mereŭ, cumcă creştinismul ar fi dat impuls nasceriĭ filologieĭ comparative, în speciă Linguisticeĭ, prin predica Evangeliuluĭ în tóte limbile şi prin înfrăţirea tuturor popórelor în afară şi a tuturor claselor societăţiĭ în întru. Este o frază, pe care, după ce a spus'o o-dată Max Müller, [16]) alţiĭ o tot repetă. [17]) Creştinismul, din contra, pe de o parte a impus omeniriĭ câte-va limbĭ monopoliste, generalmente mórte, maĭ ales ebraica, gréca şi latina; pe de alta, dacă n'a produs, cel puţin n'a împedecat desfăşurarea şi crescerea aceluĭ feudalism, care turtĭa sub picĭóre elementul poporan, ba contesta pînă şi existinţa luĭ, lăsând adâncĭ urme chĭar în societatea contimpurană. Contra limbilor bisericescĭ, contra nemiciriĭ morale a poporuluĭ, dacă protesta cine-va, apoĭ numaĭ dóră ereticiĭ, pe carĭ îĭ spulberaŭ anatemele ortodoxieĭ. Pe terenul strictamente linguistic, este necontestabil că vechile texturĭ biblice, originale saŭ traduse, sînt un preţios material; dela un asemenea m a t e r i a l însă e pré-departe pînă la ideia uneĭ s c i i n ţ e, fără a maĭ vorbi că acelaşĭ serviciŭ ne procură texturile religióse ale păgânilor, unele fără comparaţiune maĭ antice, ĭar maĭ cu deosebire cele buddhiste. [18]) Fapta cea maĭ creştină, orĭ-şi-cum, ar fi de a nu maĭ amesteca Evangeliul în Linguistică, după cum nu se maĭ amestecă Vechĭul Testament în geologiă.

Nascerea filologieĭ comparative se datoresce nu creştinismuluĭ, ci spirituluĭ revoluţionar cosmopolit al seculuĭ trecut.

---

[16]) *Lectures on the science of language*, London, 1866, p. 134: "I, therefore, date the real beginning of the science of language from the first day of Pentecost." — Cfr. maĭ de'nainte Pott, *Indogermanischer Sprachstamm*, în Ersch und Gruber, *Allgemeine Encyklopaedie*, 2-te Sekt., t. 18 (1840), p. 4.

[17]) Cfr. Wedewer, *Das Christenthum und die neuere Sprachwissenschaft*, Frankfurt, 1870, in 4. — Pezzi, *Introduction à l'étude de la science du langage*, Paris, 1875, p. 32.

[18]) Cfr. Benfey, *Geschichte der Sprachwissenschaft*, München, 1869, p. 170—182.

Şi fără a se fi desgropat limba sanscrită, filologia comparativă trebuĭa să se nască din dată ce aŭ devenit egale de'naintea sciinţeĭ tóte limbile sub raportul naţional şi toţĭ cetăţeniĭ pe terenul politic. Linguistica a fost prevĕḑută de Leibnitz, etnopsicologia de Vico. Leibnitz sciea că limba ebraică, presupusa mumă biblică a tuturor limbilor, n'are a face cu limbile europene, carĭ îşĭ aŭ o origine a lor comună eterogenă; el înţelegea însemnătatea limbilor inculte şi necesitatea de a le cunósce, precum şi importanţa dialectelor şi sub-dialectelor pentru studiul uneĭ limbĭ; el indicase deja modul de a descifra cuneiformele şi ieroglifele prin alăturarea numilor proprie din inscripţiunile cele bilinguice, prevestind astfel pe Champollion şi pe Grotefend; el pĕtrunsese, pînă la un punct, însăşĭ corelaţiunea sonurilor dintr'o limbă în alta, razămul cel maĭ fórte al Linguisticeĭ actuale, arătând, de exemplu, că germanul *h* corespunde greco-latinuluĭ *c*: „*cervo* consentit *hirsch*, ut *capiti*—*haupt*, *cornu*—*horn*." [19]) In acelaşĭ timp Vico atrăgea atenţiunea sciinţeĭ asupra literatureĭ poporane, asupra idiotismelor vulgare, asupra aceleĭ împregĭurărĭ că fie-care popor posedă câte o enciclopediă a sa óre-cum instinctivă, o logică a sa, o metafisică a sa, o geografiă, o astronomiă etc. [20]) In germene, filologia comparativă era acolo întrégă.

Seculuĭ nostru, începênd dela Schlegel, Rask, Grimm, Bopp, Humboldt, Burnouf, Pott şi Benfey, dintre carĭ ceĭ doĭ din urmă maĭ trăesc încă, aparţine onórea de a fi dat cel întâiŭ o impulsiune sistematică studiuluĭ linguistic. El a pus pe picióre şi a învĕţat să umble pe copilul născut în secolul trecut, dar care pînă atuncĭ se tără pe genunchĭ, saŭ şovăĭa şi cădea când îĭ venĭa pofta să se rădice. Etno-psicologia a mers maĭ încet decât Linguistica, căcĭ preventiunile cele aristocratice contra pretinseĭ grosolănie a tot ce ese din coliba ţeranuluĭ, contra

[19]) Leibnitz, *Epistola*, in Chamberlayn, *Dissertationes ex occasione sylloges orationum dominicarum*, Amstelodami, 1715, p. 22—30. — *Collectanea etymologica*, Hanoverae, 1717, p. 102, 104, 173, 273, 281 etc.

[20]) Vico, *Cinque libri de'principj d'una scienza nuova*, Napoli, 1725, passim.

cugetelor şi apucăturelor celor necĭoplite ale poporuluĭ de jos, aŭ îngreuĭat maĭ mult timp şi maĭ îngreuĭază încă pe a-locurĭ adunarea materialuluĭ. Pe lîngă asta, este maĭ a-nevoe din tóte puncturile de vedere, avênd o întindere maĭ mare şi cerênd o cunoscinţă practică perfectă a limbilor, de a compara literaturele poporane decât de a alătura sunete, cuvinte saŭ forme gramaticale. Din acéstă causă chĭar pe terenul curat linguistic a rĕmas fórte îndărît sintaxa...

§ 11.

Resumat.

Filologia în genere studiază manifestaţiunile tendinţeĭ firescĭ a omuluĭ de a cunósce tóte şi de a se cunósce pe sine însuşĭ, fie în stare incultă, fie în civilisaţiune. Acea tendinţă se manifestă în limbă, în literatura scrisă saŭ nescrisă, în obiceĭurĭ, în credinţe etc., carĭ împreună—"humanitas„ în adevĕratul sens al cuvîntuluĭ — forméză astfel obiectul filologieĭ în genere.

Studiul acelor manifestaţiunĭ în stare incultă se chĭamă filologiă comparativă; studiul lor pe o tréptă de civilisaţiune este filologia clasică.

Starea socială, fie cât de rudimentară, este pentru om o necesitate; civilisaţiunea — numaĭ o posibilitate. Orĭ-ce civilisaţiune presupune o stare socială anterióră incultă, prin care trece omenirea întrégă; nu însă orĭ-ce stare socială ajunge la civilisaţiune, deşi póte să ajungă. In starea socială, orĭ-cât de înapoiată, se prevĕd germeniĭ civilisaţiuniĭ celeĭ posibile; în civilisaţiunea, orĭ-cât de înaintată, se întrevĕd urmele faselor precedinţĭ celor necesare. Pentru a prevedé aceĭ germenĭ, pentru a întrevedé aceste urme, se cere unirea intimă a filologieĭ comparative cu filologia clasică. Numaĭ filologul în genere cunósce pe omul întreg.

Filologia comparativă este o sciinţă pe deplin, întemeĭată pe

observațiunea fenomenelor colective, din carĭ resultă legĭ generale; filologia clasică este maĭ mult o artă, trăgênd precepte din studiul fenomenelor isolate.

Filologia clasică se referă cătră filologia comparativă ce-va ca orticultura cătră botanică. Și curios! orticultura este și ea maĭ veche decât botanica. Pe timpul artisticelor grădine suspense ale Semiramideĭ, neminĭ, de sigur, nu observa încă într'un mod sciințific buruenele. Tot așa în filologia în genere, aŭ trebuit să trécă multe miĭ de anĭ, pînă ce omul să recunóscă importanța de a-șĭ studia copilăria în loc de a-șĭ concentra tótă atențiunea numaĭ asupra maturitățiĭ sale.

Fie-care din cele doă filologie posedă o parte materială saŭ reală și o parte formală saŭ nominală. Partea formală saŭ nominală este limba, fie cea vulgară saŭ graĭu, fie cea literară saŭ stil. Partea materială saŭ reală consistă din literatură, estetică și etică. In filologia clasică ambele părțĭ constitutive n'aŭ ajuns a deveni fie-care câte o doctrină separată. In filologia comparativă, partea reală este etno-psicologia; partea nominală — Linguistica.

Modul nostru de a privi totalitatea filologieĭ în ramificațiunile eĭ este noŭ numaĭ ca o formulare precisă și categorică a unor elemente de de-mult împrăștiate saŭ óre-cum îmbrobodite pe aĭurĭ. Max Müller, care — ademenit de propaganda luĭ Schleicher — considera altă dată Linguistica ca o sciință biologică, a ajuns astădĭ a se mira, că uniĭ tot încă se maĭ îndoesc despre aceĭa că studiul comparativ al limbeĭ face «o parte integrantă din filologia în genere». [21]) Revista berlinesă a luĭ Steinthal întrunesce de fapt Linguistica și etno-psicologia într'un singur tot: «Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft», lipsindu-ĭ numaĭ dóră un termen comun pentru ambele, și acest termen — după cum am vědut

---

[21]) M. Müller, *Über die Resultate der Sprachwissenschaft*, Strassburg, 1872, p. 15: «Und doch giebt es selbst jetzt noch Gelehrte, welche das vergleichende «Sprachstudium nicht als *einen integrirenden Theil der Philologie* anerkennen «wollen.»

— nu póte fi decât «filologiă comparativă» față cu acea «filologiă clasică», pe care însușĭ Steinthal a înțeles'o tot-d'auna în sensul luĭ Wolf și Böckh. [22]) In Statutele Societățiĭ de Linguistică din Paris se îmbrățișéză de asemenea, în sensul nostru, filologia comparativă întrégă: «a pour but *l'étude des langues, celle des légendes, traditions, coutumes*»... [23]) In fine, legătura cea intimă între Linguistică și etno-psicologiă o prevĕḑuse, într'un mod confus, deja August Schlegel. [24]) Maĭ pe scurt, premisele fiind gata, noĭ am tras o conclusiune...

§ 12.

CONCLUSIUNE.

Din cele de maĭ sus, resultă următorul conspect al sciințelor filologice:

FILOLOGIA IN GENERE

Comparativă	Clasică
I. Limba	I. Moravurile
II. Literatura și arta	II. Literatura și arta
III. Moravurile	III. Limba.

(Etnopsicologia — II.–III. Comparativă)

Conspectul total al sciințelor filologice fiind astfel stabilit, în casul de față nu ne maĭ interesă în speciă, din generalitatea lor, decât numaĭ Linguistica.

---

[22]) Steinthal, *De pronomine relativo*, Berolini, 1847, p. 4—5.

[23]) *Mémoires de la Société de Linguistique*, t. 1, p. III.

[24]) Schlegel, *Oeuvres écrites en français*, Leipzig, 1846, t. 2, p. 112: «Combinée avec une étude également comparative des traditions nationales, l'étymologie etc.»

II.

LINGUISTICA IN GENERE

---

§ 13.

Bibliografia

Lucrarea nóstră avênd în vedere totalitatea Linguisticeĭ, ĭar nu vre-o cestiune monografică, ne mărginim a indica aci numaĭ opere saŭ opuscule generale, menite a servi, maĭ mult saŭ maĭ puţin, fie măcar în intenţiunea autorilor, ca întroducere la sciinţa limbeĭ:

1. **Ascoli G. I.**, *Studj orientali e linguistici. Introduzione.* Milano, 1854, in-8, pag. 50.

Ilustrul autor nu avea încă nicĭ 25 de anĭ. — Cfr. recensiunea de Rödiger în *Zeitschr. d. deutsch. morg. Ges.* t. 10 p. 715.

2. **Barbe P.**, *Ensaj en formo de dialogo sul las lengas en general e lours prencipalos attribucius.* Toulouse, 1873, in-18.

O citâm numaĭ dóră pentru că e în limba provenţală, în care nu cunóscem alt ce-va analog. — Cfr. *Revue des langues romanes* t. 4 1873 p. 479.

3. **Baudouin de Courtenay J.**, Нѣкоторыя общія замѣчанія о языковѣдѣніи и языкѣ. Petersburg, 1871, in-8, pag. 38.

Cuprinde unele vederĭ fórte originale. De acelaşĭ autor, cu un bogat aparat bibliografic:

4. Подробная программа лекцій в 1876—77 учебном году. Kazan, 1878, in-8, pag. 96.

Recensiunea de Jagić în *Archiv für slawische Philologie* t. 3 p. 532.

5. **Baudry F.**, *De la science du langage et de son état actuel.* Paris, 1864, in-8, pag. 44.

Reprodus din *Revue archéologique*, nouv. série, t. 6.

6. **Baur F.**, *Sprachwissenschaftliche Einleitung in das Griechische und Lateinische für obere Gymnasialklassen.* Tübingen, 1874, in-8, pag. XV, 110.

Traducerea italiană de Ramorino, Torino 1876 in-8, şi cea englesă de Kegan şi Stone, London 1876 in-12.

7. **Benloew L.**, *Aperçu général de la science des langues.* Paris, 1872, in-8, pag. 148 şi 4 table.

8. **Bergmann F.**, *Résumé d'études d'ontologie générale et de linguistique générale.* 3-e éd. Paris, 1875, in-8, pag. XXII, 490.

O carte teoretică, la care servă ca aplicaţiune practică de acelaşĭ autor:

9. *Cours de linguistique fait moyennant l'analyse glossologique des mots de la fable de Lafontaine «Le rat de ville et le rat des champs».* Paris, 1876, in-8, pag. XLVIII, 270.

O recensiune de Hugo Schuchardt în *Centralblatt* 1877 p. 183. —Cfr. Neumann în Kuhn, *Zeitschr.* t. XXIV p. 161—2.

10. **Bernhardi A. F.**, *Anfangsgründe der Sprachwissenschaft.* Berlin, 1805, in-16, pag. XII, 432.

Lucrare remarcabilă chĭar astădĭ. Cfr. Heyse, *System* p. 43 nota, şi Sayce, *Introduction* t. 1 p. 36.

11. **Boltz A.**, *Die Sprache und ihr Leben.* Offenbach a. Main, 1868, in-8, pag. X, 150.

O recensiune de Steinthal în *Z. f. Völkerpsych. u. Sprachw.* t. 5 p. 366—7.

12. **Boşković J.**, Наука о језику и њезин задатак. Beograd, 1871, in-8, pag. 48.

O slabă compilațiune, saŭ maĭ mult o perifrasă după Jülg.

13. **Braun**, *Die Ergebnisse der Sprachwissenschaft in populärer Darstellung*. Cassel, 1872.

O cunóscem numaĭ din nume.

14. **Bréal M.**, Introducerea la fie-care din cele patru tomurĭ din traducerea francesă: *Grammaire comparée des langues indo-européennes par Bopp*, Paris, 1866—72, in-8, t. 1 pag. 1—LVII, t. 2 pag. 1—XXXVIII, t. 3 pag. 1—LXXXIV, t. 4 pag. 1—XXXII.

De acelaşĭ eminent linguist:

15. *Mélanges de mythologie et de linguistique*. Paris, 1877, in-8, pag. VIII, 416.

Maĭ ales: *De la méthode* şi *Les progrès de la grammaire comparée.*

16. **Cămpénu P. M.**, *Gramatica românéscă. Edițiunea a doua, prelucrată din noŭ cu un adaus la gramatica generală, în carele se cuprind pe scurt: I. O tratare filosofică despre originea limbeĭ omenescĭ; II. Clasele generale în carĭ se împart limbele etc.; III. Clasele generale ale obiectelor, despre carĭ spiritul omenesc a putut să-şĭ formeze la începutul succesiv atăt ideĭ cu mintea sa la lumina consciințeĭ, căt şi cuvinte (limbă) prin sensibilizarea acestora.* Iaşĭ, 1880, in-8, pag. XXXVIII, 204, VI.

Ce-va curat metafisic, ba încă fórte înapoĭat chĭar ca metafisică. Este de regretat că venerabilul autor, căruĭ a remas străină întréga literatură linguistică modernă, a credut de cuviință a se expune publicitățiĭ.

17. **Chaignet A. E.**, *La philosophie de la science du langage étudiée dans la formation des mots*. Paris, 1875, in-8, pag. IX, 372.

Generalitățĭ bune; amănunte fórte riscate. Recensiunea de Darmesteter în *Revue critique* 1875 No. 52.

18. **Chavée H.**, *La science positive des langues indo-européennes, son présent, son avenir*. Paris, 1867, in-8, pag. 36.

Reproducere din *Revue de linguistique et de philologie comparée*, t. 1. Pînă la un punct, tot aci aparţine opera capitală a autoruluĭ:

19. *Lexiologie indo-européenne ou essai sur la science des mots.* Paris, 1849, in-8, pag. XVI, 420.

20. **Delbos L.**, *Chapters on the science of language.* London, 1878, in-16, pag. IV, 114.

21. **Delbrück B.**, *Einleitung in das Sprachstudium.* Leipzig, 1880, in-8.

22. **Denk J.**, *Über Sprachbildung und Sprachvergleichung nebst einem vergleichenden Vademecum der stammverwandten Wörter auf dem Gebiete des Griechischen* etc. Eichstätt, 1868, in-8, pag. IV, 82.

23. **Donaldson J. W.**, *The new Cratylus or contributions towards a more accurate knowledge of the greek language.* 4-th ed. London, 1868, in-8, pag. XVI, 740.

Ar puté servi ca întroducere la Linguistică, şi chĭar la filologia în genere, dacă n'ar fi pré-just ceĭa-ce observă Peile, *An introduction to greek and latin etymology* London 1875 p. 16: «It is this mixture of the proven and not-proven which must make Dr. Donaldson's books unfit for students of comparative philology.» — Cfr. Dwight, *Modern philology* t. 1 p. 249—52.

24. **Dumast P. G.** baron de, *Sur la vie des langues, leurs âges et leurs maladies.* Paris, 1865, in-8, pag. 5.

Un titlu pompos, şi nemic maĭ mult. Reprodus din *Mémoires lus à la Sorbonne*, Paris, 1865, p. 153—7.

25. **Dwight B. W.**, *Modern philology: its discoveries, history and influence.* New-York, in-8. I series, 3-d ed. 1871, pag. XVIII, 360; II series, 1869, pag. XII, 556.

Vedĭ o recensiune pré-optimistă în Kuhn, *Zeitschr.* t. 12 p. 315—19. — O nouă ediţiune la New-York, 1877, in-8, pag. XI, 914.

26. **Eichhoff F. G.**, *Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde.* Paris, 1836, in-4, p. 502.

Revěḑută şi adaosă, póte în maĭ rěŭ, s'a reprodus la 1867 sub titlul: *Grammaire générale indo-européenne.*—O traducere germană de Kaltschmidt, Leipzig, 1840.—Veḑĭ despre prima ediţiune recensiunea de Pott în *Hall. Jahrbücher* 1838 No. 310—12; despre a doua ediţiune, *Revue de linguistique* t. 1 p. 228—31.

27. **Fárrar F. W.,** *Language and languages, being «Chapters on language» and «Families of speech».* London, 1878, in-8, pag. XX, 412, cu 2 mape.

Lucrare generalmente fórte seriósă.

28. **Fleury J.,** *Un peuple retrouvé par la grammaire. Notions élémentaires de Linguistique.* Paris, 1879, in-8, pagine 72.

Reprodus din *Mémoires de la Société Nationale Académique de Cherbourg,* p. 121—92.

29. **Garcia Ayuso Fr.,** *El estudio de la filologia* etc. Madrid, 1871.

Cunóscem numaĭ din citaţiune.

30. **Geitler L.,** *O stavu a najnovějşíh pokrocich srovnavacího jazykospytu,* în *Casopis Musea království českého,* 1873, p. 39—56, 148—63.

31. **Dr. Gerland,** *Versuch einer Methodik der Linguistik.* Magdeburg, 1864, in-4, pag. 27.

Interesant.

32. **Gilly A.,** *Premiers éléments de linguistique.* Paris, 1867, in-8.

Cunóscem numaĭ după recensiunea în *Revue de linguistique* t. I p. 474—5.

33. **Hannwacker Ph.,** *Sprache und Sprachbildung.* Kempten, 1862, in-16, pag. 20.

De acelaşĭ autor:

34. *Sprache, Wort und Wurzel, Laut und Lautwandel.* Kempten, 1865, in-4, pag. 18.

35. **Heerdegen F.**, *Über Umfang und Gliederung der Sprachwissenschaft im Allgemeinen und der lateinischen Grammatik insbesondere.* Erlangen, 1875, in-8, pag. 48.

Recensiunea de Leskien în *Jenaer Literaturzeitung* 1875 p. 436.

36. **Hewitt Key T.**, *Language: its origin and development.* London, 1874, in-8, pag. XVIII, 547.

A se citi cu multă pază; și totuși adesea important prin independința vederilor.

37. **Heyse K. W. L.**, *System der Sprachwissenschaft, herausg. v. Steinthal.* Berlin, 1856, in-8, pag. XX, 476.

Operă capitală, cu tot progresul sciinței de atunci încóce. — Traducerea italiană de Leone: *Sistema della scienza delle lingue*, Torino, 1864, și traducerea rusă de Желтовъ: Система языковѣдѣнія, Voronej, 1870. — Recensiunea de G. Curtius în *Literarisches Centralblatt* 1857 No. 20.

38. **Höfer A.**, *Zur Lautlehre. Sprachwissenschaftliche Untersuchungen.* Berlin, 1839, in-8, pag. XX, 472.

Aci se referă numai pag. 1—47: *Über das Studium der Etymologie und vergleichenden Sprachwissenschaft im Allgemeinen.*

39. **Hovelacque A.**, *La linguistique.* Paris, 1876, in-8, pag. XI. 365, — Ed. II, 1876, pag. XIV, 435.

Recensiuni de G. v. d. Gabelentz în *Götting. Gelehrte Anzeigen* 1878 p. 417—38, de Darmesteter în *Revue critique* 1876 art. 109, de Jolly în *Litterarisches Centralblatt* 1876 p. 326.—S'a tradus englesesce de A. H. Keane: *The science of language*, London, 1877, in-8, pag. XV, 340.

40. **Humboldt W. v.**, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues, herausg. v. Pott nebst einer Einleitung.* Berlin, 1876, I—II, in-8, pag. CCCCXXI, 544.

Cfr. Steinthal, *Zeitschr. f. Völkerpsych.* t. 9 p. 304—23. — Sayce în *Academy* 1877 p. 97. — Gubernatis în *Bollettino italiano degli studii orientali* t. 1 p. 173. — Windisch în *Litterarisches Centralblatt* 1877 p. 958. — Regretâm că, neavênd la îndămână acéstă edițiune, ne vom servi în citațiunile nóstre de acea din: *W. v. Humboldt's gesammelte Werke*, Berlin, 1848, in-8, t. 6.

41. **Jehan L. F.**, *Dictionnaire de linguistique et de philologie comparée. Histoire de toutes les langues mortes et vivantes, ou traité complet d'idiomographie embrassant l'examen critique des systèmes et de toutes les questions* etc. Paris, 1858, in-8, pag. 1447.

Face parte din *Encyclopédie théologique* a abbatelui Migne, și nu tocmai partea cea mai bună.

42. **Ionescu B.**, *Puterea de propășire a limbei. Studiŭ filologic comparativ asupra limbeĭ românescĭ.* Iașĭ, 1878, in-8, pag. 62.

O încercare de diletant.

43. **Jülg B.**, *Über Wesen und Aufgabe der Sprachwissenschaft mit einem Überblick über die Hauptergebnisse derselben.* Innsbruck, 1868, in-8, pag. IV, 64.

Recensiunea în Kuhn, *Beitr.* t. 6 p. 240—1.

44. **Latham R. G.**, *Elements of comparative philology.* London, 1862, in-8. pag. XXXIV, 774.

Maĭ ales pag. 697—751. — Despre Latham în genere cfr. Lord Strangford, *Original letters and papers* London 1878 p. 17 : «is utterly untrustworthy and no *scholar*, though his destructive criticism is often of great value, and unjustly ignored or run down by the Germans.»

45. **Maury A.**, *La philologie comparée, ses principes et ses applications nouvelles*, în *Revue des deux mondes*, 1857, t. 8, p. 905—36.

Numele autoruluĭ impune mențiunea acestuĭ articol.

46. **Mérian**, *Principes de l'étude comparative des langues, suivis d'observations sur les racines des langues sémitiques par M. Klaproth.* Paris, 1828, in-8, pag. VIII, 240.

Se maĭ póte cita numaĭ dóră ca curiositate, și acésta maĭ mult grațiă titluluĭ.

47. **Minner J. M.**, *Ansichten von Entstehung, Wesen und Erscheinungen der menschlichen Sprache.* Stuttgart, 1839, in-8, pag. VII, 144.

Nemetodic, chiar nesciinţific, şi totuşi cuprinde multe observaţiunĭ fórte bune.

48. **Müller Fr.**, *Grundriss der Sprachwissenschaft. I. Einleitung in die Sprachwissenschaft.* Wien, 1876, in-8, pag. VIII, 178.

Recensiunea de G. v. d. Gabelentz în *Z. f. Völkerps.* t. 9 p. 373—401, de Wilkins în *Academy* 1877 p. 324, de Spiegel în *Ausland* 1877 p. 369.

49. **Müller Max F.**, *Lectures on the science of language.* 1-t series, London, 1861, in-8, pag. XII, 399; 2-d series, London, 1864, in-8, pag. VIII, 600, urmate apoĭ de o mulţime de alte ediţiunĭ englese şi americane.

Cea maĭ populară carte de Linguistică, tradusă în maĭ tóte limbile culte: nemţesce de Böttger, franţusesce de Harris şi Perrot, italianesce de Nerucci, polonesce de Dygasinski, rusesce de Lavrenko şi de Kaiser etc. Din nenumĕratele recensiunĭ, vom menţiona numaĭ pe a luĭ Benfey în *Götting. gelehrte Anzeigen* 1862 p. 176 sq. şi 1864 p. 1523 sq., de Rudolf v. Raumer în *Litterarisches Centralblatt* 1863 p. 64 sq., de Schweizer-Siedler în *Neue Jahrbücher für Philologie* 1864 p. 89 sq., de Barthélemy Saint-Hilaire în *Journal des savants* 1862 p. 389 sq. şi 1866 p. 233 sq. etc.

50. **Nodier Ch.**, *Notions élémentaires de Linguistique, ou histoire abrégée de la parole et de l'écriture.* Bruxelles, 1834, in-16, pag. 280.

Autorul nu era linguist, dar — om de gust şi de bun simţ — el adesea nemeresce.

51. **Papillon T. L.**, *A manual of comparative philology as applied to the illustration of greek and latin inflections.* Oxford, 1876, in-8, pag. 252. — 2-d ed., Oxford, 1877, in-8, pag. XVI, 262.

Recensiunea de Wilkins în *Academy* 1876 may 27.

52. **Peile J.**, *Philology.* 3-d ed. London, 1877, in-16, pagine 168.

Excelent manual pentru începĕtorĭ.

53. **Petriceĭcu-Hasdeŭ B.**, *Principie de filologia comparativă ario-europeă cuprindênd grupurile indo-perso-tracic, greco-italo-celtic și leto-slavo-germanic.* Bucurescĭ, 1875, pag. 108.

Publicațiunea s'a întrerupt cu lecțiunea IV. Cfr. Sayce, *Introduction* t. 2 p. 355, și Baudouin de Courtenay, Программа p. 2.

54. **Pezzi D.**, *Introduction à l'étude de la science du langage*, trad. de l'ital. p. V. Nourrisson. Paris, 1875, in-16, pagine 240.

Originalul italian: *Introduzione allo studio della scienza del linguaggio*, figurêză pe pag. I — LXXVII în capul traducțiuniĭ: *Compendio di grammatica comparativa di A. Schleicher*, Torino, 1869, in-8.—Vedĭ o recensiune în *Litterarisches Centralblatt* 1876 p. 1165.

55. **Potebnia A.**, Изъ записокъ по русской грамматикѣ. I. Введеніе. Voronej, 1874, in-8, pag. 158.

Se póte considera cu tot dreptul ca o întroducere la Linguistica în genere. — Recensiunea de Jagić în *Archiv f. slaw. Philologie* t. 2 p. 164—6.

56. **Pott A. F.**, *Die wissenschaftliche Gliederung der Sprachwissenschaft*, în *Jahrbücher der freien deutschen Akademie* v. Nauwerk u. Noack, 1849, t. 1, p. 185—90.

Maĭ complet in *Wurzel-Wörterbuch,* t. 2, part. 2, Detmold, 1870, p. I—LXIV. — Tot aci aparține lucrarea luĭ Pott, menționată maĭ sus la No. 40.

57. **Richter F. W.**, *Vorläufige Umrisse zu einer allgemeinen Sprachwissenschaftslehre.* Quedlinburg, 1847, in-4, pagine 38.

58. **Sayce A. H.**, *The principles of comparative philology.* London, 1874, in-8, pag. XVI, 382. — Ed. II, 1875, pag. XXXII, 416.

Recensiunea de Severini în *Bollettino degli studii orientali* 1876 p. 212—7, de Bezzenberger în *Götting. gelehrte Anzeigen* 1876 p. 1616, de Schrader în *Jenaer Literaturzeitung* 1875 p. 139. Acéstă excelentă lucrare, plină de ideе originale și profunde, a fost urmată de una și maĭ remarcabilă:

59. *Introduction to the science of language*. London, 1880, in-8, I—II, pag. X, 442 şi II, 422.

Se maĭ póte menţiona de acelaşĭ autor:

60. *A lecture on the study of comparative philology*. Oxford, 1876, in-8, pag. 32.

61. **Schapiro M.**, Новый взглядъ на современную систему сравнительнаго языкознанія. Voronej, 1876, in-8, pag. 110.

Paradoxal, dar nu fără interes. Cfr. *Romania* 1880 t. 9 p. 352 observaţiunea luĭ Paul Meyer despre o altă scriere a luĭ Schapiro: «Petit livre singulier, rempli de faits, et où les idées ne manquent «pas, mais où la bonne méthode fait défaut.»

62. **Schleicher A.**, *Die deutsche Sprache*. Stuttgart, 1860, in-8, pag. VI, 340.

Recensiunea în Kuhn, *Zeitschr*. t. 10 p. 388--93. — O a doua ediţiune a eşit la 1869, o a treĭa la 1874. — Nu maĭ puţin aparţine aci de acelaşĭ autor:

63. *Die Sprachen Europa's in systematischer Uebersicht*. Bonn, 1850, in-8, pag. X, 270.

Maĭ ales p. 1—39, carĭ cuprind o întroducere generală în Linguistică.

64. **Steinthal H.**, *Abriss der Sprachwissenschaft. I. Die Sprache im Allgemeinen*. Berlin, 1871, in-8.

Tomul I — urmarea n'a apărut — pórtă titlul separat: *Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenschaft*, în care se caracterisézā maĭ bine direcţiunea autoruluĭ. — Despre Steinthal în genere, veḑĭ pe Whitney, *Steinthal and the psychological theory of language* în *Oriental and linguistic studies* t. 1 p. 332—75, fără a se uĭta însă respunsul luĭ Steinthal: *Wie Einer den Nagel auf den Kopf trifft* în *Zeitschr. f. Völkerpsych*. t. 8 p. 216—50.

65. **Stoddart J.**, *Glossology, or the historical relations of languages*. London, 1858, in-8, pag. IV, 388.

66. **Swiecicki B.**, *Mowa ludzka, jej układ pierwotny i budowa*. Lwów, 1873, in-8, pag. IV, 93.

Nemțesce: *Die menschliche Sprache, ihre Bildung und ihr ursprünglicher Bau*, Leipzig, 1874, in-8, pag. 106.

67. **Terrien-Poncel A.**, *Du langage. Essai sur la nature et l'étude des mots et des langues, précédé d'une introduction par M. L. de Rosny.* Paris, 1867, in-8, pag. XXXII, 244.

68. **Wedewer H.**, *Zur Sprachwissenschaft.* Freiburg, 1861, in-8, pag. XX, 136.

Recensiunea în *Heidelb. Jahrbücher* 1862 p. 314 sq.

69. **Whitney W. D.**, *The life and growth of language.* London, 1875, pag. VIII, 326. — Ed. francesă, Paris, 1875; trad. germ. de Leskien, Leipzig, 1876; trad. ital. de d'Ovidio, Milano, 1876.

Recensiunea de Gubernatis în *Bollettino degli studii orientali* 1876 p. 187—94.—De acelașĭ autor, pe un plan maĭ vast:

70. *Language and the study of language: twelve lectures on the principles of linguistic science.* 3-d ed. London, 1870, in-8, pag. XII, 504.

Recensiunea de Clemm în Kuhn's *Zeitschr.* t. 18 p. 119—25, de Steinthal în *Zeitschr. f. Völkerpsych.* t. 5 p. 346—6.—O traducere, saŭ maĭ bine o prelucrare germană de prof. Jolly: *Die Sprachwissenschaft*, München, 1874. — Recensiunea deLeskien în *Jenaer Literaturzeitung* 1875 p. 98.

71. **Winning W. B.**, *A manual of comparative philology.* London, 1838, in-8, pag. XII, 292.

Se póte repeta ceĭa-ce am spus despre Mérian. — Cfr. Dwight, *Modern philology* t. 1 p. 252.

72. **Wilson J.**, *Phrasis: a treatise on the history and structure of the different languages of the world* etc. Albany, 1864, in-8, pag. VIII, 384.

Cfr. *Magazin für die Litt. des Auslandes* 1865 p. 626 sq.

Pe a doua liniă, vom indica revistele linguistice generale, indispensabile pentru a fi cine-va tot-d'a-una în curentul sciinţeĭ, şi anume:

73. **Höfer A.**, *Zeitschrift für die Wissenschaft der Sprache*. Berlin şi Greifswald, 1846—53, 4 tomurĭ in-8.

Intre colaboratorĭ: Pott, Schweizer-Sidler, Diez. Heyse, Grimm, Westergaard, Spiegel, Ewald, Kuhn etc.

74. **Benfey Th.**, *Orient und Occident insbesondere in ihren gegenseitigen Beziehungen*. Göttingen, 1862—4, 3 tomurĭ in-8.

Excelentă revistă, întreruptă însă înainte de a se fi terminat to mul al treilea. Intre colaboratorĭ: Fr. Müller, Fick, Leo Meyer, Bühler, Nöldeke, Gildemeister, Justi etc.

75. **Kuhn A.**, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete des Deutschen, Griechischen und Lateinischen*. Berlin, începênd dela 1852, pînă astădĭ 25 tomurĭ in-8.

Revistă *sine qua non* a linguistuluĭ, fundată de către Kuhn de'ntâiŭ în asociaţiune cu Aufrecht şi la care aŭ colaborat succesivamente maĭ toţĭ specialiştiĭ din Germania, ĭar din ceĭ străinĭ: Pictet, Ascoli, Bréal, Bugge etc.

76. **Kuhn A.**, *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slawischen Sprachen*. Berlin, 1858—76, 8 tomurĭ in-8.

Revistă suplementară la cea precedinte, cu care s'a şi contopit dela 1877 încóce, fundată de către Kuhn de'ntâiŭ în asociaţiune cu Schleicher, la urmă cu Leskien şi Johannes Schmidt.

77. *Revue de linguistique et de philologie comparée. Recueil trimestriel de documents pour servir à la science positive des langues, à l'éthnologie, à la mythologie et à l'histoire*. Paris, începênd dela 1867, pînă acum 13 tomurĭ in-8.

Revistă fundată de şcóla luĭ Chavée (cfr. maĭ sus p. 25 No. 18). Redactoriĭ actualĭ sînt: Girard de Rialle şi Vinson. Dintre colaboratorĭ francesĭ: Adam, Bréal, Hovelacque Picot, Charencey şi alţiĭ; dintre ceĭ străinĭ: Delbrück, Johannes Schmidt, Spiegel, Miklosich, Justi, Novaković, Fr. Müller etc.

78. *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris*. Paris, începênd dela 1868, pînă acum 4 tomurĭ in-8.

Revistă excelentă, putênd a rivalisa, prin soliditatea metódeĭ, cu a luĭ Kuhn. Dintre colaboratorĭ: Bréal, Meunier. Gaston Paris,

d'Arbois de Jubainville, Baudry, Brachet, Bergaigne, Havet. Paul Meyer etc.

79. *The Proceedings of the Philological Society*. London, 1842—53, 6 tomurĭ in-8, urmate apoĭ de: *Transactions*, căte un volum pe an.

Cu lucrărĭ de Garnett, Key, Latham etc.

80. *The Transactions of the American Philological Association*, dela 1868.

Nu avem la disposiţiune.

81. **Gildersleeve B. L.**, *The American Journal of Philology*. Baltimore, 1880, in-8, acum început.

82. **Steinthal** şi **Lazarus**, *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*. Berlin, începênd dela 1860, pînă acum 12 tomurĭ in-8.

Acéstă revistă represintă singură filologia comparativă întrégă, adecă Linguistica şi etno-psicologia tot-o-dată, pe carĭ le întrunia maĭ 'nainte, pînă la un punct, revista luĭ Benfey. Dintre colaboratorĭ: L. Tobler, Pott, P. Heyse, Nöldeke, G. von der Gabelentz, Delbrück, Radloff, Arendt, Liebrecht, Bastian, Wolzogen, Jolly, Misteli etc.

Am puté să nu ne oprim asupra altor reviste linguistice fórte remarcabile, dar avênd un caracter maĭ special, precum:

83. *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*. Göttingen-Bonn, 1837—50, 7 tomurĭ in-8, sub redacţiunea luĭ Lassen, ajutat de Ewald, Böhtlingk, Grotefend, Kosegarten, Pott, Rödiger, Rückert, Schleicher, Westergaard etc.

84. *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*. Leipzig, începênd dela 1847, pînă acum 34 tomurĭ in-8, afară de publicaţiunĭ suplementare. Unele studie, maĭ ales de Pott, sînt de un interes linguistic general.

85. **Ascoli G. I.**, *Archivio glottologico italiano*. Torino, dela 1873, in-8, cu colaboraţiunea luĭ Flecchia, Canello, Nigra, D'Ovidio, Morosi, Hasdeŭ etc.

86. **Bezzenberger A.,** *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen.* Göttingen, dela 1876 încóce, 5 tomurĭ in-8, cu colaboraţiunea luĭ Fick, Deecke, Gustav Meyer, Leo Meyer, Fröhde, Bechtel, Brugman etc.

Apoĭ pe o scară şi maĭ specială:

87. **Paul Meyer şi Gaston Paris,** *Romania. Recueil trimestriel consacré à l'étude des langues et des littératures romanes.* Paris, începênd dela 1872, 9 tomurĭ in-8.

88. **Jagić V.,** *Archiv für slavische Philologie.* Berlin, dela 1876 încóce, 6 tomurĭ in-8.

89. **Gröber G.,** *Zeitschrift für romanische Philologie.* Halle, dela 1877, 4 tomurĭ in-8.

Şi altele.

Aprópe în tóte limbile europee există astăḑĭ vre-o revistă, consacrată maĭ mult saŭ maĭ puţin Linguisticeĭ, dintre carĭ vom indica până şi la Ungurĭ: *Nyelvtudományi Közlemények* sub redacţiunea luĭ Paul Hunfalvy, maĭ multe volume dela 1862 încóce, ĭar la Ruşĭ: Филологическія записки sub redacţiunea luĭ A. Chovansky, dela 1861, şi Русскій филологическій вѣстникъ sub redacţiunea luĭ M. Kolosov, dela 1879.

La Românĭ:

Cipariŭ T., *Archiv pentru filologiă şi istoriă.* Blaj, 1867—69, in-4.

Petriceĭcu-Hasdeŭ B., *Columna luĭ Traian. Revistă mensuală pentru istoriă, Linguistică şi psicologia poporană.* Noua seriă. Bucurescĭ, 1876—7, 2 tomurĭ in-8.

Codrescu T., *Bucĭumul român. Fóiă lunară.* Iaşĭ, 1876—9, 3 tomurĭ in-8...

§ 14.

Linguistica.—Glottica.—Glossologia.—Glossografia.

Primul pas la definiţiunea uneĭ sciinţe este chĭar numele eĭ; în casul de faţă nu e însă tocmaĭ uşor de a ḑice, cum se chĭamă sciinţa ce ne preocupă, căcĭ copilul a fost botezat cu o mulţime de numĭ diferite.

Steinthal, Pezzi, Whitney, Braun, Frederic Müller şi Max Müller, Heyse, Chaignet, Benloew etc. o numesc «sciinţa limbeĭ» saŭ «sciinţa limbilor».

Deja Humboldt aprobase termenul «Linguistică», [1]) consacrat astăḑĭ în titlul excelenteĭ societăţĭ speciale dela Paris, adoptat de şcóla luĭ Chavée şi de alţĭ, ba póte tocmaĭ cel maĭ respăndit din tóte chĭar afară din Francia, astfel că însuşĭ Schleicher, care nu voĭa să-l priméscă, a fost silit o dată a se supune dorinţeĭ exprese a editoruluĭ seŭ de a pune pe frontispiciul uneĭ cărţĭ: «Cercetărĭ linguistice». [2])

Francesiĭ, Englesiĭ şi Italianiĭ îĭ maĭ ḑic «filologiă comparativă».

Dwight o botéză «filologiă modernă», ĭar Peile simplu «filologiă».

Schleicher o numesce «glottică», Ascoli «glottologiă», Stoddart «glossologiă» etc.

Ceĭ maĭ mulţĭ întrebuinţéză doă-treĭ numĭ tot-o-dată, când pe unul, când pe cel-l'alt saŭ pe cele-l'alte.

Am vĕḑut în capitolul precedinte, că sciinţa nóstră întră ca o parte integrantă în filologia comparativă, dar nu e «filologiă comparativă» întrégă, a cariĭ altă ramură, tot atăt de importantă, este etno-psicologia.

A-fortiori ea nu póte fi «filologiă» în genere, nicĭ vechę, dar nicĭ «modernă», căcĭ ar trebui atuncĭ, pe lîngă etno-psicologiă, să maĭ îmbrăţişeze filologia clasică.

---

[1]) *Gesammelte Werke*, t. 6, p. 207.

[2]) Schleicher, *Die Sprachen Europa's*, p. V.

‹Sciinţa limbeĭ› are nefericirea de a nu remâné o vorbă neschimbată în orĭ-ce limbă, ca *geometriă*, *istoriă*, *fisică* etc. Ea trebuĭ mereŭ tradusă, şi nu tot-d'a-una se traduce printr'un singur cuvînt saŭ măcar prin doă: *Sprachwissenschaft*, *science of language*, *science du langage*, *scienza della lingua*... Pe titlul uneĭ cărţĭ acest nume figuréză cu eleganţă, cel puţin cu o amplitudine óre-care, maĭ mult ca o traducere a termenuluĭ tecnic; îl putem admite din când în când, ca o perifrasă, pentru varietatea stiluluĭ; dar el-însuşĭ nu este şi nu e chip să fie un termen tecnic.

Urméză dară a se face o alegere între *glottică* saŭ *glottologiă* orĭ *glossologiă* şi între *Linguistică*.

Contra Linguisticeĭ s'a rădicat obiecţiunea că ar fi un barbarism.

După Schleicher şi Max Müller, o maĭ repetă Pezzi: ‹tocmaĭ un specialist în studiul limbeĭ nu póte să apróbe cuvîntul *Linguistică*, fabricat din latinul *lingua* printr'un sufix grec›.

Noĭ credem, din contra, că tocmaĭ un specialist în studiul limbeĭ trebuĭ să apróbe o asemenea combinaţiune, ca unul ce scie maĭ bine decât orĭ-cine, că tóte limbile obicĭnuesc a uni o tulpină şi un sufix eterogene, după cum facem noĭ înşine, de exemplu, în *silinţă*=slav. *sila*+lat. *-entia*, *casnic*=lat. *casa*+slav. *-nikŭ* etc.

Dacă e vorba de ibridism, apoĭ cu mult maĭ ibrid este termenul *sociologiă*, făurit de cătră Quêtelet şi August Comte din latinul *socius* şi grecul *λόγος*. Eĭ bine, el a remas şi va remâné.

Precum din latinul *lingua* printr'un sufix grec s'a format *Linguistică*, tot aşa din latinul *status* cu sens de ‹Stat›, prin acelaşĭ sufix grec, Achenwall a croit în secolul XVII cuvîntul *Statistică*, admis astădĭ fără nicĭ o contestaţiune.

Termenul ‹Linguistică› e atât de comod, atât de potrivit, încât însuşĭ Pezzi, după ce'l combate, adaugă apoĭ: ‹tuttavia

„per amore di brevità e di varietà ci varremo talvolta della „parola Linguistica„. [3])

După cum se vĕd unele figure capriciόse, neregulate, nesimetrice, şi totuşĭ fόrte plăcute şi fόrte norocόse, de asemenea sînt unele cuvinte.

Bergmann crede, că termenul *Linguistică* nu s'a format d'a-dreptul din *lingua*, ci din *linguist*, modelat după *elenist*, *germanist*, *romanist* etc. El conchide de aci: „Le nom „de Linguiste, formé d'après cette analogie, et qui par sa forme „désigne proprement quelqu'un qui imite une langue, n'est „donc pas, philologiquement, bien choisi„. Ar fi maĭ corect— ḑice el — a se introduce vorba *Linguatică*, „Linguatique„. [4])

Cu tόte astea, însuşĭ Bergmann întrebuinţéză pretutindenĭ Linguistică, şi bine face, cu atât maĭ vîrtos că oposiţiunea sa cea teoretică se întemeiază pe o etimologiă falsă. Deşi din *elenist*, *romanist* etc. s'a putut nasce *Elenistica* saŭ *Romanistica*, totuşĭ *Linguistica* nu s'a născut din *linguist*. Cronologicesce, *linguist* este maĭ noŭ decât *Linguistică*, precum *sociolog* va fi maĭ noŭ decât *sociologiă*. Existând deja *Linguistică*, ca nume de sciinţă, s'a ḑis apoĭ *linguist* celuĭ ce se ocupă cu acea sciinţă, prin analogiă cu *elenist*, *romănist*, *germanist*, ba încă *specialist*, *erborist*, *florist* etc.

Chĭar însă dacă am admite că *Linguistică* derivă din *linguist*, tot încă nu este nicĭ o obiecţiune seriόsă contra acestuĭ termen. Orĭ-care să fi fost semnificaţiunea elenuluĭ -ιστής, în limbile moderne el nu maĭ însemnéză de loc „quelqu'un qui *imite* quelque chose„, după cum crede Bergmann, ci numaĭ: „quelqu'un qui *s'occupe* de quelque chose„. Negreşit că *erboristul* nu imitéză *érba*, nicĭ *floristul*—*flόrea*, nicĭ *specialistul* o *specialitate* etc.

Maĭ pe scurt, pentru doctrina totală a limbeĭ noĭ nu găsim nicĭ un termen maĭ bun decât *Linguistică*.

[3]) Pezzi, *Compendio di grammatica comparativa*, p IV nota 2.
[4]) Bergmann, *Résumé d'études*, p. 310—11.

Latinul *lingua* ne oferă tocmaĭ sensul, pe care 'l cere studiul linguistic: «modul vulgar de a vorbi». Pentru vorbirea cultă, maĭ mult saŭ maĭ puţin artificială, Romaniĭ aveaŭ *sermo*. Astfel Seneca (*Controv.* II. 12) se exprimă în privinţa unuĭ individ: «sua *lingua* disertus est; ingenium illi concessit; *sermonem* objecit», pentru a arăta că alt ce-va este «la langue» şi alt ce-va «le beau langage». Linguistica are a face cu «lingua», filologia clasică cu «sermo».

Vom observa în parentesĭ, că *Linguistica* este un termen tecnic, pe care nicĭ o limbă nu trebuĭ să-l modifice. A dice românesce *Limbistică* fiind-că avem *limbă*, după cum susţin uniĭ, este ca şi când Francesul ar dice *Languistique* fiind-că are *langue*, saŭ Spaniolul *Lenguistica* fiind-că are *lengua*. Analogia nu se póte aplica la termenĭ tecnicĭ. Din *Georgius* noĭ am făcut *Iorgu*; de aci nu urméză ca din *geometria* să facem *ĭometriă*.

Linguistică admiţêndu-se ca nume general pentru totalitatea sciinţeĭ limbeĭ, prin acésta nicĭ de cum nu se resping, ca numĭ speciale fórte nemerite, ceĭ-l'alţĭ doĭ termenĭ: glottică şi glossologiă, pe lîngă carĭ va trebui să maĭ întroducem un al treilea.

Vom vedé maĭ departe, că Linguistica întrégă, negreşit cea pură, nu cea aplicată, îmbrăţişéză:

1⁰. Diferitele graĭurĭ în speciă;

2⁰. Limba umană în genere;

3⁰. Clasificaţiunea graĭurilor.

Prima sferă, Linguistică positivă, se póte numi *glottică*, după cum o şi înţelegea Schleicher.

A doua sferă, Linguistică transcendentală, se va dice *glossologiă*.

In fine, pentru a treĭa sferă, Linguistică descriptivă, se potrivesce numele ne'ntrebuinţat încă de *glossografiă*.

De o cam dată însă ne interesă numaĭ termenul comun de «Linguistică».

§ 15.

Limba in abstracto.

Obiectul Linguisticeĭ, indicat în însușĭ numele acesteĭ sciințe, este *lingua*, «limba».

Limba, cu care se ocupă Linguistica, este manifestațiunea vocală nativă a sufletuluĭ.

De ce vocală?

Omul póte să-șĭ manifeste sufletul, póte să-șĭ exprime simțirea și cugetarea, în diferite modurĭ.

Sînt acum treĭ secolĭ, Elvețianul Bonivard observa cu mult bun simț: «Maintenant est question si la lengue est seulle »interprète de la pensée; sur quoy je responds qu'elle eu est »interprète souveraine, mais non pas la seulle, car il y ha »d'autres membres à ce servantz. Les mains parlent, les «doigts, les yeux, la teste, les pieds...» [5])

Precum graĭul este vulgar saŭ literar, tot așa gestul póte fi instinctiv saŭ artificial, mergênd în artificialitatea sa până la un grad extrem de perfecțiune, după cum este, bună óră, la Sicilianĭ, [6]) fără ca să maĭ vorbim despre «parole manuelle» a surdo-muților. [7])

O asemenea manifestațiune a sufletuluĭ nu întră în sfera studiuluĭ linguistic, deși póte fi consultată, maĭ ales gestul cel instinctiv, ca o fântînă între atâtea altele; ba chĭar une-orĭ sîntem datorĭ a o consulta, maĭ cu sémă întru cât privesce originea limbeĭ în genere.

Aci, la prima vedere, s'ar puté rădica o obiecțiune.

Ce să facem cu limba scrisă?

---

[5]) Bonivard, *Advis et devis des lengues, traité de philologie composé en 1563.* Paris, 1849, p. 6.

[6]) Cfr. Pitrè, *Gesti ed insegne del popolo siciliano*, în *Rivista di letteratura popolare*, t. 1 (1877), p. 32—43. — Lubbock, *Les origines de la civilisation*, trad. Barbier, Paris, 1873, p. 407—10. — Tylor, Bastian etc.

[7]) Jamet ap. Charma, *Essai sur le langage*, Paris, 1846, p. 187.

Un om scrie tăcênd ; citesce în tăcere ; literele de pe hărtiă se adreséză la vĕḍ, nu la auḍ.

Dacă am exclude limba scrisă din sfera Linguisticeĭ, Linguistică n'ar maĭ fi. Limba egipténă a ieroglifelor, cele treĭ limbĭ mesopotamice ale cuneiformelor, feniciana de pe inscripţiunĭ, zendica, sanscrita, gotica, paleo-slavica, chĭar latina şi elena, fasele cele vechĭ ale orĭ-căriĭ limbĭ fără excepţiune, tóte acestea ne sînt cunoscute numaĭ prin scrisóre.

Scrisórea însă, dacă nu este neapĕrat a u ḍ i t ă, cel puţin e tot-d'a-una a u ḍ i b i l ă.

Ca limbă *auḍibilă*, măcar-că şi *visibilă* în acelaşĭ timp, scrisórea intră pe deplin în obiectul Linguisticeĭ, care studiază în ea o limbă întocmaĭ după cum studiază cine-va o figură după un portret, ba figurele celor reposaţĭ nicĭ nu se pot studia altfel.

S'a ḍis nu o dată, că limba, pentru a merita numele de limbă, trebuĭ să fie a r t i c u l a t ă. Un sunet nearticulat, adecă confus, nedeterminat, equivoc, este un sgomot neorganic, un ţipet animal, o notă musicală, dar n'are a face cu limba. [8]) Acéstă aserţiune e falsă. Germaniĭ articuléză fórte reŭ tenuele şi mediele, astfel că în pronunciaţiunea lor un *k* se distinge de un *g* maĭ a-nevoe decăt în cântecul cuculuĭ. Un *v*, aşa cum îl rostesc Spanioliĭ, nu e nicĭ *v*, nicĭ *b*. Ce să maĭ ḍicem apoĭ despre acele «ţiţîiture», acele «click'urĭ», acele sunete ce séměnă când cu sărutarea, când cu vîjîirea unuĭ bicĭu, când cu scrîşnirea dinţilor saŭ cu trosnirea din degete, carĭ nu sînt de loc articulate, şi carĭ totuşĭ forméză o porţiune însemnată din aparatul fonetic al unor limbĭ, maĭ ales africane: la Hotentoţĭ, la Cafri, la Buşmanĭ etc.? Vom vedé maĭ departe, că tocmaĭ prin ambiguitatea sunetuluĭ în fonetică, ca şi prin ambiguitatea cugetăriĭ în gramatica propriŭ ḍisă, se explică unul din fenomenele cele maĭ caracteristice în Linguistică: sub-

---

[8]) Humboldt, op. cit. t. 6, p. 67. — Heyse, *System*, p. 35: «Die Sprache ist die Aeusserung des denkenden Geistes in a r t i c u l i r t e n Lauten».

stituţiunea. Sayce crede, cu drept cuvînt, că limba umană s'a născut din sunetele cele maĭ nearticulate. Click'urile—ḑice el —închipuesc o punte între limba cea articulată şi între ţîpetele animalelor. «Ele se pot numi germenĭ foneticĭ aĭ limbeĭ, germenĭ respândiţĭ pînă astăḑĭ pe icĭ pe colea peste lumea întrégă». [9]) Să fie óre cu putinţă de a exclude din definiţiunea limbeĭ acest element nearticulat, atât de esenţial?

Vocalisaţiunea este dară o condiţiune fundamentală; *articulaţiunea* — nu.

De ce însă limba, ca obiect al Linguisticeĭ, e nu numaĭ vocală, dar şi nativă?

Latinesce *nativus* însemnéză ceĭa-ce se nasce aşa ḑicênd dela sine, fără a fi resultatul arteĭ, al munceĭ, al arbitriuluĭ. Limba nativă este opusul uneĭ limbĭ convenţionale.

Un medic prusian din secolul XVI, într'o carte fórte curiósă, ne dă maĭ multe recete pentru a vorbi în orĭ-ce limbă într'un mod aşa ca să ne pótă înţelege numaĭ ceĭ iniţiaţĭ. De exemplu. A se intercala după fie-care vocală un *b*, urmat de aceĭaşĭ vocală repetată: *pabateber* din *pater* saŭ *fababribicabatobor* din *fabricator*. A se transpune literele iniţiale dela cuvintele învecinate: *san magt* din *man sagt*. A se suprime la fie-care cuvînt consónele iniţiale, mutându-se la finea aceluĭaşĭ cuvînt, însoţite de un *-en*, astfel că din *Wiltu mit mir gen Strassburg ziehen* se face: *Iltuwen itmen irmen engen Assburgstren iehenzen.* [10])

Un scriitor contimpuran ne spune că, nu maĭ departe decât pe la 1830, tot aşa vorbĭa burgesimea din marele Paris: «On retranchait la dernière consonnance des mots pour y »substituer la syllabe *mar*. On disait *épicemar* pour *épicier*,

[9]) Sayce, *Introduction*, t. 1, p. 284. — Cfr. maĭ cu sémă Bleek, *Über den Ursprung der Sprache*, Weimar, 1868, p. 53—4 nota

[10]) Thurneisser zum Thurn, *Onomasticum*, Berlin, 1583, in-f., p. 93—4.

„*boulangemar* pour *boulanger, cafemar* pour *café*. Ainsi de „suite. C'était de l'esprit dans ce temps-là". [11])

Acéstă limbă convenţională s'ar puté numi şcolăréscă. Noĭ toţĭ, orĭ din ce ţéră am fi, am petrecut cu ce-va analog în primiĭ anĭ de pe băncile şcóleĭ. Ea nu trebuĭ confundată cu limba copilăréscă, o limbă nativă în tótă puterea cuvîntuluĭ, de care ne vom atinge maĭ la vale. Nu trebuĭ confundată de asemenea cu limba hoţéscă, artificială şi ea, dar de o altă natură.

In limba şcolăréscă convenţiunea este curat fonetică: se adaugă, se suprimă saŭ se modifică sunetele. In limba hoţéscă, în aşa numitul *argot*, în graĭul „cărăitorilor" la tălhariĭ din Romănia, [12]) convenţiunea este rare-orĭ fonetică, maĭ tot-d'a-una lexică, şi maĭ cu sémă logică. Se înlocuesc cuvintele locale prin cuvinte străine; maĭ adesea se schimbă sensul propriŭ al vorbelor şi chĭar al fraselor, dându-li-se o accepţiune metaforică. Hoţul din Grecia pune românul Νδομνιζέος=*Dumnedeŭ* pentru θεός, saŭ albanesul ζέμπια pentru δόντια. Tălharul frances dice la „spăndurătóre"—*béquille,* la un „cĭasornic"—*coucou,* la „dracul"—*boulanger*, la „dinţĭ"—*dominos,* „a muri"—*casser sa pipe* etc. [13]) Pungaşul român preface „galbenĭ" în *ochişorĭ,* „cafea" în *cernélă,* pe „câne" în *zapciŭ,* „clondir" în *traistă* şi altele; ĭar pentru „vin" împrumută dela Ţiganĭ *mol* saŭ *molete*, precum şi pentru „banĭ"—*lovele*=ţig. *love.* [14])

Neguţitoriĭ—honni soit qui mal y pense—imitéză une-orĭ pe hoţĭ. Tolbaşiĭ din Rusia, de exemplu, vorbesc o limbă a lor convenţională, numită nu se scie de ce ofenéscă, în care flexiunea, sintaxa, particulele sînt rusescĭ, dar cuvintele s'aŭ luat dela

---

[11]) Privat d'Auglemont, *Paris anecdote*, Paris, 1854, p. 190.

[12]) Baronzi, *Limba română şi tradiţiunile eĭ*, Braila, 1872, p. 149—51.

[13]) Cfr. F. Michel, *Dictionnaire d'argot,* Paris, 1856, passim.

[14]) Baronzi, op. cit. p. 149. — Cfr. Pott, *Die Zigeuner in Europa und Asien,* Halle, 1845, t. 2, p. 335 şi 455. — Ambele cuvinte deja în Vulcanius, *De litteris et lingua Getarum*, Lugduni, 1597, p. 104.

fel de fel de némurĭ străine, între carĭ nicĭ Româniĭ n'aŭ fost uĭtaţĭ: «patru» — *tisero*=τέσσαρα, «cincĭ» — *pĭonda*=πέντε, «fétă»—*korĭuk*=κόρη (?), «lup»—*lykus*=λύκος, «casă»—*rym*= germ. *Raum* (?), «oraş»—*koster*=lat. *castrum* (?), «pétră»—*ketrak*=mold. *kĭétră* (?), «sat»—*turlo*=rom. *târlă* (?) etc. [15])

Orĭ-unde o grupă mică se vede isolată de restul societăţiĭ, fie prin vîrstă, fie prin despreţ, fie prin profesiune, prin interes, prin frică, prin crimă, ea tinde a-şĭ combina o limbă a-parte, care în principiŭ nu se deosebesce de scrisórea cea cifrată: să ne'nţelegem noĭ între noĭ şi să nu ne înţelégă alţiĭ. Sub raportul psicologic, câte o dată şi prin material, aceste limbĭ convenţionale ne pot interesa; [16]) dar nicĭ într'un cas ele nu formézà obiectul Linguisticeĭ.

Literatura şi lumea cea elegantă îşĭ croesc şi ele câte un *argot*, pe care'l descrie măiestresce péna luĭ Nodier: «Il y «a une tendance incroyable, dans quiconque se croit plus de «génie que les autres, à *individualiser* sa parole. C'est ainsi «que surviennent, dans les langues littéraires, je ne sais quelles «langues extrà ou ultra-littéraires, qui ne diffèrent des autres «que par la bizarrerie du trope ou l'extension forcée du ra-«dical, car elles n'ont jamais inventé le mot dans sa sub-«stance essentielle: le *mythisme* énigmatique de Lycophron, «l'*euphuisme* des Anglais, le *marinisme* des Italiens, le *culto-«risme* de Gongora, et quelques autres encore dont je ne «parlerai pas, mais dont le *précieux* du dix-septième siècle «offre un des types les plus curieux et les plus connus» [17])...

Acest fel de limbĭ convenţionale, Francesiĭ le numesc *jargon*, termen pe care Voltaire îl aplica de o potrivă la nomenclatura sciinţifică. Latinésca cea botanică a luĭ Linnaeus, de exemplu, este şi ea o limbă, dar o limbă cu totul străină preocupaţiunilor linguistuluĭ, orĭ-cât de raţională ar fi, orĭ-cât de sistematică, orĭ-cât de importantă sub raportul teoretic. Linguistica

[15]) Cfr. Diefenbach, *Die ojenische Sprache*, în Kuhn, *Beitr.* t. 4, p. 328—41.
[16]) Cfr. Nigra, *Il gergo dei Valsoanini*, în Ascoli, *Archivio*, t. 3, p. 53—60.
[17]) Nodier, *Notions de linguistique*, p. 251.

se va interesa mult de *măzăriche*, pré-puţin de *Lathyrus Nissolia*; va studia *ïérba-cïumeï* saŭ *cïumă-rea*, nu *Galega officinalis*.

In acest mod, limba, care ne preocupă, trebuï să fie vocală şi nativă; dar maï pe sus de tóte, ea cată a fi o manifestaţiune a sufletuluï.

Tusa saŭ strănutarea sînt şi ele nesce manifestaţiunï fórte vocale şi fórte native, dar nu ale sufletuluï, ci ale guturaïuluï saŭ a vre-uneï alte lesiunï organice. Ceïa-ce ne face însă a stărui asupra «sufletuluï» în definiţiunea limbeï, negreşit că nu este tusa saŭ strănutarea, ci vechïa şi înrădăcinata jumătăţire a roluluï limbeï numaï la expresiunea *cugetăriï*, ïar nu şi a *simţiriï* tot-o-dată. Sufletul, în înţelesul seŭ biologic, cuprinde totalitatea facultăţilor intelectuale şi morale ale uneï fiinţe. Limba este manifestaţiunea vocală nativă a tuturor acestor facultăţï fără excepţiune. Orï-ce animal, fie boŭ saŭ priveghetóre, întru căt îşï manifestă sufletul într'un mod vocal, are şi el o limbă, diferită prin grad, prin putere, prin formă de limba omuluï, dar nu prin fond.

Definiţiunea cea exclusivamente spiritualistă a limbeï, care maï domnesce încă în Linguistică, aduce la cele maï curióse neconsecinţe. Pentru a impune cuï-va tăcere, noï punem un deget la gură şi dicem «*st!*». Deşi un asemenea *st* a putut să dea nascere celeï maï fecunde radicale *sta*, [18]) căriï linguistul îï accórdă pagine întregï şi ar puté să-ï consacre chïar volume, totuşï nenorocitul străbun nu aparţine limbeï, căcï exprimă simţirea, ïar nu cugetarea. [19]) Cu acelaşï drept se póte

---

[18]) Heyse, *System*, p. 73. — Cfr. Hannwacker, *Sprache und Sprachbildung*, p. 9.

[19]) Whitney, *Language*, ed. 3, p. 276: «The interjections, finally, however expressive and pregnant with meaning they may be, are not in a proper sense «parts of speech; they do not connect themselves with other words, and enter «into the construction of sentences; they are either the direct outbursts of fee«ling, like *oh! ah!* or else, like *st! sh!* mere vocal gestures, immediate inti«mations of will». — Acéstă teoriă o emisese de de-mult Horne Tooke (ap. Farrar, Language, p. 78), Becker etc.

contesta caracterul linguistic al vocativuluĭ saŭ al imperativuluĭ, măcar-că nu s'a găsit încă nicĭ o limbă omenéscă fără vocativ şi fără imperativ, pe când atâtea alte forme gramaticale lipsesc cu desăvîrşire într'o mulţime de graĭurĭ. Ni se spune că o interjecţiune, un vocativ, un imperativ, remân isolate într'o sentinţă, fără a se lega cu cele-l'alte cuvinte ce o formézä. Neapĕrat; căcĭ fie-care din ele este o sentinţă întrégă, întocmaĭ precum este o sentinţă întrégă în gura copiluluĭ un *papă* saŭ un *dadă*, primul pas în viaţa limbeĭ umane. [20])

Ce fel de consecinţă póte fi aceĭa de a distinge Linguistica de către filologia clasică anume prin naturalismul obiectuluĭ celeĭ de'ntâĭu faţă cu artificialitatea celeĭ-l'alte, ş'apoĭ în acelaşĭ timp a suprime din cercul limbeĭ celeĭ naturale tocmaĭ elementul cel maĭ natural?

Nicĭ un linguist nu s'a încercat a susţiné, că omul nu e om din nascere. A dice însă că limba exprimă numaĭ cugetarea, ĭar nu şi simţirea, nu sufletul întreg, este ca şi când s'ar pretinde că omul începe a fi om numaĭ dela vîrsta cutare saŭ cutare. In vorbirea copiluluĭ, fie dintr'o ginte cât de înaintată în civilisaţiune, precumpănesce simţirea asupra cugetăriĭ; şi mult timp trebuĭ să trécă maĭ 'nainte de a se puté discerne în acea vorbire elementul curat intelectual de către cel moral. Tot aşa este la selbatecĭ. Minner observă fórte bine, că chĭar la noĭ, ómenĭ în tótă firea, maturĭ prin etate şi prin cultură,

[20]) Cfr. Menge, *Über Gefühlssprache*, Danzig, 1863, p. 11—13: "Man kann die- "selben (interjectiones oder exclamationes) den übrigen redetheilen der sprache "anreihen, genauer betrachtet wird man sie den sätzen gegenüberzustellen haben. "Wie der satz der bestimmte klare ausdruck eines gedankens ist, so der ausruf "der mehr oder weniger dunkle ausdruck eines gefühls . . . Wenn ich vorhin "versuchte die ausrufe den sätzen gegenüberzustellen, so möchte ich auch noch "die bejahungs- und verneinungswörtchen ja und nein zu ihnen hinüberziehen "und ihnen die ganze schaar von partikeln ähnlicher bedeutung als: ja wol, ja "freilich, allerdings, nie, nimmer, keineswegs etc. zugesellen. Ihrer bedeutung "nach gehören sie sicher hieher, denn in ihnen liegt ein gantzer satz, oft von "hoher bedeutung, so dass das glück oder unglück eines ganzen lebens von einem "einzigen ja oder nein abhängen kann„.

«rare-orĭ se póte deosebi de către ascultătorĭ, ba şi de către «însuşĭ acela ce vorbesce, limba simţiriĭ de limba cugetăriĭ, «astfel că omul adesea nu scie, dacă într'un cas dat el şĭ-a «expres pe una saŭ pe cea-l'altă». [21]) Şi totuşĭ el a vorbit! Ceĭa ce a spus dînsul, óre nu face parte din limbă?

Limba se începe la om prin *percepţiune*, nu prin *apercepţiune*. Percepţiunea resultă dintr'o impresiune directamente produsă de un obiect óre-care asupra simţurilor, fără nicĭ un amestec al cugetăriĭ. Zahar «alb» este o *percepţiune*. Combinarea succesivă, prin mijlocul cugetăriĭ, a maĭ multor percepţiunĭ, carĭ se completéză una prin alta pentru a ne da o noţiune óre-cum integrală despre un obiect, constituă *apercepţiune*: «alb«+«dulce»+«tare»=«zahar». Pentru a găsi un nume zaharuluĭ, copilul se mulţumesce cu prima percepţiune. După prima percepţiune, el numesce orĭ-care alt lucru. In *vau-vau*, nume copilăresc al câneluĭ, de exemplu, se exprimă numaĭ percepţiunea «lătrător», fără nicĭ o altă combinare de calităţĭ. Numile diferitelor obiecte în tóte limbile sînt percepţiunĭ cristalisate, nicĭ o dată apercepţiunĭ. Pretutindenĭ *aurul* este «galben», nicăirĭ «galben»+«strălucit»+«greŭ» etc. Este dară radicalmente fals de a susţiné, cumcă limba nu se începe dela percepţiune saŭ simţire, ci dela apercepţiune saŭ cugetare.

Ce-va maĭ mult. Sufletul omuluĭ se manifestă une-orĭ printr'o limbă, limbă în tótă puterea cuvîntuluĭ, care însă nu este nicĭ cugetare, nicĭ simţire, ci numaĭ dóră un fel de pausă. Uniĭ bagă fără nicĭ o trebuinţă în fie-care frasă, o dată saŭ maĭ de multe orĭ, căte un *sciĭ*, căte un *vedĭ-bine*, căte un *negreşit* etc. La Romanĭ *etiam, vero, quidem* şi altele, la Grecĭ γάρ, δέ, μέν etc., jucaŭ adesea aprópe acelaşĭ rol. Este un fel de umplutură, care ne permite a nu ne întrerumpe materialmente atuncĭ când mintea nu află ĭute o vorbă pe care o caută. Désa întrebuinţare a unor asemenĭ umplu-

[21]) Minner, *Ansichten*, p. 79.

ture devine apoĭ o deprindere, de care îşĭ bate joc comedia. Dar se póte óre pretinde, că acest element atât de **necugetat** — cel puţin în aplicaţiune, dacă nu în origine — nu aparţine limbeĭ?

Maĭ pe scurt, definiţiunea limbeĭ este datóre a cuprinde **sufletul** întreg, ĭar nu numaĭ **cugetare**, nu numaĭ **simţire**, şi nicĭ chĭar numaĭ pe aceste doă. Grimm o întrevĕḑuse acésta într'un moment, dar abia în trécăt, fără a se explica şi fără a remăné pe aĭurĭ consecinte cu sine însuşĭ. [22]) Şi maĭ de de-mult o înţelesese bunul **simţ** al popórelor. Precum la Grecĭ se identificaŭ «limbă» şi «cugetare» în λόγος saŭ în φράζομαι, tot aşa la Romanĭ *sensus* însemna «cugetare» şi «simţire» tot-o-dată. După eĭ, omul vorbĭa aşa cum simţĭa: «Pansa et *sentit* bene, et *loquitur* fortiter» (Cic. Fam. XII. 22).

Limba literară, chĭar când nu e strict sciinţifică, este aceĭa care represintă maĭ mult cugetarea; şi tocmaĭ ea interesă maĭ puţin pe linguist. Steinthal observă unde-va: «limba literară «este patriă numaĭ a cugetăriĭ nóstre; patria simţiriĭ şi a «inimeĭ nóstre este dialectul provincial al loculuĭ nasceriĭ». [23]) Nemic maĭ adevĕrat! Eĭ bine, tocmaĭ dialectele provinciale fiind obiectul de predilecţiune al Linguisticeĭ, cum óre să excludem «simţirea şi inima» din definiţiunea **limbeĭ**?

Omul póte să ajungă la o limbă întemeĭată exclusivamente pe cugetare; o asemenea limbă însă nu întră în obiectul Linguisticeĭ. Cugetarea pură ne dă pe $a+b=c$ saŭ $CaOSO_3$. Acésta este óre **limbă**? [24])

In graĭul uman cugetarea tinde din ce în ce maĭ mult a predomni ca fond, ĭar sunetul articulat ca formă. Inaltul grad posibil al cugetăriĭ şi al articulăriĭ rădică pe om fórte sus d'asupra tuturor celor-l'alte animale. Tóte acestea sînt

[22]) Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, p. 5. "Sprache ist der volle athem menschlicher seele".

[23]) Steinthal ap. Heyse, *System*, p. 2 nota.

[24]) Cfr. Frege, *Begriffsschrift, eine der arithmetischen nachgebildete Formelsprache des reinen Denkens*, Halle, 1879.

adevĕrate şi ĭarăşĭ adevĕrate; dar de aci resultă, că linguistul este silit a acorda o maĭ mare atenţiune cugetăriĭ şi sonuluĭ articulat, ĭar nu resultă că atenţiunea trebuĭ concentrată numaĭ şi numaĭ asupra lor, încât să se suprime cu desăvîrşire elementul simţiriĭ şi elementul sonuluĭ confus. Din contra, în unele fase linguistice trecĕtóre şi'n unele fenomene chĭar permanente, tocmaĭ simţirea maĭ pe sus de cugetare şi sonul confus maĭ pe sus de cel articulat ne oferă cheĭa pentru deslegarea celor maĭ interesante probleme.

Vechĭa definiţiune a limbeĭ: «manifestaţiunea cugetăriĭ în sonurĭ articulate», cu tot aparatul de profunditate filosofică cu care uniĭ nu încetéză de a o re'noi mereŭ, [25]) este încă una din numĕrósele remăşiţe ale aceluĭ trecut, când însăşĭ sciinţa isolà din rădăcină pe om de restul natureĭ, ĭar cu atăt şi maĭ vîrtos îl isolà şi va să'l isoleze mereŭ nesciinţa. Numaĭ omul *cugetă!* numaĭ omul *articulézăl!* numaĭ *omul!* Acésta ne aduce a-minte caracteristica mirare a unuĭ copil, întrat de curând în şcólă. Intr'o ḑi, el alérgă la părintele seŭ şi'ĭ ḑice, pe jumătate zîmbind, pe jumătate supĕrat: auḑĭ, tată, profesorul nĭ-a spus că omul e animal! Bĭetuluĭ băiat nu-ĭ venĭa la socotélă de a fi de o potrivă cu cânele saŭ cu pisica.

Ş'apoĭ maĭ este ce-va. Clausula *cugetăriĭ* şi acea a *articulăriĭ*, dacă le vom lua în tesă generală, fără a specifica diferitele gradurĭ de una şi de cea-l'altă la cutare saŭ la cutare ființă, sînt în casul de faţă nu numaĭ necompatibile cu starea actuală a sciinţeĭ, dar încă aŭ ajuns a fi de prisos chĭar pentru aceĭ ce ar maĭ voi cu orĭ-ce preţ să sape o prăpastiă între om şi între restul lumiĭ zoologice. Animalul şi el cugetă. Whitney nu se teme a susţiné, că în mintea câneluĭ se petrec une-orĭ nesce silogisme fórte complicate. [26]) Pisica, pe de

[25]) Cfr. H. Wolff, *Logik und Sprachphilosophie*, Berlin, 1880, p. 161 sq.
[26]) Whitney, *Language and the study of language*, p. 414: «He (a dog) can «draw a complex of syllogisms, when applying to present exigencies the results «of past experience, and can determine: that smoking water must be hot, and «I shall take good care not to put my foot into it, — that is to say: water «that smokes is hot; this water smokes; therefore, this water is hot; hot water «hurts; this water is hot; ergo, it will hurt my foot.»

altă parte, articuléză căt se póte de bine pe scurtul seŭ *miao,* în care—când se trăgănéză—profesorul Hewitt Key distinge întréga scară vocalică a limbeĭ umane: [*m*]*i-e-a-o-u.* [27]) Nu se vor găsi doĭ ómenĭ la doă capete ale pămîntuluĭ, carĭ să nu aud̦ă mĭaunatul pisiceĭ absolutamente în acelaşĭ mod, ceĭa-ce ar fi cu totul peste putinţă pentru un grup fonetic confus. Pe al nostru *Christianus* Chinesiĭ îl aud *Ki-li-sse-tang*, dar pe pisica o numesc *miao*, după cum o numĭaŭ şi vechiĭ Egiptenĭ, după cum o numesc copiiĭ la tóte popórele.

In resumat, ceĭa ce este limba *in abstracto* s'ar puté exprime prin următórea schemă:

Son	confus	+	simţire	Suflet
	confus-articulat	+	simţire-cugetare	
	articulat	+	cugetare	
		Limba		

§ 16.

LIMBA IN CONCRETO.

Limba *in abstracto* este — am spus'o — manifestaţiunea vocală nativă a sufletuluĭ.

Limba *in concreto* este dialect.

Usul comun numesce *limbă* graĭul cel literar, cel cult, cel scolastic al uneĭ naţiunĭ, al unuĭ întins teritoriŭ locuit de un element etnic omogen, de ex. limba francesă, germană, italiană etc. Generalmente, este graĭul capitaleĭ, al centruluĭ politic, actual saŭ trecut. Termenul *dialect* se reservă graĭurilor celor provinciale ale aceleĭaşĭ naţiunĭ saŭ ale aceluĭaşĭ teritoriŭ, carĭ sînt tóte de acelaşĭ tip gramatical şi lexic, dar divergesc unele de altele prin particularităţĭ, căte o-dată fórte marcate, de ex.

[27]) Key, *Language*, p. 32. — Cfr. Latham, *Elements of comparative philology*, p. 697—8.

dialect normand, burgund, picard ale limbeĭ francese. Linguistul, cel puţin de o cam dată, nu se póte sustrage nicĭ el usuluĭ comun, care s'ar scandalisa de a audi, bună óră, că Victor Hugo a scris în «dialectul parisian», saŭ Byron în «dialectul londones»; şi totuşĭ, sub raportul riguros al sciinţeĭ, tóte graĭurile concrete de pe faţa pămîntuluĭ, literare şi neliterare, sînt dialecte şi ĭarăşĭ dialecte, astfel că numaĭ graĭul abstract, numaĭ facultatea nativă a omuluĭ în genere de a-şĭ manifesta sufletul prin voce, constituă limbă. «Limba» este omenéscă; «dialectele» sînt naţionale.

Inălţarea unuĭ graĭu la demnitatea de «limbă» numaĭ fiind că este scolastic, e tot ce póte fi maĭ străin Linguisticeĭ, pentru care vorba are, din contra, cu atăt maĭ multă valóre, cu căt este maĭ neartificială, maĭ puţin teoretisată prin şcólă. Din acest punct de vedere, ceĭa ce usul comun numesce *dialect*, ba încă cu o nuanţă de despreţ *patois*, ar trebui să fie fără alăturare maĭ preţios pentru un linguist decăt ceĭa ce usul comun, în semn de consideraţiune, botéză *limbă*. Dic «ar trebui să fie», căcĭ de o cam dată acest principiŭ există maĭ mult în teoriă, fiind uĭtat aprópe tot-d'a-una în aplicaţiune, une-orĭ de bună voe, maĭ adesea de nevoe. Limbile aşa numite clasice, elena, latina, sanscrita, ebraica etc., ne sînt maĭ-maĭ necunoscute saŭ pré-puţin cunoscute sub formele lor cele inculte. Pe de altă parte, dialectele moderne cele mărunte, lipsite de orĭ-ce literatură, sînt grele de cunoscut tocmaĭ din causa acesteĭ lipse. Pus într'o asemenea situaţiune, linguistul cel maĭ corect se vede silit a se învărti maĭ cu preferinţă, dacă nu într'un mod exclusiv, în cercul dialectelor celor trecute în curs de secolĭ prin multipla acţiune a şcóleĭ.

Acésta este atăt de adevĕrat, încăt pentru studiul dialectelor propriŭ dise, maĭ mult saŭ maĭ puţin inculte, s'a mănţinut în Linguistică termenul tecnic de «Dialectologiă», care n'ar avé nicĭ un sens, dacă acele dialecte ar procura, după cum ar trebui, totalitatea materialuluĭ, saŭ măcar o mare parte din el. Inţelegem o «dialectologiă» separată în filologia clasică,

pentru care graĭul cel literar servă ca normă. [28]) O înţelegem chĭar în Stalder pe la începutul seculuĭ nostru, când Linguistica era încă de tot în faşă. [29]) Astădĭ însă, sub condeĭul unuĭ linguist, e cam greŭ a o înţelege.

Când Giovanni Papanti a publicat frumósa colecţiune: *I parlari italiani in Certaldo* (Livorno, 1875), Ascoli a ḑis că prin acésta se aduce un mare serviciŭ: «alla dialettologia dell'Italia». [30]) Dar atuncĭ ce va fi óre «glottologia italiana», pusă în titlul excelenteĭ reviste a luĭ Ascoli? «Dialettologia italiana» este ea numaĭ o mică parte din «glottologia italiana», în care locul de onóre aparţine limbeĭ literare a Italieĭ în comparaţiune cu cele-l'alte limbĭ literare romanice din Francia, Spania etc.? Negreşit, nu un linguist ca Ascoli ar fi putut să ḑică ce-va în acest sens; din contra, pentru dînsul «dialectologia» coincidă aprópe în tóte puncturile cu întréga sferă a Linguisticeĭ positive; [31]) dar totuşĭ termenul «dialectologiă», prin însăşĭ existinţa sa, ne spune *grosso modo*, că numaĭ graĭurile cele literare, numaĭ ceĭa-ce vulgul numesce «limbĭ» în oposiţiune cu "dialecte", se studiază d'o cam dată maĭ în speciă de către toţĭ linguiştiĭ, între carĭ astfel dialectologiĭ formézä un fel de excepţiune din regulă, adecă ce-va tot aşa ca în filologia clasică.

Orĭ-cum ar fi, cultă saŭ incultă, veche saŭ nouă, mare saŭ mică, orĭ-ce limbă concretă, orĭ-ce sistemă a manifestaţiuniĭ vocale native a sufletuluĭ, este pentru linguist un «dialect», căcĭ metóda sciinţifică îĭ impune de a nu compara unul cu

---

[28]) Cfr. Nibbe, *Dialectologia* graeca in tabellis, Rostochii, 1755.

[29]) Stalder, *Die Landessprachen der Schweiz oder schweizerische Dialektologie*, Aarau, 1819.

[30]) *Archivio glottologico italiano*, t. 2, p. 439.

[31]) Ibid. t. 1, p. XXXIX: «rifar la storia di queste nuove persone latine, esplorarne la genesi, gl'incrociamenti e le propaggini; risalir così dall'una parte, "ai fondamenti ante-romani, e scendere, dall'altra, in sino a ricomporre e correggere la cronaca di quelle età, che possiamo ancora dir moderne; raccogliere, "in questo largo e cauto lavoro, tesori infiniti per l'istoria generale del linguaggio; "ecco ciò che può sin d'ora, e deve volere, la dialettologia romanza in generale "e l'italiana in ispecie."

altul nesce elemente eterogene, ci numaĭ pe membriĭ înrudiţĭ aĭ unuĭ grup saŭ grupurile înrudite ale uneĭ familie.

Ḑicênd însă, că orĭ-ce limbă concretă este un dialect, noĭ distingem în cuvîntul «dialect» doă nuanţe, carĭ pot fi de prisos în usul comun, dar sînt de o însemnătate extremă în studiul linguistic: dialect etnologic şi dialect antropologic.

Doă saŭ maĭ multe graĭurĭ de aceĭaşĭ origine comună sînt dialecte etnologice fie-care în privinţa tuturor celor-l'alte. In acest înţeles, dacă ne mărginim în generalitate, cuvîntul *dialect* nu diferă de accepţiunea sa usuală. Orĭ-cine lesne va precepe, fără a fi linguist, că daco-româna, macedo-româna şi istriano-româna sînt dialecte române; româna în genere, francesa, provenţala, italiana, reto-romana, spanióla şi portugesa sînt dialecte romanice etc. Lucrul însă încetéză de a fi atăt de simplu, din dată ce intrâm în amărunte asupra natureĭ unuĭ asemenea «dialect». Românul din Carpaţĭ, când aude pe un Român dela Pind, ḑice rîḑênd că «vorbesce stricat românesce». Parisianul se rostesce cu acelaşĭ ton glumeţ despre *patois* provinciale. Eĭ nu vor să pricépă în ruptul capuluĭ, că nicĭ un dialect nu este stricat faţă cu cele-l'alte, de vreme ce tóte dialectele, tóte fără excepţiune, sînt fie-care căte un produs normal al uneĭ desvoltărĭ de o potrivă firescĭ.

Pentru a înţelege într'un mod sciinţific ceĭa ce este «dialectul etnologic», cată să respundem la doă cestiunĭ fundamentale:

1°. Care e raportul reciproc între dialectele unuĭ grup?

2°. Care este relaţiunea lor totală către punctul comun de plecare?

Cu alte cuvinte, dialectul etnologic ni se presintă sub doă puncturĭ de vedere esenţiale: punctul de vedere peritetic, când se compară graĭurile sincronice unul altuĭa, şi punctul de vedere anatetic, când se compară periódele succesive din ce în ce maĭ în sus ale fie-căruĭ graĭu în parte faţă cu ale celor-l'alte graĭurĭ.

In literatura linguistică contimpurană a avut un resunet óre-care cérta între doï romaniştĭ de prima ordine: Ascoli şi Paul Meyer.

Grupul dialectal provenţal deosebindu-se într'un chip fórte simţit de grupul dialectal frances, Ascoli s'a încercat a demonstra existinţa unuĭ grup intermediar între ambele, căruĭ ĭ-a dat numele de franco-provenţal: «numesc franco-provenţal «— dice el — un tip idiomatic, în care, pe lîngă unele ca«ractere specifice ale sale, se întrunesc maĭ multe alte carac«tere, comune în parte tipuluĭ frances, în parte celuĭ pro«venţal.» [32])

Paul Meyer combate acéstă încercare în următorul chip:

«Mie mi se pare că nicĭ un grup dialectal, orĭ-cum ar fi «combinat, nu póte să constitue o familiă naturală, de óră-ce «aceĭa ce se chĭamă dialect, considerându-se ca speciă, nu "este el-însuşĭ decăt o concepţiune destul de arbitrară a spiri«tuluĭ nostru. Iată, în adevĕr, cam în ce fel procedâm noĭ «pentru a constitui un dialect. Alegĕnd în limba uneĭ ţerĭ «óre-carĭ un numĕr óre-care de fenomene, noĭ facem din ele «trăsure caracteristice ale limbeĭ din acea ţéră. Acéstă opera«ţiune ar ajunge a determina o speciă naturală seriósă nu«maĭ atuncĭ când, într'o asemenea alegere de trăsure carac«teristice, n'ar juca un mare rol arbitriul. In faptă însă, «fenomenele linguistice cele observate într'o regiune nu vor "să se mărginéscă tóte pe aceĭaşĭ întindere geografică. Ele se «împletecesc şi se curmezişéză astfel, încăt nicĭ o dată nu «vom reuşi a găsi o circumscripţiune dialectală statornică, ci «numaĭ ne închipuim că am găsit'o. Să presupunem, de exem«plu, că se ĭea ca trăsură caracteristică a dialectuluĭ picard «conservarea luĭ *c* (*κ*) de'naintea luĭ *a* la începutul cuvîntuluĭ «saŭ după o altă consónă. Acest criteriŭ de hotar va merge «bineşor la sud şi la resărit, dar maĭ puţin la nord, afară «numaĭ dacă vom împinge dialectul picard pînă la cel flamand,

---

[32]) Ascoli, *Archivio*, t. 3, p. 61.

"și nicĭ de cum la apus, de vreme ce-l aflâm și'n Normandia, "al căriĭ dialect nu se identifică cu cel picard. Ne vom vedé "dară siliți a alerga la vre-o altă trăsură caracteristică, care "să nu fie comună Normanḑilor și Picarḑilor, alegênd'o, ĭarășĭ "într'un mod arbitrar, acolo unde, după o ideiă preconcepută, "vom voi a pune hotarul între ambele dialecte. Vom lua, "bună-óră, formarea în *-oe* a imperfectuluĭ dela prima con-"jugațiune, propriă dialectuluĭ normand. Și aci însă vom păți-o "ca și cu *c* de'naintea luĭ *a*. Despre resărit, acéstă trăsură "caracteristică se va potrivi, dar nu și despre apus, unde ea "trece departe peste hotarul Normandieĭ, afară numaĭ dóră "dacă s'ar pretinde că în Anjou și'n Poitou se vorbesce tot "dialectul normand. A procede altfel nu e chip, o sciŭ; dar "prin acéstă neputință nu se scusă arbitriul. De aci urméză "că ceĭa-ce se ḑice dialect este o speciă maĭ mult artificială "decât naturală, orĭ-ce definițiune a dialectuluĭ fiind o *definitio* "*nominis*, ĭar nu *definitio rei*. Deci, dacă dialectul este ce-va "confus prin însășĭ natura sa, vor fi tot așa de confuse și "pretinsele grupurĭ dialectale..." [33])

Cérta între Ascoli și Paul Meyer este cu atăt maĭ instructivă, cu căt în realitate ambiĭ adversarĭ constată unul și acelașĭ fenomen: continuitatea cea ne'ntreruptă a dialectelor din punctul de vedere peritetic. Unul și altul recunosc d'o potrivă, că graĭurile cele învecinate se confundă tot-d'a-una la puncturile de contact reciproc. Așa numitul grup franco-provențal nu este pentru Ascoli alt ce-va decăt o probă că între grupul frances și grupul provențal nu există nicĭ o lacună. Paul Meyer, la rîndul seŭ, nu vede nicĭ o lacună între dialectul normand și cel picard.

Cel întâĭu, care dibuise acest raport de ne'ntreruptă continuitate peritetică a dialectelor etnologice, a fost amicul nostru Hugo Schuchardt, indicându-l nu numaĭ în întrégа familiă

---

[33]) Paul Meyer în *Romania*, t. 4, p. 294—5.

neo-latină, dar întindêndu-l chiar asupra ori-cării alte familie linguistice.

Sînt acum vr'o doă-deci de anĭ, el dicea:

«Când noĭ cutrierâm un întreg cerc linguistic, constatâm «maĭ tot-d'a-una, că dialectele cele învecinate, primare, se«cundare, terţiare etc., nu se despart unul de altul într'un «mod brusc, ci convergesc la o-l'altă, contopindu-se împreună. «Tot aşa este în privinţa grupurilor dialectale celor marĭ: «între cel spaniol şi cel frances, între cel frances şi cel ita«lian, se arată transiţiunĭ; chĭar între cel spaniol şi cel ita«lian, deşi le separă marea, totuşĭ graĭul sard ne apare ca «un nod de legătură. Sub acest raport, este fórte intere«sant studiul grupuluĭ reto-roman, care dintr'o parte, prin «ramura *rumonşă*, se apropie de francesa, ĭar din cea-l'altă, «prin ramura *ladină*, de italiana. In Tirol, maĭ cu sémă, este «cu greŭ de a stabili o liniă de demarcaţiune: pe când gra«ĭurile grödneric şi badiotic sînt curat reto-romane, ĭar graĭul «trientinic şi altele sînt curat italiane, la mijloc între ele «figuréză graĭurile dela Fassa, Buchenstein, Ampezzo etc., «despre carĭ a-nevoe se póte spune, dacă ele sînt reto-romane «saŭ italiane...» [34])

Putem trece acum la cea-l'altă cestiune fundamentală: punctul de vedere a n a t e t i c.

Periódele succesive din istoria uneĭ limbĭ forméză un lung şir de dialecte faţă unul cu altul. Acésta se învederéză maĭ cu sémă, când punem alăturĭ doă perióde destul de depărtate, de exemplu francesa luĭ Joinville şi francesa actuală, saŭ englesa actuală şi englesa luĭ Chaucer. Singura deosebire între asemenĭ dialecte a n a t e t i c e şi între dialectele cele p e r i t e t i c e, este că pe unele le despărţesce timpul, pe cele-l'alte spaţiul. [35]) Dacă însă dialectele cele peritetice, precum am con-

[34]) Schuchardt, *Der Vokalismus des Vulgärlateins*, t. 3, Leipzig, 1868, p. 32—4.

[35]) Cfr. Whitney, *Language*, p. 153: "The variation of language in space, its "change from one region to another, is a not less obvious fact than its variation "in time, its change from one epoch to another.»

statat maĭ sus, sînt legate printr'o continuitate ne'ntreruptă, cu căt maĭ vîrtos trebuĭ să recunóscem aceĭașĭ ne'ntreruptă continuitate dialectelor celor anatetice. Dela Joinville saŭ dela Chaucer pînă astădĭ istoria limbeĭ francese saŭ a limbeĭ englese póte fi urmărită ḑi cu ḑi, oferindu-ne din moment în moment o treptată diferențiare, o transițiune imperceptibilă, dar fórte reală.

De aci uniĭ aŭ tras conclusiunea extremă, că o limbă nouă nu se póte numi *fiĭcă* a uneĭ limbĭ vechĭ, precum nicĭ viceversa o limbă veche nu este *mumă* a uneĭ limbĭ noue, ci între ambele, limba cea veche și limba cea nouă, există numaĭ relațiunea a doă puncturĭ fórte depărtate din continuitatea cea ne'ntreruptă anatetică a uneĭ și aceleĭașĭ limbĭ. Cu mult foc o susținuse maĭ cu sémă un romanist fórte eminent, reposatul August Fuchs, în privința tuturor dialectelor neo-latine. Francesa, provențala, italiana, spanióla, portugesa, reto-romana și române — ḑice el — nu sînt fiĭce ale latineĭ, ci o firéscă a eĭ continuațiune: «eine ganz naturgemässe Fortsetzung und Fortbildung der Lateinischen Sprache.» [36])

Când noĭ am ḑis că dialectul etnologic este o continuitate ne'ntreruptă, astfel că nicăirĭ nu trebuĭ să se găséscă, în sfera uneĭ singure familie linguistice, nesce salturĭ violente, în timp saŭ în spațiŭ, dela o stare la o altă stare, n'am înțeles prin acésta absoluta imposibilitate a uneĭ clasificațiunĭ geografice a dialectelor celor peritetice, saŭ absoluta imposibilitate a uneĭ clasificațiunĭ genealogice a dialectelor celor anatetice.

Continuitatea, orĭ-căt de ne'ntreruptă, nu exclude existința unor centrurĭ maĭ pronunțate. Culorile prismeĭ trec pe nesimțite dintr'una într'alta, fiind a-nevoe a indica punctul unde se sfîrșesce una și unde se începe cea-l'altă; dar la o distanță dela început și dela sfîrșit fie-care culóre înfățișéză un mijloc fórte lămurit. In acest mod, se confundă capetele

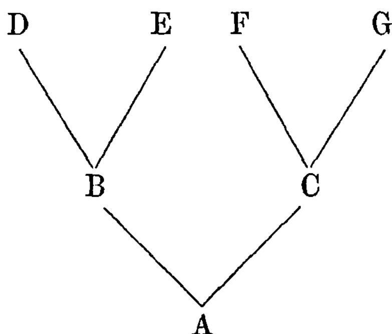
[36]) Fuchs, *Die romanischen Sprachen in ihrem Verhaeltnisse zum Lateinischen*, Halle, 1849, p. 3.

dialectelor, nu însă şi porţiunile lor centrale. Orĭ-ce grup dialectal conservă în bloc o expresiune a sa propriă, care e cu atăt maĭ distinsă, cu căt grupul este maĭ mare. Graţiă acesteĭ concentraţiunĭ relative, complexul dialectelor francese, orĭ-ce s'ar ḑice, lesne se deosebesce de complexul dialectelor spaniόle saŭ italiane, şi tόte la un loc se deosebesc tot atăt de lesne de complexul vechĭu latin.

«Dificultatea — observă unde-va Max Müller — nu este «tocmaĭ de a arăta transiţiunea dela un strat linguistic la un «alt strat, ci maĭ mult de a trage un hotar sigur între di«versele straturĭ. O dificultate analόgă simţise geologia, astfel «că Lyell a fost silit a născoci nesce numĭ elastice ca *eocen*, «*miocen*, *pliocen*, carĭ însemnéză *aurоră*, *maĭ-puţină-cantitate*, «*predomnirea* formaţiunilor noue, dar nu indică nicĭ o liniă «de demarcaţiune precisă între un strat şi un alt strat. Aci, «ca şi pe aĭurĭ, crescerea naturală, grămădirea curat meca«nică şi concreţiunea sînt nesce lucrurĭ atăt de delicate şi «aprόpe imperceptibile, încăt concursul lor înlătură orĭ-ce ter«minologiă sciinţifică rigurόsă şi ne face, cu voe saŭ fără voe, «a ne mulţumi cu o exactitate aproximativă.» [37])

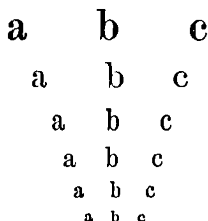
Orĭ-ce mapă geografică dialectală implică reserva fluctuaţiunilor terminale: centrul fie-căruĭ dialect e pronunţat, hotarele sînt ecuivόce. O reservă şi maĭ importantă trebuĭ preveḑută în privinţa arboreluĭ genealogic al dialectelor.

Figura obicĭnuită:

[37]) M. Müller, *La stratification du langage*, trad. Havet, Paris, 1869, p. 15.

nu este, în Linguistică ca şi 'n Eraldică, decât o abreviaţiune a uneĭ figure mult maĭ complicate, care cu greŭ s'ar puté exprime într'un mod grafic. Un *A* nu nasce pe *B* ca pe o fiinţă de tot nouă, ci numaĭ îl manifestă, scoţêndu-l dintr'o stare anterióră latentă. Când noĭ dicem că dialectele romanice s'aŭ născut din limba latină, înţelegem prin acésta că *a*, *b*, *c* eraŭ deja cuprinse în *A*, dar într'o fasă maĭ mult saŭ maĭ puţin rudimentară. Acéstă relaţiune a dialectelor peritetice către punctul lor comun de plecare anatetic se póte simbolisa numaĭ dóră prin treptata mărire a literelor, începênd dela cele aprópe invisibile, cam în următorul chip:

Acésta însă nu este tot. Fie-care *a*, *b*, *c*, chĭar atuncĭ când ele zac imperceptibile în sînul luĭ *A*, cuprinde în sine în stare latentă alte dialecte α, β, γ, gata a se manifesta la rîndul lor şi susceptibile de o nouă generaţiune ulterióră ᴀ, ᴇ, ʙ. Astfel, fie-care termen dintr'un arbore genealogic dialectal este, matematicesce vorbind, un polynom, în care sînt închişĭ maĭ mulţĭ alţĭ termenĭ de o gradaţiune fórte variă în intensitate şi 'n durată.

Un arbore genealogic în sensul ordinar al cuvîntuluĭ, adecă ceĭa-ce se dicea la noĭ altă dată "spiţa némuluĭ", înşiră numaĭ pe membriĭ ceĭ cunoscuţĭ aĭ familieĭ, punênd câte un misterios *N* în privinţa acelora carĭ n'aŭ lăsat în lume vre-o urmă măcar nominală, şi nicĭ măcar atâta despre ceĭ morţĭ în copilăriă saŭ chĭar la nascere. Mulţĭ *N* ar trebui să figureze şi'ntr'un arbore genealogic al dialectelor! Orĭ-unde vorbesc doĭ ómenĭ, se află deja germenĭ a doă dialecte. [38]) Din-

---

[38]) Whitney, *Language*, p. 154: "no two men speak exactly the same tongue: of course, then, they would not propagate the same."

tr'un singur graiu, fie cât de măruntel, s'ar puté desfăşura altele miĭ şi miĭ. Insă nu tóte posibilităţile aŭ ocasiunea de a se realisa, şi nu tóte cele realisate aŭ sórtea de a trăi...

Am spus că dialectul este nu numaĭ etnologic, dar şi antropologic.

Intru cât «limba» e comună omeniriĭ întregĭ, fie-care graiu al uneĭ colectivităţĭ de ómenĭ este un *dialect* din acea limbă comună faţă cu tóte cele-l'alte graiurĭ ale tuturor celor-l'alte colectivităţĭ de ómenĭ, orĭ-cât de eterogene ar fi între sine acele graiurĭ saŭ colectivităţĭ de ómenĭ. Prin dialect etnologic, Francesul e rudă cu Italianul saŭ cu Spaniolul; prin dialect antropologic, el este rudă chiar cu Hotentotul. [39])

Nu există doă graiurĭ pe suprafaţa pămîntuluĭ, carĭ să nu ne presinte interesante paralelismurĭ materiale saŭ fonetice, formale saŭ gramaticale, sintactice, ideologice.

Astfel, dacă ar fi să admitem în Linguistică termenul de *dialectologiă*, ar trebui să dicem că une-orĭ noĭ facem anume o dialectologiă antropologică; bună-óră:

Bindseil, când compară sonurile în tóte graiurile cunoscute, saŭ urmăresce acolo feluritele chipurĭ de a exprime noţiunea de «gen»; [40])

Schleicher, când studiază acţiunea asupra consóneĭ a parasiticuluĭ *y (ĭ)* la Grecĭ ca şi Evreĭ, la Maghiarĭ ca şi la Chinesĭ saŭ la Tibetanĭ; [41])

Buschmann, când colindéză pretutindenĭ după numirile copilărescĭ ale părinţilor, arătându-ne că la selbatecĭ de prin Africa, America şi Australia se aude întocmaĭ ca la noĭ *tata* saŭ *mama*; [42])

Garnett, când îşĭ explică natura genitivuluĭ saŭ vre-o altă

---

[39]) Cfr. Pott, *Max Müller und die Kennzeichen der Sprachverwandtschaft*, în *Zeitschr. d. d. morg. Gesell.*, t. 9, p. 422.

[40]) Bindseil, *Abhandlungen zur allgemeinen vergleichenden Sprachlehre*, Hamburg, 1838.

[41]) Schleicher, *Zur vergleichenden Sprachengeschichte*, Bonn, 1848.

[42]) Buschmann, *Über den Naturlaut*, Berlin, 1853.

formă gramaticală prin alăturarea graĭurilor celor maĭ diverse, pînă şi din Polinesia; [42])

Pott, când grămădesce exemple peste exemple de reduplicarea mecanică şi dinamică a silabeĭ de prin tóte continentele; [43])

Georg von der Gabelentz, când procede în acelaşĭ chip pe terenul sintactic; [44])

Şi aşa maĭ departe.

Să dâm un specimen. Graĭul romàu şi graĭul selbatecilor Dahcota din America sînt doă dialecte, nu din aceĭaşĭ familiă linguistică, dar din aceĭaşĭ limbă umană; doă dialecte în carĭ, de exemplu, ne întimpină d'o potrivă un articlu post-positiv: *wicasta-kin=omu-l*, saŭ formaţiunea viitoruluĭ prin «a voi» : *mani-kta=umbla-va,* [45]) deşi nemic analog nu se află la fraţiĭ noştri de sânge, la Francesĭ, Italianĭ etc.

Intru cât linguistul nu confundă dialectul antropologic cu dialectul etnologic; întru cât el nu caută filiaţiune naţională acolo unde nu se află decât identitate de natură umană; asemenĭ studie, conduse cu o pază cu atât maĭ metodică cu cât maĭ alunecos e terenul, concurg a limpeḍi, şi une-orĭ singure pot să limpeḍéscă, cestiunile cele maĭ importante în viaţa limbeĭ în genere şi a fie-căruĭ graĭu în speciă.

Dialectul antropologic trebuĭ privit şi el din cele doă puncturĭ de vedere: peritetic şi anatetic. Studiul peritetic compară elementele omogene aşa ḍicênd contimpurane ale diferitelor graĭurĭ, de ex. noţiunea pluraluluĭ în tóte familiele linguistice. Dar acéstă noţiune, luată într'un moment dat, este necesarmente resultatul uneĭ evoluţiunĭ anteriόre, maĭ lungĭ

---

[42]) Garnett, *The philological essays*, Leipzig, 1859.

[43]) Pott, *Doppelung* (*Reduplikation, Gemination*) *als eines der wichtigsten Bildungsmittel der Sprache, beleuchtet aus Sprachen aller Welttheile*, Detmold, 1862.

[44]) G. v. d. Gabelentz, *Ideen zu einer vergleichenden Syntax*, in *Zeitschr. f. Volkerps.*, t. 6 p. 376—84, t. 8 p. 129 etc.

[45]) *Revue de linguistique*, t. 9 (1876), p. 15.

saŭ maĭ scurte, care se póte constata numaĭ urcându-ne din tréptă în tréptă în fasele precedinţĭ ale diverselor graĭurĭ. Cu alte cuvinte, dialectul antropologic, ca şi cel etnologic, cată a fi urmărit nu numaĭ prin peritesă în spaţiŭ, pe unde este, dar şi prin anatesă în timp, cum a devenit, căcĭ limba, în orĭ-ce clipă a existinţeĭ sale, are o vîrstă, la care a ajuns printr'un şir de vrîste succesive.

O categoriă fórte instructivă a dialectuluĭ antropologic din punctul de vedere anatetic este — nu "limba şcolărésca„ cea artificială, despre care noĭ am vorbit în §-ful precedinte, ci o limbă fórte naturală — aşa numita limbă copilărésca, care corespunde óre-cum primelor încercărĭ de a vorbi în istoria limbeĭ umane.

A studia graĭul născênd al unuĭ popor, adecă al uneĭ colectivităţĭ, este maĭ a-nevoe decât a supune studiuluĭ graĭul născênd al unuĭ copil, adecă al uneĭ individualităţĭ: este maĭ a-nevoe, de óră-ce copiĭ găsim pretutindenĭ, pe când popóre în fasă de a'şĭ zămisli modul vorbiriĭ nu se află maĭ nicăirĭ, aprópe pretutindenĭ graĭurile fiind deja trecute peste primul period al formaţiuniĭ. Copilul în acest cas suplenesce pe popor; ce-va maĭ mult, el suplenesce umanitatea.

Biologia a constatat, că individul, în desvoltarea sa dela embrion pînă la descompunere, percurge aceleaşĭ trepte ca şi totalitatea specieĭ din care face parte. Este un paralelism constant — după expresiunea luĭ Häckel — între «individ» şi «seria sistematică», între «ontogeniă» şi «filogeniă». Darwin se încercase a merge şi maĭ departe, sgândărind pînă şi în peripeţiele embrionuluĭ fasele vieţeĭ ante-umane. Pe noĭ însă acest principiŭ biologic de paralelism ne interesă numaĭ în marginea epoceĭ când omul este *homo*, nu *simia*. Cum se nasce limba la un copil, aprópe tot aşa trebuĭa să se fi născut la un popor, la întréga speciă umană. Dicem «*aprópe* tot aşa», şi ĭată de ce.

Deja Egipténul Psametic cu şépte secolĭ înainte de Crist, apoĭ în evul mediŭ împĕratul Frederic II şi 'n timpiĭ maĭ

încóce regele scoţian Iacob IV, [46]) uniĭ lăsând a cresce copilul cu căte un dobitoc, alţiĭ cu un om mut, în ambele casurĭ despărţindu-l cu desăvîrşire de societatea omenéscă cea vorbitóre, pentru ca să n'o pótă imita, ci să-şĭ formeze graĭul din propria sa iniţiativă, s'aŭ încercat o desvălui misteriul nasceriĭ limbeĭ umane. Experimentele eraŭ stăngace şi aŭ dat resultate comice; dar punctul de plecare a fost fórte corect. Născut într'un mijloc social, copilul îşĭ însuşesce limba societăţiĭ, pe când ar trebui să'l vedem formându-şĭ-o prin sine-însuşĭ într'un contact d'a dreptul cu natura exterióră. Aci este deosebirea cea esenţială între limba copilăréscă a individuluĭ şi limba copilăréscă a colectivităţiĭ umane. Un paralelism aproximativ, nu perfect.

Să nu uĭtăm totuşĭ că, pînă şi într'un mijloc social înaintat, copilul nu primesce d'o dată limba societăţiĭ şi n'o primesce întocmaĭ, ci mult timp o maĭ împestriţéză cu căte ce-va propriŭ al seŭ, resultând din instinct saŭ din organism, şi mult timp formuléză într'un mod original chĭar elementele cele primite din afară. Pentru a se înţelege cu copilul, părinţiĭ, fie căt de serioşĭ, sînt adesea siliţĭ a vorbi eĭ-înşiĭ pe jumătate copilăresce.

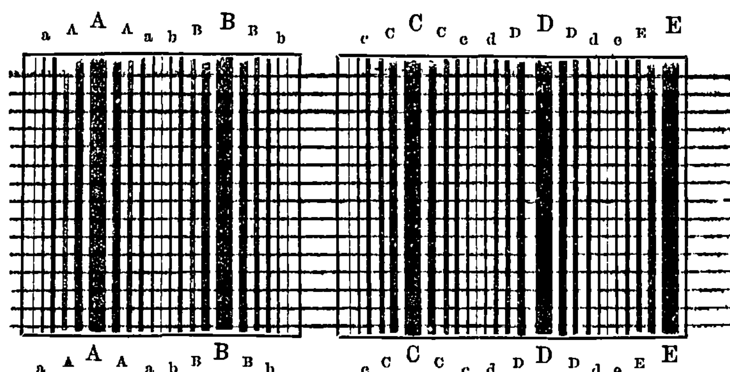
Linguistica a început a acorda din ce în ce maĭ multă atenţiune acesteĭ limbĭ copilărescĭ, de care — din diverse puncturĭ de vedere convergînţĭ — se interesă nu maĭ puţin filosofiĭ, pedagogiĭ şi biologiĭ. Dintre ceĭ ce aŭ studiat'o maĭ cu dinadinsul, vom indica aci pe Egger, [47]) Schulze, [48]) Sigismund, [49]) Taine, [50]) Löbisch, [51]) Holden, [52]) Preyer [53]) etc.,

---

[46]) Cfr. Farrar, *An essay on the origin of language*, London, 1860, p. 10.
[47]) *Observations et réflexions sur le développement de l'intelligence et du langage chez les enfants*, Paris, 1879, in-8.
[48]) *Die Sprache des Kindes*, Leipzig, 1880, in-8.
[49]) *Kind und Welt*, Braunschweig, 1856, in-8.
[50]) *De l'acquisition du langage chez les enfants*, în *De l'intelligence*, Paris, 1878, p. 357—83.
[51]) *Entwicklungsgeschichte der Seele des Kindes*, Wien, 1851, in-8.
[52]) *The vocabularies of children under two years of age*, Hartford, 1877, citat în *Revue de linguistique*, t. 10, p. 354, şi în Sayce, *Introd.*, t. 2, p. 314.
[53]) *Psychogenesis. Die Entwicklung des Menschen in den ersten Lebensjahren*, în *Deutsche Rundschau*, 1880, April.

afară de observaţiunĭ maĭ în trécăt, dar fórte instructive, de Schleicher, [54]) Ebel [55]) şi alţiĭ.

Ca să ne resumâm, limba *in concreto* se póte simbolisa prin următórea încrucişare de linie verticale negre şi de linie orizontale roşie:

Cele doă patraturĭ represintă doă familie linguistice, străine una alteĭa sub raportul etnologic şi împărţite fie-care a-parte într'un număr de dialecte ce se contopesc prin nuanţe gradate, astfel că *A* trece în *B* prin *a a b b*, saŭ *D* trece în *E* prin *d d e e*, dar nicĭ o dată *B* nu trece în *C*, căcĭ între ambele patraturĭ se deschide la mijloc un interval gol, o lacună, o întrerumpere de orĭ-ce continuitate, de ex. între familia ario-europeă şi între limba bascică; ceĭa-ce unesce însă chĭar pe *B* cu *C*, împreunând tóte graĭurile umane fără excepţiune, sînt liniele cele orizontale roşie, prin carĭ se figurézǎ elementul antropologic.

§ 16.

Limba amestecată.

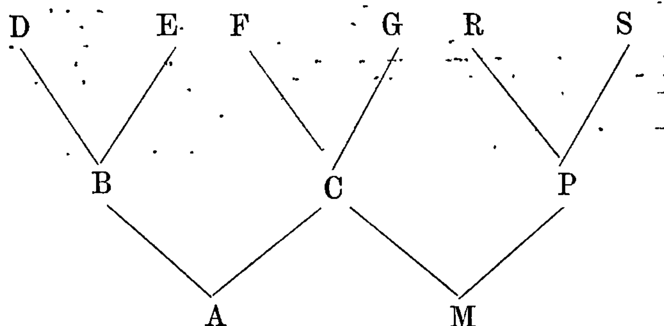
Vorbind despre limba *in concreto*, noĭ am lăsat cu totul la o parte o cestiune fórte importantă, care nu se împacă, pînă

[54]) *Einige Beobachtungen an Kindern*, în Kuhn, *Beitr.*, t. 2, p. 497—8, şi t. 4, p. 128.

[55]) *Curiosa*, în Kuhn, *Beitr.*, t. 3, p. 480.

la un punct, cu principiul continuităţiĭ ne'ntrerupte a dialectelor.

Popórele se amestecă unele cu altele; se amestecă, prin urmare, şi graĭurile lor. Pînă unde póte să mérgă un asemenea amestec? Dacă am admite *à priori*, că doă dialecte, posedênd fie-care o individualitate a sa propriă, s'aŭ amestecat în proporţiune de jumătate către jumătate, atuncĭ doĭ arborĭ genealogicĭ dialectalĭ ar trebui îmbinaţĭ cam în următorul mod:

Aci continuitatea cea ne'ntreruptă anatetică nu maĭ este perfectă, căcĭ *C*, împreună cu urmaşele sale *F* şi *G*, continuă nu numaĭ pe *A*, dar şi pe *M* tot-o-dată.

Continuitatea cea ne'ntreruptă peritetică ar suferi şi ea nu maĭ puţin într'un asemenea cas, de vreme-ce dialectul cel amestecat, dacă cel-l'alt element al amalgameĭ este eterogen, ar perde relaţiunea sa anterióră către dialectele cele omogene învecinate. In loc de o succesiune geografică dialectală gradată, care s'ar puté figura prin A^1, A^2, A^3, A^4, noĭ am avé de o dată o succesiune dialectală neregulată: A^1, A^2, B, A^4, membrul precedinte A^3 fiind înlocuit, în spaţiul ce-l ocupa, printr'un *B*, adecă prin ce-va noŭ.

Maĭ întâiŭ de tóte, să ne înţelegem bine asupra punctuluĭ în desbatere.

Un Engles, Cresswell Clough, a publicat nu de-mult o carte întrégă, întitulată: «Despre existinţa limbilor amestecate», în care el declară cu tăriă, că pretinsa axiómă, susţinută de

ceĭ maĭ mulţĭ linguiştĭ, cum-că «o limbă amestecată este o imposibilitate», trebuĭ întórsă pe dos: «imposibilitate este o limbă neamestecată". [56])

Pentru a demonstra acéstă tesă, autorul plécă dela principiul, că într'o asemenea problemă cată a fi considerată nu numaĭ gramatica uneĭ limbĭ, dar încă vocabularul şi pronunciaţiunea: apoĭ, în aplicarea principiuluĭ, el pe gramatica o înlătură maĭ cu desăvîrşire, ba chĭar recunósce că: «acolo amestecul nu e tocmaĭ pré-mare», [57]) şi — alunecând pe icĭ pe colea asupra pronunciaţiuniĭ — se ţine aprópe exclusivamente în sfera vocabularuluĭ.

Ca ce fel înţelege Cresswell Clough «limba amestecată», o putem judeca după următorul §-f despre graĭul romănesc:

«Românii aŭ treĭ stilurĭ: stil purist saŭ latin, stil tînăr «romănesc saŭ frances şi stil vechĭu romănesc saŭ conser«vativ. Aşa puristul va dice: *m'am obligarisit;* francesomanul: «*m'am engajarisit;* conservatistul: *m'am îndatorit*. Temelia «limbeĭ române e latină, de ex.: *apă=aqua*, *aşteptare=exspec«tare*, *bun=bonus*, *cap=caput*, *copt=coctus*, *domn=dominus*, «*doftor=doctor*, *épă=equa*, *fiĭu=filius*, *frate=frater*, *lapte=«lac*, *masă=mensa*, *muma=mater* (!), *tată=pater* (!), *pînză=«pannus*, *pept=pectus* etc., unde se vĕd unele schimbărĭ con«sonantice curióse, precum *ct* în *pt* şi *ft*, *qua* în *pa*, *p* în *t* (!), «*m* în *t* (!), ĭar în dialectele sudice (*sic*) încă *p* în *k* şi *ct* în «*p* (!), de ex. *keptu=pectus*. Presintele indicativ este latin: "*cântu=canto*, *cânţi=cantas*, *cântă=cantat* etc. şi gramatica «în genere e tot aşa de romanică ca şi cea francesă, ita«liană, spaniólă saŭ portugesă. In vocabularul român se află «o sémă de elemente slavice, precum *smăntănă*=rus. (?) *smĭe«tana*, *verigă*=rus. *veriga*, *bob*=rus. *bob* etc. Invecinaţiĭ Un«gurĭ stând în acelaşĭ raport cătră Austria ca Româniĭ cătră

---

[56]) James Cresswell Clough, *On the existence of mixed languages*, London, 1876, pref.

[57]) Ibid. p. 4: «Grammar, then, can be mixed, and is often found so, *though not to any very great extent.*»

«Turcia (?!) și popórele cele subjugate gravitând tot-d'a-una «unul cătră altul (!?), nu e de mirare că literatura și cu«getarea maghiară (!) n'aŭ fost fără influință asupra Româ«nieĭ. Așa *ponos*=ung. *panasz*, *muncă*=*munka*, *poruncă*=*pa*«*rancsolom*, *oțel*=*aczél* etc. Maĭ este încă un element străin. «Creștiniĭ Româniĭ făcênd adesea causă comună cu Greciĭ con«tra Turcilor (?), maĭ multe vorbe neo-grece s'aŭ întrodus în «limba română, precum *drum*=δρόμος și *zamă*=ζουμι.» [58])

Negreșit, nu printr'o asemenea procedură se póte sgudui categorica aserțiune a unuĭ Max Müller, că «limbile nu sînt nicĭ o dată amestecate». [59]) Tótă lumea scie fórte bine și nemiñĭ nu s'a îndoit în veciĭ vecilor, că orĭ-ce popor împrumută cuvinte dela alte popóre; nu acésta însă avea în vedere ilustrul linguist dela Oxford, când a contestat existința «limbeĭ amestecate», ci anume gramatica și iarășĭ gramatica, pe care o numesce «sângele și sufletul limbeĭ». [60])

De asemenea Papillon: «Studiul linguistic nu arată nicĭ o «urmă de un *aparat gramatical* amestecat într'una și aceiașĭ «limbă.» [61])

Hovelacque se rostesce și maĭ lămurit: «Jamais on ne par«viendrait à créer une langue mixte. On ne saurait ima«giner une langue indo-européenne dont la *grammaire* soit «en partie slave, en partie latine. Il n'y a pas, il ne peut «y avoir de langues mixtes. L'anglais, par exemple, chez «lequel se sont introduits un si grand nombre d'éléments «étrangers, notamment d'éléments français, n'en demeure et «n'en demeurera pas moins jusqu'à son extinction une vraie «langue germanique...» [62])

Singurul linguist, care a supus cestiunea «limbeĭ ameste-

---

[58]) Ibid. p. 48, cfr. p. 39

[59]) M. Müller, *Lectures*, 1-t series, ed. 1866, p 77: «languages are never mixed.»

[60]) Ib. p. 78: «the grammar, the blood and soul of the language.»

[61]) Papillon, *A manual of comparative philology*, ed. 1877, p. 18.

[62]) Hovelacque, *La linguistique*, p. 10.

cate„ unuĭ studiŭ maĭ pe larg, a fost Sayce, consacrându-ĭ un capitol întreg în „Principiele de filologia comparativă„.

Impărtăşind şi el credinţa, ca să nu dicem prevenţiunea, că „o gramatică amestecată e peste putinţă„, [63]) Sayce stabilesce însă unele reserve, carĭ în fond distrug acéstă teoriă; bună-óră: „Vecinătatea a doă limbĭ face că o parte din popora-„ţiune e bilinguică; şi dacă o asemenea bilinguitate ĭea o în-„tindere însemnată, atuncĭ se întîmplă adesea schimb de idio-„tisme între ambele dialecte, ĭar împreună cu idiotisme se „deschide o uşcĭóră pentru întroducerea nouelor forme gra-„maticale„. [64]) Ca exemple, Sayce aduce genitivul şi dativul engles al pronumeluĭ personal *of me, to me*, care este o imitaţiune a francesuluĭ *de moi, à moi*, în loc de forma anglo-saxónă *min, me;* întrebuinţarea unuĭ articol postpositiv, trecut dela Românĭ la Bulgarĭ: *člék-ăt=omu-l,* deşi fenomenul e de tot străin familieĭ linguistice slavice, etc. [65]) Şi totuşĭ el conchide, aprópe tot aşa ca Max Müller saŭ Hovelacque, că: „în tesă generală, realitatea confirmă negaţiunea cea absolută, „pe care Linguistica o opune vechiĭ noţiunĭ despre amestecul „formelor gramaticale.„ [66])

O apĕrare atăt de elastică a curentuluĭ celuĭ la ordinea dileĭ a fost menită, negreşit, maĭ mult a sdruncina decăt a întări pretinsa axiómă.

Citând pe Sayce, un alt linguist engles observă: „Doctrina „cea predomnitóre despre imposibilitatea gramaticeĭ amestecate „póte fi adevĕrată, dar probele aduse despre acésta nu mi „se par a fi pe deplin mulţumitóre.„ [67])

Tot atat de păzit, profesorul Delbrück, a căruĭ carte este

---

[63]) Sayce, *Principles*, ed. 1874, p. 173: „we cannot have a mixed grammar„.

[64]) Ibid, p. 174.

[65]) Ibid, p. 175 sq.

[66]) Ibid. p. 177: "On the whole, therefore, the evidence before us will con-„firm the absolute denial which Glottology gives to the old notion of a mixture „of gramatical forms.„

[67]) Le Marchant Douse, *Grimm's Law*, London, 1876. p. 19.

cea maĭ nouă întroducere generală la Linguistică, apărută la lumină abia de vr'o căte-va ḑile, declară că «limba amestecată» este încă o *problemă*, maĭ adăugând că despre acéstă problemă nu s'a scris d'o cam dată nicĭ o lucrare temeĭnică. [68]

Alţĭ linguiştĭ, fără a desbate măcar cestiunea, admit posibilitatea amesteculuĭ gramatical al limbilor ca ce-va care nicĭ că s'ar fi contestat vre-o-dată. Aşa face Miklosich în studiele sale asupra Ţiganilor; [69] aşa face Ascoli în ceĭa ce el numesce «la riazione etnologica» saŭ resistinţa limbeĭ cucerite contra celeĭ cuceritóre; [70] aşa fac mulţĭ dintre ceĭ maĭ de frunte.

Dar ce ḑic! Insuşĭ Sayce, precum vom vedé îndată maĭ la vale, pare a fi renunţat maĭ tărḑiŭ la dogma «neamestecabilităţiĭ».

Aşa dară, sciinţa e departe de a fi ḑis ultimul seŭ cuvînt. Max Müller, Hovelacque şi alţiĭ s'aŭ pré-grăbit a erige în axiómă un punct pînă aci fórte controversabil. In loc de a se sili să astupe cu orĭ-ce preţ printr'o negaţiune dictatorială calea cercetăriĭ ulterióre, eĭ ar fi făcut maĭ corect de a provoca discuţiunea, cel puţin prin căte-va reserve de natura celor indicate de Sayce. Este curios, că un adevĕrat amestec de gramatică figuréză tocmaĭ în frasa, prin care Max Müller négă radicalmente un asemenea amestec. El ḑice: «*Languages* are never mixed». Eĭ bine, «languages» este un franţusism nu numaĭ lexic, dar şi *gramatical* tot-o-dată. Nicĭ un dialect germanic nu forméză pluralul prin -*s*, pe când în limba englesă acéstă formaţiune eminamente francesă, cu

---

[68]) Delbrück, *Einleitung in das Sprachstudium*, p. 121 nota: «An dieser Stelle «wären auch die Mischsprachen zu erwähnen gewesen, *wenn bis jetzt eine gründ-«liche Behandlung dieses Problems vorlage.*»

[69]) Cfr. de exemplu: Miklosich, *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner*, part. 12, Wien, 1880, p. 49, despre expresiunea timpuluĭ viitor la Ţiganiĭ de pe peninsula balcanică şi la ceĭ din Rusia.

[70]) Ascoli, *Studj critici*, t. 2, Torino, 1877, p. 17, 19, 20, 64 etc.

totul necunoscută Anglo-saxonilor, este cea normală, altoită acolo prin influința franco-normandă. [71])

Un adînc cunoscĕtor al limbeĭ englese în desvoltarea eĭ istorică, Americanul George Marsh, protestă cu multă elocință contra teorieĭ așa numituluĭ neamestec gramatical, dându-ne în acelașĭ timp următorul frumos specimen despre modul, cum se petrec lucrurile în realitate și cum se pot surprinde asupra faptuluĭ:

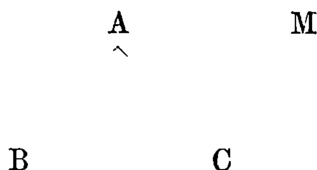
«Anglo-saxoniĭ formaŭ gradurile de comparațiune prin schim-«barea terminațiuniĭ saŭ a inflecțiuniĭ, ĭar nu prin nesce ad-«verbe cu sens de *magis* și *maxime*; Franco-normandiĭ le «formaŭ prin aceste adverbe; Englesiĭ aŭ primit ambele me-«tóde, întrebuințând pe cea franco-normandă maĭ cu prefe-«rință la adjectivele cele lungĭ. Relațiunea posesivă saŭ cea «genitivală între numĭ se exprima la Anglo-saxonĭ printr'un «posesiv regulat saŭ prin desinința casuală a genitivuluĭ; la «Franco-normandĭ, în genere, numaĭ prin preposițiune; En-«glesiĭ întrebuințézâ ambele modurĭ. Anglo-saxoniĭ nu aveaŭ «nicĭ o preposițiune de'naintea infinitivuluĭ, ci infinitivul lor «era o formă verbală specială, fórte analógă cu gerundiul latin «și privită de către uniĭ ca un cas dativ al infinitivuluĭ; «Franco-normandiĭ obicĭnuĭaŭ de'naintea infinitivuluĭ o preposi-«țiune; Englesiĭ de'ntâĭu aŭ supres caracteristica terminațiune «gerundială, căpetând astfel un curat infinitiv, pe care apoĭ, «când nu este unit cu vérbul auxiliar, îl preced de o pre-«posițiune, amalgamând saŭ, maĭ bine, confundând funcțiunile «celor doă forme. Aceste și alte casurĭ de aceĭașĭ natură «sînt exemple de combinațiunĭ gramaticale străine, substituite «unor inflecțiunĭ natale, saŭ — cu alte cuvinte — sînt spe-«cimene de amestecul a doă gramatice *pro tanto*. In adevĕr, «ele nu sînt pré-multe saŭ pré-importante pentru ca să schimbe «caracterul general al sintaxeĭ englese, care în fórte mare

[71]) Earle, *Philology of the english tongue*, 2-d. ed., p. 350—2, citat de Le Marchant Douse, op. laud. p. 20 nota.

«parte remâne anglo-saxónă; sînt de ajuns însă pentru a proba, «că doctrina imposibilităţiĭ radicale a amesteculuĭ gramatical «este o generalisaţiune de tot pripită, şi că întinderea amal-«gamăriĭ sintactice nu este în faptă decât o cestiune de «dosă relativă.» [72]

Din dată ce cade închipuita axiómă despre neamestecul gramatical al limbilor, deschiḑêndu-se astfel un vast câmp pentru desbaterea ne'mpedecată şi nepărtenitóre a problemeĭ, este bine a se indica câte-va criterie preliminare, căte-va prolegomene pentru acest noŭ studiŭ.

Amestecul între limbĭ, fie cel gramatical, fie de altă natură, póte fi de doă felurĭ: primar saŭ secundar. Numim «amestec *primar*» pe acela, căruĭ i se datoresce nascerea uneĭ noue limbĭ din doă graĭurĭ diverse; numim «amestec *secundar*» împrumuturile cele posterióre, pe carĭ le face o limbă deja formată dela o altă limbă, fără ca fenomenul să fi fost preces saŭ să fie însoţit de contopirea popórelor. Graĭul *A* s'a născut din amestecul graĭurilor *B* şi *C*, amestecându-se apoĭ prin împrumut cu graĭul M:

Numaĭ amestecul cel primar, adecă în liniă verticală, nu şi cel secundar saŭ în liniă orizontală, este de o însemnătate genealogică, clătinând óre-cum continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă. Luĭ maĭ cu sémă, dacă nu exclusivamente, Linguistica va ajunge, credem noĭ, a-ĭ atribui o particularitate fórte bine observată de Humboldt în privinţa dialectelor ro-

---

[72]) Marsh, *The origin and history of the english language*, London, 1862, p. 48—8, cfr. p 74—5 şi p. 84.

manice: «Noĭ sîntem în stare a urmări diferitele ordinĭ de «schimbărĭ, pe carĭ le-a îndurat limba latină în scăderea şi «disparițiunea eĭ; sîntem în stare a maĭ adăuga cătră acestea «amestecul ulterior al elementelor străine; şi tot încă ne e «peste putință a ne da sémă de încolțirea sîmbureluĭ celuĭ viŭ, «care se desvóltă d'o dată sub diverse forme în organismul «limbilor celor din noŭ înflorite. Un principiŭ intern, lipsit «maĭ 'nainte, ĭată că cuprinde edificiul cel descompus, recon-«struindu-l în fie-care din limbile cele derivate într'un alt «mod...» [73]) Aci noĭ vedem o nascere în tótă puterea cuvîntuluĭ, şi — orĭ-ce ar ḑice Fuchs — este o metaforă permisă, ba chĭar necesară prin claritatea imaginiĭ, de a considera în resultatul uneĭ asemenĭ nascerĭ pe un copil produs de ḑoĭ părinţĭ, cu carĭ îl légă filiațiunea, dar de carĭ îl desparte individualitatea. [74])

Amestecul secundar póte şi el să se înrădăcineze într'o limbă; generalmente însă este ca o módă, pe care un popor o îmbrățişéză şi o părăsesce cu o de o potrivă uşurință; cel mult, el ne apare ca o bólă externă, ca un fel de abces, pe care, dacă ne supĕră, îl putem stîrpi, fără ca desfiinţarea luĭ să tragă după sine vre-o consecință gravă saŭ durabilă. Amestecul primar, din contra, face parte din însăşĭ natura limbeĭ, în care se ramifică astfel în tóte direcțiunile, încăt în cele maĭ multe casurĭ nu e chip de a-l înlătura fără a distruge prin acéstă violință întréga economiă a organismuluĭ. [75])

Amestecul cel primar se operéză în diferite proporţiunĭ de numĕr şi de cultură. Un *A* póte să resulte din $^1/_2$ B+$^1/_2$ C, din $^1/_4$ B+$^3/_4$ C, din $^1/_3$ B+$^2/_3$ C. Numĕrul pré-covîrşitor saŭ

---

[73]) Humboldt, *Werke*, t. 6, p. 33—4.

[74]) Cfr. Steinthal ap. Pott, *Ungleichheit menschlicher Rassen*, Detmold, 1856, p. 214: «Eine Tochtersprache ist eine Sprache, welche von einem andern «Volke, als dem sie ursprünglich angehört, oder auch von letzterem, aber mit «fremden sehr einflussreichen Stämmen vermischten Volke, nach einem neuen «Principe entwickelt, d. h. umgeformt worden ist.»

[75]) Cfr. *Cuvente den bătrâni*, t. 2, p. 648—56.

cultura pré-superióră a unuĭa din cele doă ingrediente îĭ vor înlesni, firesce, o hotărîtă predomnire în amalgamă.

In naţiunea englesă, de exemplu, elementul anglo-saxon şi elementul franco-normand se contrabalanţaŭ sub raportul cultureĭ; însă cel de'ntâiŭ întrecea de sute şi miĭ de orĭ pe celalt în privinţa număruluĭ. In naţiunea bulgară, elementul turanic cel venit dela Volga, orĭ-cât era de vitéz, stetea fórte jos faţă cu elementul indigen slavic de peste Dunăre, atât prin numĕr cât şi prin cultură. Elementul vechĭu roman, orĭ-unde se aşeḑa, în Gallia, în Spania, în Dacia, era mult maĭ mic prin numĕr decât poporaţiunile autoctone, dar în acelaşĭ timp se rădica d'asupra lor ca un gigant prin mărimea cultureĭ. Este óre de mirare, că elementul anglo-saxon la Tamisa, cel slavic în Balcanĭ, cel latin în ţerile romanice, aŭ copleşit elementele antagoniste? Am fi în drept a ne mira maĭ curând, că copleşirea totuşĭ n'a fost nicăirĭ completă.

Ar fi interesant, maĭ cu deosebire, de a observa amalgamarea linguistică a doă triburĭ selbatece de aceĭaşĭ forţă numerică şi culturală. Cât privesce doă popóre de o potrivă înaintate în civilisaţiune, acolo şi numaĭ acolo un asemenea fenomen este aprópe imposibil. Roma cucerise Elada şi a stăpânit'o în curs de secolĭ; nicĭ Grecii însă n'aŭ devenit Latinĭ, dar nicĭ Latiniĭ Grecĭ.

In studiul «limbeĭ amestecate» la selbatecĭ, un început fórte remarcabil se datoresce eminentuluĭ linguist frances Lucian Adam.

Se sciea de de-mult că la Caraibiĭ de pe insulele Antille bărbaţiĭ şi femeile vorbesc doă graĭurĭ diferite; [76]) acéstă bilinguitate însă, aşa ḑicênd sexuală, citată din timp în timp ca o curiositate, n'a fost urmărită pînă acum într'un mod sciinţific. Comparând cele doă limbĭ, de'ntâiŭ în relaţiunile lor reciproce, apoĭ în raportul lor comun cătră alte dialecte ame-

[76]) Cfr. Sayce. *Principles*, p. 80.

ricane, Lucian Adam aruncă cel de'ntâiŭ o lumină positivă, *à-posteriori*, asupra procesuluĭ general al formaţiuniĭ «limbeĭ amestecate». Aci nu maĭ sînt raţionamente saŭ probabilităţĭ, ci fapte.

Graĭul bărbătesc şi graĭul femeesc al Caraibilor sînt ambele produsul aceloraşĭ elemente constitutive, luate însă în proporţiunĭ diverse, fie-care din cele doă graĭurĭ fiind compus din elementul galibi şi elementul arruac, cu acea deosebire totuşĭ că elementul galibi predomnesce în graĭul bărbătesc, ĭar elementul arruac în cel femeesc. Cum s'a întâmplat óre acest cĭudat fenomen, care ne aduce a-minte din chimiă formaţiunea substanţelor atăt de diferite în aparinţă ca protoxidul de azot, acidul azotos, acidul azotic etc. din acelaşĭ azot şi din acelaşĭ oxigen luate în cătimĭ variate?

Sînt acum câţĭ-va secolĭ, insulele ocupate maĭ în urmă de Caraibĭ aparţineaŭ unuĭ trib de Arruacĭ, venit de pe continentul american, unde remase şi maĭ remâne pînă astădĭ grosul triburilor arruace. Un trib de Galibi, deslipindu-se de asemenea de restul triburilor galibi de pe continent, a năvălit să cucerescă acele insule, exterminând întrega poporaţiune bărbătéscă şi apucând pe femeile celor măcelărițĭ. De aci bărbaţiĭ vorbĭaŭ într'o limbă: dialect galibi, ĭar femeile într'o altă limbă: dialect arruac, — doă dialecte eterogene. Copiiĭ cresceaŭ cu ambele aceste graĭurĭ, fiind însă oprit băiaţilor de a vorbi în limba mamelor, reservată numaĭ pentru fete. Dar a fost cu neputinţă de a mănţiné mult timp separaţiunea cea aristocratică între ambele graĭurĭ, astfel că cu încetul fie-care din ele a început a revĕrsa căte ce-va în cela-l'alt. Amestecul e nu numaĭ lexic, ci maĭ cu sémă gramatical. Bărbaţiĭ Galibi aŭ luat, bună-óră, dela femeile Arruace unele pronumĭ, distincţiunea genurilor, desininţa viitoruluĭ, augmentul *a* la infinitiv, o formă posesivă, verbul causativ etc.

Lucian Adam conchide: «Il est remarquable que dans cette «fusion du galibi et de l'arrouague *qui a donné naissance au* «*caraïbe*, l'influence prépondérante ait été exercée par l'idiome

«des vaincus, et que ce soit *particulièrement dans la sphère* «*des relations qui constituent la grammaire* que les forts aient «subi la loi des faibles. Ce renversement des rôles tient sans «doute à ce que les femmes des Caraïbes étaient exclusive«ment chargées de l'éducation des enfants des deux sexes «jusqu'à l'âge de neuf à dix ans; j'incline néanmoins à penser "que la supériorité grammaticale de l'arrouague sur le galibi «n'a point été un facteur indifférent. Quoi qu'il en soit, *la* «*science saisit sur le vif, dans le double parler caraïbe ra*«*mené à ses origines, le phénomène instructif de la formation* «*d'une langue par l'effet d'une conquête* qui, d'une partie «des hommes de la nation conquérante et d'une partie des «femmes de la nation vaincue, fait une nation nouvelle. «Comme les populations américaines ont été soumises durant «des siècles à la loi de l'exogamie, qui a dû produire paci«fiquement les mêmes effets sociaux que le droit de la guerre «pratiqué à outrance, *on est en droit de se demander si le* "*nombre des nations et des langues de l'Amérique n'a pas* «*été accru considérablement par des causes identiques ou ana*«*logues à celle qui a produit la nation et la langue des Ca*«*raïbes.*» [77])

Alăturându-se acum resultatele studiuluĭ luĭ Lucian Adam asupra graĭuluĭ Caraibilor cu observaţiunile luĭ Marsh despre engiesa şi cu unele reserve ale luĭ Sayce, ar urma că o «limbă amestecată» resultă generalmente, dacă nu chĭar tot-d'a-una, dintr'o îndelungată bilinguitate a uneĭ poporaţiunĭ compuse din doă némurĭ pe cale de a deveni un singur popor. Pînă la deplina identificare a celor doă graĭurĭ, fie-care din ele maĭ întâĭu se modifică treptat din ce în ce maĭ mult în sensul celuĭ-l'alt, mărindu-se astfel proporţiunea puncturilor comune între ambele. In acest chip, dacă graĭul *A* consista la început din *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, ĭar graĭul *M* din *g*, *l*, *n*, *p*, *r*, *s*, va

[77]) Adam, *Du parler des hommes et du parler des femmes dans la langue caraïbe,* în *Revue de linguistique*, t. 12 (1879), p. 275—304.

sosi un moment aşa ḑicênd mijlociŭ, când *A* va primi dela M pe *g* şi *l*, dând luĭ *M* pe *b* şi *c*, încăt vom avé:

$$A = a+d+c+f$$
$$+b+c+g+l$$
$$M = n+p+r+r$$

Vom maĭ adăuga numaĭ, că succesiva amalgamare a doă asemenĭ graĭurĭ îmmulţesce numĕrul puncturilor comune nu numaĭ într'un mod absolut, ca în equaţiunea de maĭ sus, dar şi într'un mod relativ, făcênd ca unele puncturĭ diverginţĭ să disparĕ cu desăvîrşire din ambele limbĭ, de exemplu *d* din *A* şi *p* din *M*, adecă:

$$A = a+e+f$$
$$+b+c+g+l$$
$$M = n+r+s$$

Acum o nouă cestiune.

Amestecul cel primar putênd a se întâmpla între limbĭ eterogene saŭ între limbĭ omogene, ş'apoĭ omogene şi eterogene în *plus* saŭ în *minus*, ar trebui să ne întrebâm, dacă este vre-un grad de eterogenitate, unde o amalgamare a doă limbĭ să fie radicalmente peste putinţă.

Am spus maĭ sus, că Sayce pare a fi renunţat la prejudecata contra amesteculuĭ gramatical al limbilor. In ultima sa operă, el nu maĭ atinge acéstă cestiune pe terenul teoretic, dar probéză într'un mod aşa ḑicênd practic adevĕrul teorieĭ opuse, dând pe şése pagine «specimene de graĭurĭ amestecate», şi anume: maltes, negro-daneso-olandes din India, negro-engleso-olandes dela Surinam, negro-spaniol dela Curaçao, olando-portugeso-indic dela Ceylan şi negro-frances dela San-Domingo.

Unele din aceste graĭurĭ sînt vorbite de căte o poporaţiune de peste 100,000 de suflete.

Despre cel negro-daneso-olandes, Sayce observă că «n'are genurĭ, numere, declinaţiune şi conjugaţiune»; despre cel ne-

gro-engleso-olandes, că «este aprópe lipsit de gramatică»; despre cel olando-portugeso-indic, că «a perdut casurile, sufixurile verbale etc». [78]) Dar tóte acestea, în termenĭ atăt de generalĭ, óre nu s'ar puté dice şi despre limba englesă? Şi ea n'are genurĭ; şi ea în mare parte, maĭ ales dacă o alăturâm cu cele-l'alte graĭurĭ germanice, n'are casurĭ, sufixurĭ verbale etc.; şi ea a fost acusată adesea, une-orĭ lăudată, de a fi «aprópe lipsită de gramatică».

O limbă, din dată ce servă ca mijloc de înţelegere mutuală pentru o comunitate umană, nu póte să nu aĭbă gramatică, de óră-ce ea trebuĭ cu orĭ-ce preţ să exprime, într'un mod fie căt de neperfect, acele relaţiunĭ, fără carĭ o înţelegere mutuală ar fi peste putinţă. Gramatica consiste ea în forme speciale, în regula posiţiuniĭ cuvintelor în frasă, în varietatea intonaţiuniĭ, în orĭ-ce altă procedură, este tot gramatică.

In dialectul negro-frances dela San-Domingo, un pasagĭu din Evangeliul St-luĭ Ioan (IV, 7—9) sună aşa:

«Yon femme, gens Samarie, viuî haler dleau. Jésis dîe li: «Bâ-moèu boèr. Discipes li étant té aller nans boûq la gagnèn «povisions. Alosso, femme Samaritaine la dîe li: coument fair «ous. qui yon Juif, ca mander dleau poù boèr nans lamain «moèn, qui yon femme Samaritaine? pâce Juifs pas ca méler «épîs gens Samarie...»

Aci gramatica, neapĕrat, nu este nicĭ negriténă, nicĭ francesă, ci parte negriténă, parte francesă, parte *sui generis*; dar în orĭ-ce cas este o g r a m a t i c ă.

Consecinţa ar fi dară, că o «limbă amestecată» se póte nasce, printr'un deosebit concurs de împregĭurărĭ, din fusiunea graĭurilor celor maĭ eterogene. Cu căt maĭ vîrtos din cele omogene!

Fie însă omogene, fie eterogene, recunóscerea proveninţeĭ precise a elementelor constitutive într'o «limbă amestecată», maĭ ales a celor gramaticale, nu este uşóră. Limbile cele ete-

---

[78]) Sayce, *Introd.* t. 1, p. 219—25.

rogene produc în mare parte prin fusiune ce-va care nu sémĕnă cu nicĭ una din ele; limbile cele omogene, din contra, produc prin fusiune, ïarăşĭ în mare parte, ce-va care sémĕnă pré-mult cu ambele. Dar dificultatea cea maĭ seriósă e de o altă natură.

Orĭ-ce limbă este un tot armonios, în care tóte se află în cea maĭ strînsă corelaţiune. [79]) Asupra acestuĭ punct de o însemnătate supremă noĭ vom avé a reveni pe larg, mărginindu-ne de o cam dată a indica urmările sale pentru cestiunea ce ne preocupă. Amestecul primar al limbilor, după cum am maĭ vĕḑut, se începe prin întrebuinţarea în acelaşĭ timp a doă limbĭ diferite de cătră o poporaţiune compusă din ingrediente etnice diverse. Bilinguitatea în mersul seŭ cătră unilinguitate înzestréză pe limba cea nouă, ce se desfăşură din ea, cu maĭ multe forme disparate, carĭ se obicĭnuesc una lîngă alta în concurenţă, pînă ce totalitatea limbeĭ, prin necontenite frămîntărĭ aşa ḑicĕnd equilibristice ale elementelor sale constitutive, capĕtă o expresiune caracteristică una. De aci încolo, orĭ-ce nu se împacă cu acest tip normal, se înlătură saŭ se modifică în sensul cel predomnitor. Cu fie-care pas înainte, devine din ce în ce maĭ greŭ a supune uneĭ analise riguróse pe acest complex atăt de solidar, atăt de nedisolubil, atăt de corelativ.

In fine, încă o observaţiune.

Sub raportul «limbeĭ amestecate» s'a vorbit mult despre fonetică, despre lexică, despre gramatică; nemic însă saŭ maĭ nemic despre semnificaţiune.

Dacă e adevĕrat, precum resultă din tóte desvoltările de maĭ sus, cumcă doă graĭurĭ nu se contopesc într'unul singur decăt în urma uneĭ prelungite bilinguitățĭ a doă némurĭ întrunite, atuncĭ numaĭ prin amestec primar, nicĭ o dată prin cel secundar, o semnificaţiune, o simplă ideă saŭ asociaţiune

---

79) Cfr. Humboldt *Über das vergleichende Sprachstudium*, in *Werke*, t. 3, p. 252: "Es giebt nichts Einzelnes in der Sprache, jedes ihrer Elemente kündigt "sich nur als Theil eines Ganzen an."

de ideĭ, desbrăcată de cuvîntul în care fusese întrupată, póte să trécă dintr'o limbă într'o altă limbă.

Să ne explicâm.

S'a constatat de de-mult — ca să dâm un exemplu — că francesul *contrée* și italianul *contrada* derivă din latinul *contra* prin imitațiunea germanuluĭ *Gegend* «țéră» din *gegen* «contra». [80]) Dacă cuceritoriĭ germanĭ într'o parte a Franciei și la nordul Italiei nu s'ar fi amestecat cu poporațiunea indigenă de acolo, într'un mod astfel încăt un dialect teutonic și un dialect latin să se vorbéscă căt-va timp tot-o-dată de cătră ambele némurĭ puse în contact, o asemenea imitațiune ar fi fost absolutamente imposibilă, căcĭ ea presupune că acela care a ḑis cel de'ntâiu *contrée* din *contra* sciea că nemțesce *Gegend* vine din *gegen*, adică sciea nemțesce.

Nemțiĭ eraŭ în Francia și'n Italia un pumn de ómenĭ față cu milionele de indigenĭ, carĭ maĭ pe d'asupra, după cum am maĭ spus'o, îĭ întreceaŭ departe prin cultură. Cu tóte astea, fie într'o proporțiune căt de mică dintr'o parte, între ambele elemente s'a întămplat totușĭ un adevĕrat amestec primar, caracterisat, pe o întindere teritorială maĭ mult saŭ maĭ puțin însemnată, printr'un interval de bilinguitate, ale căriĭ urme destul de vederóse s'aŭ păstrat după secolĭ în francesa și'n italiana de astăḑĭ.

Exemplul Franciei, maĭ cu sémă, ne arată că o limbă póte fi resultatul maĭ multor amestecurĭ primare, distanțate prin lungĭ periόde. Uniĭ linguiștĭ nu încetéză a bănui, că gintea celtică, ca sânge și ca limbă, se născuse dintr'o amalgamă ante-istorică a unuĭ trib ario-europeŭ cu un trib turanic; [81]) aŭ venit apoĭ să se amalgameze Romaniĭ cu Celțiĭ; în fine, s'aŭ

---

[80]) Cfr. M. Müller, *Über deutsche Schattirung romanischer Worte*, in Kuhn, *Zeitschr.*, t. 5, p. 11—24, unde însă trebuĭ făcute multe reserve.

[81]) Benloew, *Aperçu général*, p. 139—45. — Pott, *Etymologische Forschungen*, t. 2, Lemgo, 1836, p. 478, și *Indogermanischer Sprachstamm*, în Ersch u. Gruber, *Encykl.* 2-te Sekt., t. 18 (1840), p. 87: "Noch immer aber gebe ich zu bedenken, dass sich im Celtismus auch eine dem Sanskritismus f r e m d e r e Seite zeigt...„ — Cfr. Asocli, *Studj critici*, t. 2 (1877). p. 20.

maĭ amalgamat Germaniĭ. O asemenea multiplă amalgamare ar fi trebuit să spulbere cu desăvîrşire continuitatea cea ne'ntreruptă dialectală ario-europeă în genere şi pe cea romanică maĭ în speciă. Faptul însă desminte acéstă aparinţă. Pe de o parte, amestecurile aŭ fost pré-disproporţionate prin numĕr şi prin cultură tot-o-dată; pe de alta, legea corelaţiuniĭ, pe care am atins'o maĭ sus, a făcut ca elementul covîrşitor, cel latin în ultima instanţă, să devină, prin equilibrarea succesivă a părţilor totuluĭ, din ce în ce maĭ fórte în limba francesă, chĭar după ce Latiniĭ propriŭ ḑişĭ de de-mult despăruseră de pe scenă.

Ne resumâm.

S'a pretins, dar nu s'a dat pînă acum nicĭ o probă solidă despre imposibilitatea amesteculuĭ gramatical al maĭ multor limbĭ. Din contra, negaţiunea cea dogmatică dintr'o parte a fost urmată de cea-l'altă de contestaţiune, şi contestaţiunea trece deja într'o constatare positivă, diametralmente opusă, cumcă doă gramatice se pot amesteca şi adesea s'aŭ şi amestecat în realitate. Un asemenea amestec e maĭ cu deosebire interesant când este primar, începĕndu-se prin bilinguitatea uneĭ poporaţiunĭ mixte şi sfîrşindu-se prin a da nascere uneĭ noue limbĭ, în care însă, generalmente, precumpănesce într'un mod decisiv, nicĭ o dată exclusiv, unul din ingredientele, astfel că ne'ntrerupta continuitate dialectală, fie cea anatetică, fie cea peritetică, suferă maĭ puţin decum s'ar păré la prima vedere.

§ 17.

Limba naţională.

Afară de «limba amestecată», un alt factor de întrerumpere a continuităţiĭ dialectale este limba naţională.

Naţiune se chĭamă o mare familiă, aĭ căriĭ membri pe de o parte aŭ credinţa înrudiriĭ şi solidarităţiĭ lor, ĭar pe de alta posedă, pentru relaţiunile lor reciproce peste tot, o limbă

comună uniformă, pe lîngă care figuréză divergințe dialectale, marĭ saŭ micĭ, puține saŭ multe.

Acéstă definițiune, o scim, nu e perfectă; ea ni se pare totușĭ a fi maĭ bună decăt orĭ-care din cele pînă acum propuse. [82])

Intru căt maĭ multe triburĭ omogene, avênd consciința originiĭ comune, nu se pot înțelege unul cu altul prin instrumentul unuĭ singur dialect, brodit și consimțit pentru acest scop, nu există o națiune; întru căt maĭ multe dialecte ale uneĭ grupe nu convergesc în gĭurul unuĭa singur, străbătut de ele și ale căruĭ rade le străbat la rîndul lor, fără a se distruge și chĭar fără a se sdruncina vre-unul prin acéstă străbatere împrumutată, nu există o limbă națională.

Limba națională este ea óre acel singur dialect óre-cum privilegiat? nu. Este ea complexul celor-l'alte dialecte afară de acel singur? ĭarășĭ nu. Limba națională ne înfățișézá așa dicênd congresul tuturor acelor dialecte sub președința aceluĭ singur.

In diferite dialecte italiane, bună-óră, noțiunea de «fiĭu» se exprimă prin: *bèder*, *canaja*, *cet*, *creatù*, *effant*, *fanć*, *ères*, *fi*, *màcan*, *maraja*, *maré*, *masàcher*, *mat*, *mülèt*, *pol*, *pütèl*, *ràis*, *rèdes*, *tos* etc. [83]) O înțelegere ar fi peste putință, dacă toțĭ Italianiĭ, afară de cuvîntul dialectal propriŭ, n'ar cunósce în același timp pe toscanul *figlio*. In limba națională italiană există dară vr'o patru-decĭ de terminĭ pentru ideia de «fiĭu», și cine scie câte pentru orĭ-care altă ideiă; dar tot-o-dată se află căte un singur termin comun d'asupra tuturor celor parțiale. In acest chip, o «limbă națională» s'ar puté figura prin:

$$\frac{m}{a \quad b \quad c \quad d \quad e \quad f \quad g \quad \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots}$$

De aci decurge consecința, că unele popóre, ba chĭar cele maĭ multe, și nu numaĭ în regiunĭ inculte, ci tocmaĭ în Europa, n'aŭ de loc o «limbă națională». Teritoriul Francieĭ,

[82]) Vedĭ o lungă analisă a diferitelor definițiunĭ din trecut în Vegezzi-Ruscalla, *Che cosa è nazione*, Torino, 1854.

[83]) Biondelli, *Saggio sui dialetti gallo-italici*, Milano, 1853, p. XXXIII.

de exemplu, fiind împărţit între *langue d'oc* saŭ grupul dialectal provenţal şi între *langue d'oïl* saŭ grupul dialectal frances, acesta din urmă are o limbă naţională, pe când cell'alt ne presintă dialecte şi nemic maĭ mult decăt dialecte. Preşedintele congresuluĭ dialectal frances, ca să ne fie permis a maĭ recurge la metafora de maĭ sus, preşede şi'n Provenţa; dar preşede acolo într'un congres de o altă limbă, preşede dintr'o împunere politică, preşede ca un străin, după cum preşeḑuse pînă maĭ de-ună-ḑĭ peste Nemţiĭ din Alsaţia şi după cum, printr'un concurs de eventualităţĭ, ar puté să preşéḑă la Mozambic saŭ în Australia. In fond, lăsând la o parte identitatea de ginte latină, francesa în Provenţa jócă rolul germaneĭ la Slaviĭ din Austria, la Maghĭarĭ şi la Româniĭ de peste Carpaţĭ. Maĭ pe scurt, dialectul cel predomnitor în Francia, pe care l'am puté numi cel capeţian, căcĭ întronarea luĭ se datoresce mutăriĭ capitaleĭ la Paris de cătră dinastia luĭ Hugo Capet, a contribuit şi a putut să contribuéscă la închiăgarea «limbeĭ naţionale» numaĭ în sînul grupuluĭ dialectal frances, nu însă în Provenţa şi nu pe aĭurĭ.

O «limbă naţională» este dară totalitatea unuĭ grup dialectal, pus într'o deosebită condiţiune, care lipsesce grupurilor dialectale în genere. Pe căt timp un grup dialectal nu constitue o limbă naţională, acţiunea dialectelor unul asupra altuĭa se mărginesce la puncturĭ de contact. Dialectul *a* influinţéză pe *b*, *b* pe *c*, *c* pe *d*, dar dialectul *d* nu influinţéză pe *a*, nicĭ viceversa. Tocmaĭ prin acest *jus finitimorum* se întăresce, dacă nu chĭar se forméză, aceĭa ce noĭ am numit continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă. Din dată însă ce s'a realisat o predomnire decisivă a unuĭa din dialecte asupra celor-l'alte, se începe printr'însul, în care îşĭ daŭ întâlnire tóte, influinţa tuturora asupra tuturora, fie ele învecinate saŭ nu, şi maĭ cu sémă influinţa dialectuluĭ celuĭ de frunte asupra grupuluĭ întreg. Fie-care membru al naţiuniĭ, din orĭ-ce regiune provincială, fiind silit, maĭ mult saŭ maĭ puţin, a întrebuinţa din când în când dialectul cel predomnitor, fără ca tot-d'a-una

săʼl cunóscă bine, iĭ altoesce acestuia vrênd-nevrênd o sémă de provincialisme, carĭ pot peri fără urmă, dar e cu putinţă totuşĭ să remână, prindênd rădăcină. Dialectul cel predomnitor, pe de altă parte, fiind limba tipică a naţiuniĭ întregĭ, "il volgare illustre" după expresiunea luĭ Dante, tóte cele-l'alte dialecte, într'un grad maĭ mic saŭ maĭ mare, îl ĭeaŭ drept model de eleganţă, drept ţintă de imitaţiune. In acest mod, dacă nu se operézä o adevĕrată unificare a graĭuluĭ într'o ţéră prin treptata desfiinţare a desbinărilor dialectale, încaĭ lucrézä mereŭ o tendinţă către o asemenea nivelare, ameninţându-se continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă.

In apucăturele sale de centralisare, dialectul cel predomnitor îşĭ află un puternic ajutor în literatura ce se desfăşóră dintr'însul şi care—putênd s'o înţelégă toţĭ membriĭ naţiuniĭ, maĭ în speciă ceĭ trecuţĭ prin şcólă—devine literatură naţională. Limba aşa numită literară saŭ maĭ bine scolastică, produsă de acéstă literatură şi propagată *ex cathedra* chĭar acolo unde graĭul provincial posedă o brumă de literatură a sa deosebită, este cu mult şi maĭ centralisatóre decât dialectul ce ĭ-a dat nascere, avênd pretenţiunĭ pedantice la o supremă perfecţiune, la o corectitudine dogmatică, la un fel de nefalibilitate. Ea susţine dialectul din care a eşit, dar îl susţine ca stăpână. Une-orĭ, ca să nu ḑicem tot-d'a-una, voind cu orĭ-ce preţ să se depărteze de expresiunea cea firéscă a vulguluĭ, acéstă aristocrată încetézä de a fi o oglindă a realităţiĭ în sînul propriuluĭ seŭ dialect, [84]) desvoltându-se o limbă scrisă alăturĭ cu o limbă vorbită. [85])

[84]) Cfr. Kohl, *Das Sprachbewusstsein unserer Tage*, Quedlinburg, 1869, p. 13: "...das ist die Thatsache, dass unsere neuhochdeutsche Sprache nie Volkssprache "gewesen ist. Es steht fest, dass das Neuhochdeutsche in keinem Theile Deutsch-"lands als Dialekt gesprochen wird und je gesprochen ist, und wenn manche "Dialekte wie das Hannöversche und Braunschweigische den Anspruch erheben "die einzig richtige Sprache zu sein, so ist das nur Ausfluss partikularistischer "Eitelkeit. Ein Bühneukünstler mit einem dieser beiden Dialekte wird so gut "Fiasco machen wie einer, der schwäbisch spricht. Man hört die neuhochdeutsche "Sprache nur auf der Bühne und im geselligen Leben bei Gebildeten, welche "sich bestrebt haben ihre dialektischen Besonderheiten abzulegen...„

[85]) Cfr. *Cuvente den bătrâni*, t. 1, p. 1—2.

Dialectul cel predomnitor, dacă este mărginit în propriele sale mijlóce, turbură continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă numaĭ în sensul peritetic, făcênd a se amesteca pe sărite nesce dialecte contimpurane, adecă de o potrivă viue, nu cele viue cu cele mórte; limba literară însă maĭ aduce o perturbaţiune analógă şi'n sensul anatetic, sgăndărind fasele trecute ale dialectelor, desgropând morminte, pescuind din trecut şi rechiămând la viaţă arcaisme, cuvinte, forme saŭ construcţiunĭ de de-mult uĭtate. Ceĭa-ce 'ĭ şi maĭ grav, este că înriurirea limbeĭ literare se petrece maĭ cu deosebire în sfera sintactică, unde ea împinge la acea artificialitate *non-plus-ultra*, de care un simplu muritor nu póte să nu se mire, de exemplu, în frasa latină saŭ în periodul german. [86])

Când o ţéră este cultă în tesă generală, cu a-nevoe se póte găsi în ea vre-un dialect, orĭ-căt de terţiar prin importanţă, care să nu fi primit în sine un ingredient scolastic, adesea în repeţite rîndurĭ. [87]) Cu atăt şi maĭ puţin nu este nicĭ unul, care să nu fi suferit şi să nu sufere îngerinţa cea neliterară a dialectuluĭ predomnitor, modificat el-însuşĭ prin reacţiunea tuturor celor-l'alte dialecte ale grupuluĭ. Limba naţională ne apare astfel ca o multiplicitate dialectală, mişcată tot-d'a-una printr'un curent spre unitate. O asemenea unitate este tocmaĭ visul eĭ de aur, realisabil însă numaĭ pînă la o margine.

Disparițiunea dialectelor în sînul fie-căriĭ naţiunĭ ar fi, póte, o fericire socială, mărind printr'o maĭ strînsă unire forţa intelectuală a naţiuniĭ. Filosofiĭ, din acelaşĭ îndemn filantropic, îşĭ bat capul de a născoci o limbă una pentru omenirea întrégă. Aşa fiind, este óre permis unuĭ linguist de a se gândi cu o părere de reŭ la posibila sfăşiare a continuităţiĭ dialectale prin influinţa dialectuluĭ celuĭ predomnitor, întărit de concursul literatureĭ? De! O fericire socială, maĭ pe sus de orĭ-ce

[86]) Cfr. Grimm, *Uber das Pedantische in der deutschen Sprache*, în *Kleinere Schriften*, t. 1, Berlin, 1864, p. 341 sq.

[87]) Cfr. Canello, *Gli allotropi italiani*, în *Archivio glottologico*, t. 3, p. 291—2.

îndoélă, este înalta superioritate a omuluĭ asupra celor-l'alte animale. Şi totuşĭ întrebaţĭ pe Darwin, dacă el n'ar dori în adâncul sufletuluĭ ca să maĭ existe pînă astădĭ acel *homo alallus*, acea fiinţă transitóriă între om şi maĭmuţă, fără care nu se póte constata à-posteriori o continuitate ne'ntreruptă simio-humană? Sciinţa are şi ea interesele sale egoistice.

Orĭ-cum ar fi, pentru nenorocirea socială, de care se cam bucură Linguistica, «limba naţională» a făcut pînă acum tot atăt de puţin ca şi «limba amestecată» pe calea rumperiĭ continuităţiĭ dialectale. Este o pedecă, negreşit; o pedecă însă pré-parţială şi pré-încétă. Pentru ca linguistul să încépă a se teme, ar trebui să se înmulţéscă maĭ întâiu limbile naţionale, carĭ de o cam dată forméză numaĭ nesce excepţiunĭ; ş'apoĭ în sînul fie-căriĭ naţiunĭ ar trebui să se măréscă numĕrul cetăţenilor trecuţĭ prin şcólă, ce-va pînă acum şi maĭ excepţional chĭar în ţerile cele maĭ civilisate...

§ 18.

LIMBA ONOMASTICĂ.

«Limba amestecată» este resultatul fusiuniĭ a doă grupurĭ linguistice diferite, omogene saŭ eterogene; «limba naţională» este tendinţa cătră fusiune a maĭ multor dialecte dintr'un singur grup linguistic. Ambele aceste fenomene clintesc pînă la o mĕsură continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă. Maĭ există un al treilea fel de amalgamare, care se operéză în orĭ-ce dialect a-parte şi totuşĭ, măcar că e fórte pestriţă, fórte tenace şi fórte împrăştiată în acelaşĭ timp, nu întrerumpe întru nemic continuitatea dialectelor.

In orĭ-care ţéră, în sînul limbeĭ comune de acolo, se află aşa dicênd intercalată o altă limbă, ce-va ca un stat în stat, în mare parte independinte de graĭul indigen al momentuluĭ şi compusă din maĭ multe categorie de elemente ĭarăşĭ independinţĭ una de alta, grămădite fără nicĭ o înlănţuire sistematică. Acéstă limbă este nomenclatura propriă.

Ce are a face, de exemplu, graĭul românesc, ca românesc, cu *Gheorghie* saŭ *Iorgu*, *Ion* saŭ *Iancu*, *Mihaĭu*, *Radu*, *Cuza*, *Balș*, *Brăiloĭu*, *Tăut* etc., și ce are a face ĭarășĭ între tóte acestea grecul *Gheorghie* cu ebraicul *Ion* saŭ cu slavicul *Radu* și așa maĭ încolo? Ce are a face graĭul românesc, ca românesc, cu *Baragan*, *Dunăre*, *Ieșĭ*, *Bucegĭ*, *Tîrgoviște*, *Galațĭ*, *Bărlad*, *Ciahlăŭ* etc., și ce aŭ a face ĭarășĭ tóte acestea unul cu altul, provenite fie-care din câte o sorginte etnică saŭ cel puțin cronologică diversă?

Acéstă a doua limbă română, vărîtă în limba română cea comună, o întrece și o lasă departe la urmă prin câtime. Un dicționar, în care s'ar cuprinde tóte numirile proprie locale de orașe, sate, cătune, munțĭ, délurĭ, movile, rîurĭ, părae, lacurĭ, bălțĭ etc. etc., plus tóte numirile proprie personale de calendar, de poreclă și de familiă, câte se aud pe întrégа suprafață a Românieĭ, ar fi cu mult maĭ voluminos decât vocabularul cel obicĭnuit al graĭuluĭ românesc.

In acelașĭ raport se află limba francesă, ca limbă francesă, către *Georges*, *Jean*, *Michel*, *Albert*, *Waddington*, *Gambetta*, *Mac-mahon*, *Marseille*, *Paris*, *Rhône*, *Juras* și așa pînă la infinit.

A pretinde, că onomastica nu aparține limbeĭ unuĭ popor, ar fi a stîrni întrebarea: cuĭ dară să aparțină? Este și ea, ca și graĭul comun, o manifestațiune vocală nativă a sufletuluĭ. A dice *Ion* saŭ *Bucegĭ* nu se distinge de a dice *om* saŭ *munte* decât prin aplicabilitatea acestor din urmă la o clasă, în loc de a se aplica la nesce indivizĭ.

Avênd a vorbi maĭ pe larg, într'o altă rubrică, despre natura numilor proprie în genere și despre diferința de natură în speciă între cele locale și cele personale, nu facem aci decât a atrage atențiunea asupra caracteruluĭ lor de limbă în limbă, ș'apoĭ o limbă nu numaĭ maĭ copiósă, dar încă în multe privințe maĭ vechĭe decât limba în care este interpolată.

Orĭ-câte némurĭ, în curs de miĭ de anĭ, se vor fi străcurat

printr'o ţéră, fiă-care a lăsat acolo, după o petrecere ce-va maĭ îndelungată, vre-un nume local, moştenit şi păstrat din véc în véc de către immigraţiunile posterióre; orĭ-căte némurĭ, ĭarăşĭ în curs de miĭ de anĭ, aŭ fost într'un contact direct saŭ indirect unele cu altele, tóte aŭ împrumutat tuturora numĭ personale, a cărora provenință remâne apoĭ o enigmă adesea nestrăbătută pentru generaţiunile depărtate. Istoria numilor proprie, desbătute strat după strat, ar fi istoria cea maĭ completă a vicisitudinilor succesive ale unuĭ teritoriŭ şi a succesivelor relaţiunĭ politice, religióse, culturale, de orĭ-ce altă natură, ale unuĭ popor.

Deşi fórte importantă sub multiple puncturĭ de vedere, onomastica totuşĭ nu rumpe, nu turbură întru nemic continuitatea dialectală; şi acésta nu numaĭ pentru că lasă intactă gramatica, mărginindu-se în sfera lexică, ci încă maĭ cu sémă din alte doă cause: de'ntâĭu, prin facilitatea cu care ea se naturalisézâ în orĭ-ce dialect, îmbrăcând pretutindenĭ căte o haĭnă cu totul naţională; şi al doilea, prin raritatea eĭ relativă în circulaţiunea de tóte ḑilele a limbeĭ comune.

In Tirol s'aŭ conservat o mulţime de numĭ locale, pe carĭ Steub le crede, nu fără temeĭu, a fi de originea etruscă. Un numĕr fórte însemnat se terminaŭ în *-usa*, în privinţa cărora se póte constata forma lor cea veche alăturĭ cu forma dialectală germană actuală; de exemplu :

Vechĭu :	*Actual :*
Alpulatusa	Alplatsch
Aratutusa	Ardetz
Cacunutusa	Gschnitz
Cacusa	Tschötsch
Canatusa	Ganitz, Jenatz
Caturatusa	Gedratsch
Cafatusa	Gebatsch
Camurusa	Schmurz
Caracusa	Kortsch

Caracutusa	Gargitz
Caranusa	Scharnitz
Caravatusa	Gravetsch
Larucatusa	Largaz
Lucunutusa	Lugnetz
Lutusa	Latsch
Lututusa	Laditz
Luvatusa	Lavatsch
Maratusa	Maretsch, Maritz
Maturatusa	Medrat
Nucusa	Natz
Patunatusa	Passnatsch
Patusa	Patsch
Purucatusa	Birgetz
Puratusa	Pratz, Prutz
Puratutusa	Parditsch, Prediz
Racunatusa	Ragnatsch
Racatusa	Ragaz
Savatusa	Schwatz
Taravasatusa	Travesatsch
Tutusa	Zuz
Thalavatusa	Talfaz
Vulutasusa	Bludetsch
Vatusa	Vatz
Viputusa	Pfitsch etc. [88])

Pe de altă parte, din numele semitic *Kifa* formându-se prin traducţiune greco-latinul *Petrus*, acesta din urmă a trecut la Francesĭ în *Pierre,* diferenţiându-se în vr'o doă sute de forme, precum: Pédron, Pérard, Pérardel, Peraud, Peraudin, Perchaud, Percin, Percot, Père, Péret, Pérette, Pergod, Periaud, Périaux, Péricaud, Périchon, Périchot, Péridon, Periga, Périgaud, Pérignon, Périllat, Perillon, Périn, Perinard, Périneau, Périnelle, Perinet, Periot, Perlet, Perlicot, Perlot, Pernaud, Pernel, Pernet, Perney, Pernin, Pernod, Pernon, Pernotte, Pero, Peroche, Perocheau, Perodeau, Perodi, Perol, Perollet,

---

88) Steub, *Über die Urbewohner Ratiens und ihren Zusammenhang mit den Etruskern*, München, 1843, p. 161—81, cfr. p. 184.

Péron, Péronard, Péronneaux, Péronnet, Pérot, Pérotte, Perottin, Perrain, Perrard, Perraud, Perre, Perreciot, Perregaux, Perrel, Perrelet, Perrenct, Perrenot, Perrenoud, Perrens, Perreon, Perret, Perrichet, Perrichon, Perrigaut, Perrilat, Perriquet, Perrissin, Perroche, Perrochel, Perrodon, Pers, Persin, Persinet, Person, Pertet, Perussot, Peter, Petri, Petron, Pey, Peyrat, Peyraud, Peyre, Peyrac, Peyrenc, Peyret, Peyrol, Peyrolet, Peyron, Peyronet, Peyrot, Peyreton, Peyroulet, Peyrounil, Peyrouton, Peyroudon, Peyruc, Peyrugues, Peyrusse, Peyrusson, Pezron, Piérard, Pierlot, Piernetz, Pieron, Pierrottet, Piétrement, Pirard, Pirain, Piraux, Pirodon, Piron, Pirot, Pirotte, Pyronnen, Prechin, Prenot, Prin etc., pînă la nesce forme atăt de depărtate ca Priquet, Prodel, Pron și altele, [89]) fie-care dialect, ca să nu dicem fie-care familiă, adaptând la propriul seŭ chip și la propria sa asemĕnare, după ce maĭ întâĭu l'a tradus, pe bietul *Kifa!*

Proveninţa cea exotică saŭ descendinţa cea ante-istorică se maĭ póte óre recunósce într'un *Perlicot=Petrus* la Francesĭ, saŭ într'un *Schwatz=Savatusa* la Nemţiĭ din Tirol? Fonetica dialectală, sufixaţiunea propriă dialectuluĭ, aspectul morfologic, tóte acestea îmbrobodesc și ascund cu desăvîrșire pe veneticul cel de peste noue ţerĭ și noue mărĭ, saŭ pe strigoĭul cel pribegit dintr'o lume de de-mult perită.

Negreșit, masca nu este tot-d'a-una atăt de îndesată și atât de bine grimată; sînt multe numĭ proprie nu tocmaĭ asimilate cu dialectul indigen, și unele chĭar neasimilabile; atuncĭ însă vine o altă împregĭurare, care face ca presinţa acelor străinĭ nenaturalisaţĭ să fie óre-cum imperceptibilă în graĭul comun al unuĭ popor. Acéstă împregĭurare, a căriĭ acţiune atinge nu numaĭ onomastica, ci se întinde asupra întregeĭ sfere linguistice, merită a fi studiată maĭ de aprópe în §-ful următor.

---

[89]) Mowat, *Les noms familiers chez les Romains*, in *Mém. de la Soc. de Linguistique*, t. 1, p. 297—9.

§ 19.

Limba în circulaţiune.

In economia politică, circulaţiunea are doă sensurĭ: de'ntâiŭ, sensul vulgar de trecerea unuĭ lucru din posesiune în posesiune, saŭ maĭ bine din loc în loc; al doilea, sensul adevĕrat sciinţific de mişcarea productivă a valorilor.

Circulaţiunea în Linguistică se apropie pînă la un punct de ambele aceste sensurĭ.

Prin multă circulaţiune materială, o monetă saŭ o marfă ĭute se învechesce, se şterge, perde lustrul. Şi nu e necesar ca acest fel de circulaţiune să se petrécă prin maĭ multe mânĭ; copilul el singur, sucind şi resucind mereŭ jucăria, o strică maĭ de grabă şi maĭ lesne decum s'ar strica ea călătorind dela New-York pînă la Bucurescĭ. In acest înţeles, circulaţiunea în economia politică nu e alt ce-va decăt o neastîmpărată locomoţiune, fie prin concurs colectiv, fie prin mijlóce individuale.

In Linguistică un cuvînt, o formă gramaticală, o semnificaţiune, orĭ-ce alt element al limbeĭ, se deterióră tot aşa printr'o désă întrebuinţare. Acésta s'a observat de de-mult şi s'a spus de maĭ multe orĭ. Ceĭa-ce a scăpat însă din vedere linguiştilor, este că întrebuinţarea cea désă nu trebuĭ să fie neapĕrat colectivă, adecă nu trebuĭ neapĕrat să se exercite în totalitatea graĭuluĭ unuĭ popor. Pentru ca francesul *Pierre* să se metamorfoseze în cele doă-sute de forme, despre carĭ noĭ am vorbit în §-ful precedinte; pentru ca *Ioan* să devine la Românĭ *Ion*, *Iancu*, *Ioniţă*, *Ionaşcu*, *Niţă*, *Ionel* etc. etc.; pentru tóte acestea ajunge acţiunea cea desmierdătóre a cător-va familie, în carĭ se află căte un *Pierre* saŭ *Ioan*, chĭar dacă în sînul naţiuniĭ ar fi puţine asemenĭ familie.

Mult maĭ important, fie în economia politică, fie în Linguistică, este cel-l'alt fel de circulaţiune: mişcarea productivă a valorilor, în puterea cariĭ doă lucrurĭ, identice

sub orĭ-ce raport, representă totuşĭ nesce valorĭ fórte disproporţionate, astfel că din doĭ *m* unul face 12, pe când altul numaĭ 1 saŭ chĭar *zero*.

Precum în economia politică moneta este mijlocul universal al circulaţiuniĭ tuturor bunurilor, tot aşa în Linguistică graĭul este mijlocul universal al circulaţiuniĭ ideilor şi impresiunilor. Şi fară monetă, bunurile ar circula, dar cu mult maĭ greoĭu; cu mult maĭ greoĭu ar circula de asemenea, deşi tot ar circula, ideile şi impresiunile fără graĭu.

Acest paralelism o dată stabilit, să lăsâm acum textualmente să vorbéscă economistul cel maĭ competinte în materia circulaţiuniĭ.

"Supposons — ḑice Skarbek — qu'une pièce d'un franc soit "remise dans la matinée de la première journée par un ha-"bitant de la capitale à une laitière en échange du lait qu'elle "apporte au marché; que celle-ci l'emploie tout de suite à "acheter une aune de toile; que le marchand de toile fasse "avec cette même pièce de monnaie sa provision de viande "dans la boucherie; que le boucher la dépense dans la bou-"tique d'un marchand de vin; que celui-ci l'emploie à l'achat "de bouteilles; que le marchand de verreries la dépense en "pain, le boulanger en bois, et que le marchand de bois la "retienne pour une dépense à venir et la laisse sans emploi "dans le courant de la journée suivante. La différence des "services rendus par cette pièce de monnaie dans le courant "des deux journées est très sensible, et peut être exprimée "par des chiffres, car *elle est comme sept à un*. Dans la "première journée, la pièce d'un franc a fait la fonction de "sept francs, parce qu'elle a servi à faire sept achats consé-"cutifs, au lieu que dans la seconde journée elle n'a représenté "qu'une unité dans les mains du marchand de bois. Si celui-ci "n'en fait point usage dans le courant de la seconde journée, "on peut même dire avec raison que, pour la société en gé-"néral, la différence des services rendus par la même pièce "de monnaie dans les deux journées *est comme sept à zero*,

«parce que, étant restée inactive dans les mains du marchand «de bois, elle n'a point rempli sa fonction comme instrument «d'échange, et l'effet est le même que si elle n'eût point «existé. Sa valeur, dans la première journée, est égale en ser«vices rendus à celle de sept francs, et il est facile de s'en «convaincre en rassemblant tous les produits qui ont été achetés «par son moyen; car en évaluant la valeur du lait, de la «toile, de la viande, du vin, des bouteilles, du pain et du «bois achetés consécutivement avec la même pièce d'un franc, «on se convaincra aisément qu'il faudrait dépenser sept francs «pour pouvoir acheter toutes ces choses simultanément.» [91])

Resumând și completând acéstă particularitate în doă cuvinte, un alt economist observă: «Cu căt maĭ des o monetă «trece din mână în mână, cu atăt maĭ multe bunurĭ și ser«vicie se pot cumpĕra cu ea, și cu atăt maĭ puțin numĕrar «se va cere pentru întréga circulațiune dintr'o țéră.» Cu acéstă ocasiune, el citéză un fapt fórte instructiv. Pe la jumătatea seculuĭ trecut, comandantul uneĭ cetățĭ asediate nu avea la disposițiune decăt 7000 fiorinĭ, carĭ ĭ-ar fi ajuns abia pe o septemână pentru plata garnisóneĭ. El a susținut totușĭ asediul în curs de șépte septemâne, plătind regulat soldaților seĭ, carĭ cheltuĭaŭ apoĭ baniĭ pe la cârcĭmarĭ, ĭar cârcĭmariĭ împrumutaŭ mereŭ aceĭașĭ banĭ comandantuluĭ. [92]) In acest chip 7000 de fiorinĭ aŭ represintat valórea de 49,000!

Intocmaĭ în acelașĭ mod, din doă lucrurĭ linguistice de o valóre intrinsecă identică, unul póte să aĭbă o valóre utilă îndecită și chĭar însutită decăt cel-l'alt, dacă în graĭul comun al poporuluĭ circuléză de ḑece saŭ de o sută de orĭ maĭ mult în acelașĭ interval de timp.

Autoruł uneĭ scrierĭ ḑespre fusiunea limbeĭ franco-normande cu limba anglo-saxónă șĭ-a dat ostenéla de a distribui după

[91]) Skarbek, *Idée générale de la circulation*, ap. Coquelin, *Dict. de l'Econ. politique*, ed. 1854, t. 1, q. 367—8.

[92]) Rau, *Corso di economia politica*, trad. Conticini, Genova, 1855, p. 370—1.

provenință respectivă cele peste 40,000 de cuvinte din dicționarul engles al luĭ Robertson, de unde a resultat că limba englesă posedă 13,330 cuvinte germanice și 29,854 cuvinte romanice, și anume după litera inițială a cuvîntuluĭ:

	Germanic	*Romanic*
A.	392	2230
B.	1210	846
C.	680	3630
D.	637	2757
E.	297	1810
F.	853	1171
G.	594	679
H.	729	613
I.	250	2608
K.	165	13
L.	500	636
M.	555	1412
N.	244	375
O.	478	594
P.	171	1545
Q.	163	169
R.	499	1926
S.	1973	2411
T.	697	1107
U, V.	1332	3221
W.	834	81
Y.	61	» »
Z.	16	20
	13330	29854 [93])

Muncă colosală, fără resultat serios! Important este de a cunósce mișcarea cea productivă a valorilor, ĭar nu de a socoti cu d'a-măruntul întregul numĕrar dintr'o țéră, clasificându-l după diferitele efigie ale suveranilor, dar uĭtând de a distinge maĭ pe sus de tóte moneta care circulă în realitate, care con-

[93]) Thommerel, *Recherches sur la fusion du franco-normand et de l'anglo-saxon*, Paris, 1841, p. 102—3.

curge la avuţia naţiunii, care este o adevĕrată utilitate, de cătră moneta cea îngropată fără folos în pămînt saŭ ascunsă în lăḑile cător-va sgîrciţĭ.

Dacă Thommerel, în loc de a despuĭa un dicţionar, în care cuvintele întrebuinţate o dată pe an figurézá alăturĭ cu cele întrebuinţate în tóte ḑilele, ar fi luat maĭ bine un text engles poporan, un basm saŭ un cântec, el s'ar fi încredinţat că aprópe tóte vorbele de origine germanică se bucură acolo de o circulaţiune duplă, triplă, decuplă, decât vorbele de origine romanică. Prin urmare, cele 13,000 de germanisme din Robertson represintă o valóre, o utilitate naţională, de maĭ multe orĭ maĭ mare decât cele 30,000 de romanisme. Prin necontenită întrebuinţare, germanismele din limba englesă nu numaĭ s'aŭ ros, s'aŭ tocit, s'aŭ redus generalmente la monosilabe, pe când romanismele sînt maĭ tóte lungĭ, dar încă pe de o parte s'aŭ ramificat în numeróse familie etimologice, ĭar pe de alta s'aŭ diferenţiat fie-care într'o mulţime de semnificaţiunĭ, astfel că verbul *to get*, de exemplu, are peste patru-ḑecĭ de sensurĭ diverse, adecă corespunde cu peste 40 de cuvinte deosebite! Nu este óre curios de a pune pe germanicul *to get*, repetat la tot momentul, în aceĭaşĭ cumpănă cu vre-o raritate ca *dissembarrassment* saŭ *imprescriptibility* orĭ *jactitation*, ca şi când ar fi 1=1, de óră ce în dicţionar ele apar fie-care ca o unitate egală?

Un dicţionar — ḑice Steinthal — este «o statistică a limbeĭ». [94]) Ar fi trebuit să adauge, că este anume o statistică fórte viţiósă, un fel de recensiment unde poporaţiunea se împarte după origine saŭ după religiune, dar nu se arată de loc rolul fie-căruĭ individ în societate, aşa că cetăţénul cel maĭ folositor, cel maĭ căutat de cătră toţĭ pentru necontenitele sale servicie, e pus pe aceĭaşĭ linie cu un vagabond despreţuit saŭ cu un călugăr ce-şĭ scóte nasul din chilie abĭa la ḑile marĭ, ba şi atuncĭ numaĭ dóră pentru biserică. Dic-

[94]) Steinthal, *Abriss der Sprachwissenschaft*, p. 35.

ționarul nu ne dâ și nu ne póte da circulațiunea limbeĭ; și tocmaĭ acésta este punctul cel esențial.

Aceĭașĭ eróre ca Thommerel, dar pe o scară maĭ întinsă, a comis'o Cihac în privința limbeĭ române, asigurându-ne fără a rîde — de asemenea pe temeĭul uneĭ socotelĭ curat *dicționaristice*—că:

«L'élément latin de la langue roumaine ne représente guère "aujourd'hui qu'un cinquième de son vocabulaire, tandis que «l'élément slave y entre pour le double ou pour $^2/_5$ à peu «près...„

Și maĭ departe:

«Les éléments turcs — presque un cinquième du voca«bulaire roumain...» [95])

Cu alte cuvinte, limba română se compune, după Cihac, din o $^1/_5$ latină, o $^1/_5$ turcă și $^2/_5$ slavice, afară de o $^1/_5$ eterogenă.

E maĭ pe sus de orĭ-ce îndoélă, că nicăirĭ ca în Dobrogĭa Româniĭ n'aŭ fost expușĭ la o maĭ mare influință slavică și turcă tot-o-dată, locuind acolo, în curs de câțĭ-va secolĭ, într'un strîns contact cu Bulgariĭ și cu Otomaniĭ. Eĭ bine, nicĭ chĭar în Dobrogĭa aritmetica luĭ Cihac nu se potrivesce.

Iată o scurtă doĭnă română dobrogiană, culésă de neobositul Teodor Burada:

Vara vine, êrna trece,
N'am cu cine maĭ petrece;
Și cu cine am avut,
Vaĭ de mine, l'am perdut!
L'a mâncat negrul pămînt,
La biserică 'n mormînt! [96])

Luâm primul tom din dicționarul etimologic al luĭ Cihac, cuprinḍĕtor de «elemente latine», și găsim acolo: *vară=ver, veris*; *vin=venio*; *êrnă=hibernum* (tempus); *trec=trajicio*; *nu=*

[95]) Cihac, *Dict. d'étymologie daco-romane*, t. 2, Francfort, 1879, p. VIII, XII.
[96]) Burada, *O călătoriă în Dobrogĭa*, Iașĭ, 1880, p. 236.

non; *am*, *avut*, *avé=habeo*; *cu=cum*; *cine=quinam*; *maĭ=magis*; *petrec=per-trajicio*; *şi=sic*; *vaĭ=vae*; *de=de*; *el=ille*; *perd=perdo*; *mânc=manduco*; *negru=nigrum*; *pămînt=pavimentum*; *la*=„un *l* euphonique (?) préposé à la préposition *a=ad*»; *biserică=basilica*; *în=in*; *mormînt=monumentum*; fiind uĭtat numaĭ *mine*, despre care însă, deşi coincidă cu slavicul менє, va recunósce totuşĭ chĭar Cihac că nu se póte despărţi de vechĭul italian *mene:*

Lontano son de gioi, e gioi de *mene*... [97])

Câte cuvinte, atâtea latinisme, fără nicĭ un amestec străin, absolutamente nicĭ unul!

Am ruga pe Cihac să ne găséscă tot aşa un cântec românesc pe jumătate maĭ scurt, saŭ măcar să compună el-însuşĭ în próză o frasă românéscă de cincĭ şirurĭ, în care tóte cuvintele să fie numaĭ slavice, saŭ numaĭ turce, saŭ numaĭ slavice şi turce, de vreme ce — după el — elementul turc în limba română este egal la număr cu cel latin, ĭar elementul slavic «y entre pour le double».

Absurditatea asertiuniĭ sare în ochĭ.

Negreşit, slavismele la Românĭ, şi chĭar turcismele, nu sînt puţine; în circulaţiune însă, adecă în activitatea cea vitală a graĭuluĭ românesc, în mişcarea cea organică, ele se perd aprópe cu desăvîrşire faţă cu latinisme. Chĭar dacă tóte derivaţiunile turce şi slavice ale luĭ Cihac ar fi corecte, pe când în realitate cele maĭ multe păcătuesc contra sciinţeĭ dela céfă pînă la călcâie, [98]) şi tot încă nu s'ar puté ḑice că ingredientul slavic şi cel turc luate la un loc sînt egale la Românĭ cu ingredientul latin, necum a reduce pe acesta din urmă la o bĭată pătrime în alăturare cu cele-l'alte doă. Un calcul serios în Linguistică, ca şi'n economia politică, are în vedere nu unitatea brută, ci valórea de circulaţiune.

---

[97]) Caix, *Le origini della lingua poetica italiana*, Firenze, 1880, p. 210.
[98]) Cfr. *Cuvente den bătrâni*, Suplem. la tom. I, passim.

Să luâm tot din Dobrogea, pentru motivul arătat maĭ sus al uneĭ influinţe turco-slavice maĭ pronunţate, următorul bocet saŭ cântec de jale, în care sînt destule cuvinte nelatine:

Drăguţul meŭ bărbăţel,
Drăguţul meŭ sufleţel,
Când ţĭ-a veni dorul
Să ĭeĭ *drumuşorul*,
Să-mĭ stingĭ focuşorul?
Astă primăvară,
Când eşĭaĭ afară,
In revĕrsatul *zorilor*,
In cântatul paserilor,
In şuerul vînturilor,
Pluguşorul înjugaĭ,
Négră *brazdă* resturnaĭ,
Şi din gură tu ḑiceaĭ:
   Ţa Plevan
   Şi *haĭs* Joĭan,
Haĭ cu tata, nu vĕ daţĭ
Şi la greŭ nu mĕ lăsaţĭ,
Brazda tót'o resturnaţĭ!
Eŭ când te-auḑĭam,
Cu gură nu *grăĭam*,
   Mĕ luam,
   Mĕ sculam
Şi'n *grădină* mĕ duceam,
Floricele semĕnam,
Să le pórte fetele,
Fetele, *nevestele*.
Florile aŭ înflorit,
Bărbatul mĭ-a putreḑit!
Timpul *cóseĭ* c'a s o s i t
Şi la câmp când am eşit.
Pe *rezóre* m'am uĭtat,
Sufleţelul mĭ-am s t r i g a t:
Spune'mĭ, *dragă*, un cuvînt
Să pot *trăi* pe pămînt!
Am remas fără de s p r i j i n,
Singurică făr'de r a z i m!

Valurĭ marĭ mĕ *'nvăluesc*,
N'am cum să mĕ sprijinesc.
Bătută's de *gândurĭ*,
Ca vîntul de délurĭ,
Ca apa de malurĭ! [99])

Prin litere cursive noĭ am însemnat cuvintele nelatine, întrate în limba română prin amestec secundar, şi anume: 1 vorbă grécă, 3 vorbe maghĭare şi 18 slavice.

Prin litere rărite am indicat 7 cuvinte, despre originea cărora nu e aci locul să discutâm cu Cihac, carĭ însă în orĭ-ce cas nu sînt nicĭ slavice, nicĭ turce.

Peste tot în cântecul întreg sînt 155 de cuvinte, dintre carĭ, prin urmare, numaĭ 29 nu sînt latine; adecă elementul latin întrece maĭ mult decăt de cincĭ orĭ pe tóte cele-l'alte împreună.

Apoĭ nicĭ un singur turcism la 155 de cuvinte, deşi scena se petrece tocmaĭ în Dobrogĭa.

Să maĭ observâm, că din numĕrul vorbelor latine noĭ am şters pe *strig*, pe care însuşĭ Cihac, nu se scie prin ce minune fonetică, îl derivă din latinul *exquirito*. [100]) Afară de acésta, am trecut la cuvinte slavice pe *zorĭ*, măcar-că forma *zuorĭ*, atăt la Transilvanénul Silivestru: шн днн зȣорн роша нащерїн тале, [101]) precum şi la Moldovénul Dosofteĭu: днн ьзȣѡр де кѫнд мѫ мѫнек, [102]) alăturĭ cu vechĭa formă cunoscută зȣша=*ḑiua*, indică maĭ curând originea din latinul *dies*, saŭ cel puţin un compromis poporan între vorba latină şi cea slavică. Maĭ pe scurt, am fost maĭ părtenitorĭ pentru străinisme decăt pentru latinisme.

Circulaţiunea relativă a elementelor linguistice se recunósce prin întrebuinţarea lor maĭ désă saŭ maĭ rară într'un text,

---

[99]) Burada, op. cit. p. 265.
[100]) Cihac, *Dict.* t. 1, p. 266.
[101]) *Psaltiré ce să zice căntaré*, Belgrad, 1651, ps. CIX.
[102]) *Psaltire a sfântuluĭ proroců Davidů*, Uniev, 1673, ps. LXX.

în care orĭ-ce element se consideră ca atâtea elemente deosebite de câte orĭ se repetă. Astfel în cântecul de maĭ sus slavicul *drag*, de exemplu, întimpinându-ne de 3 orĭ, noĭ a trebuit să-ĭ dâm valórea de 3 faţă cu vorbele cele puse numaĭ câte o dată=1. După Cihac, un asemenea *drag* nu este decât 1=1 către *predmet*, *rătan*, *sădelcă*, *tripol* şi cine maĭ scie câte altele, pe carĭ noĭ — Românii — le audim, póte, la dece anĭ o dată. Cele maĭ circulătóre însă, adecă cele maĭ utile din elementele slavice în limba română, ca să nu maĭ vorbim despre cele turce, posedă totuşĭ o valóre mult maĭ mică decât cele latine. Un *şi*, un *să*, un *că*, un *cu* etc., fără carĭ nu e chip a construi o singură frasă română, sînt ca 100 către 1 chĭar în privinţa unuĭ *drag*.

Principiul circulaţiuniĭ în limbă, în sensul mişcăriĭ productive a valorilor, n'a fost pînă acum nicĭ o dată formulat în Linguistică. Acésta ar puté scusa pînă la un punct pe Thommerel saŭ pe Cihac. Să nu uĭtâm însă, că uniĭ dintre corifeiĭ sciinţeĭ l'aŭ presimţit de de-mult. Aşa Curtius, vorbind despre posibilitatea ca o formă gramaticală să modeleze după sine alte forme gramaticale diferite, dice că acésta se întâmplă în doă casurĭ: «saŭ când o formaţiune este fórte numĕrósă, pe când cele-l'alte sînt isolate, saŭ când ea este fórte întrebuinţată.» [103]) Ce însemnéză acéstă dilemă? Ea stabilesce din punct în punct equaţiunea, pe care o avem noĭ înşine în vedere, şi anume: 1 franc cu o activă circulaţiune face cât 10 francĭ circulând fie-care de dece orĭ maĭ puţin. Acţiunea uneĭ forme gramaticale în 50 exemplare este pentru Curtius de o potrivă cu acţiunea unuĭ singur exemplar circulând de 50 de

---

[102]) Curtius, *Studien zur griechischen und lateinischen Grammatik*, t. 9 (1876), p. 232 nota: "sei es, dass numerisch eine grosse Zahl von Bildungen mehrere "vereinzelte nach sich zieht, sei es, dass eine sehr viel gebrauchte "und deshalb dem sprechenden besonders lebhaft vorschwebende Form ihn von "der Tradition abirren lässt.» — Cfr. Misteli, *Lautgesetz und Analogie*, în *Zeitschr. f. Völkerpsych.*, t. XI (1880), p. 414—5, şi Brugman, *Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*, Leipzig, 1878, t. 1, p. 83.

orĭ în intervalul când cele cincĭ-ḑecĭ exemplare aŭ circulat numaĭ căte una dată, adecă: 50 $(1a+1b+1c...)=1s\times50$.

Curtius ne strămută din sfera *Dicţionaruluĭ* în a *Gramaticeĭ*. Precum dicţionarul este statistica cuvintelor, de asemenea gramatica e statistica formelor de relaţiune; şi o statistică tot atăt de viciósă, indicându-ne existinţa elementuluĭ cutare saŭ cutare, dar nu şi circulaţiunea luĭ, care se póte urmări ĭarăşĭ numaĭ în texturĭ poporane. Ḑicem şi aci «texturĭ *poporane*», căcĭ în cele literare, cu căt ele sînt maĭ literare, cu atăt maĭ mult ne întimpină forme străine une-orĭ cu desăvîrşire graĭuluĭ comun, saŭ cel puţin neajunse încă a deveni vulgare. Românesce, bună-óră, adverbiĭ în *-mente* saŭ adjectiviĭ în *-abil* sînt de o cam dată literare şi numaĭ literare.

Alfabetul, ca şi gramatica, ca şi dicţionarul, este şi el o statistică de aceĭaşĭ natură a provisiuniĭ fonetice a uneĭ limbĭ. In alfabetul cirilic un ѕ, un ѯ, un ѱ, un ѡ, figurézâ ca 1=1 alăturĭ cu а, б, в etc., deşi în circulaţiunea dialectelor slavice ele sînt o curată excepţiune, saŭ chĭar o ficţiune. In alfabetul latin *z* saŭ *y*, cu totul excepţionale pentru vechiĭ Romanĭ, saŭ maĭ bine proprie numaĭ limbeĭ latine literare, ocupă în alfabet un loc identic cu sonurile cele maĭ respăndite. Aci, ca şi'n privinţa cuvintelor saŭ a formelor gramaticale, texturile sînt unicul mijloc de a constata circulaţiunea, adecă adevĕrata valóre saŭ utilitate a unuĭ son.

O încercare de acest fel a făcut'o de de-mult Förstemann. Să luâm, de exemplu, proporţiunea celor doă nasale în limbile elenă şi latină. La 100 consóne, în elena sînt 18 *n* şi numaĭ 4 *m*; în latina 14 *n* şi 12 *m*. In elena dară un *n* valorézâ de $4^1/_2$ orĭ căt un *m*. La 100 vocale, în elena sînt numaĭ 7 *i*, în latina 27. [103]) In latina, prin urmare, un *i* are o utilitate aprópe de 4 orĭ maĭ mare ca în elena. Un asemenea tabel al circulaţiuniĭ relative a sonurilor ne dâ o noţiune

[103]) Förstemann, *Numerische Lautverhaltnisse*, in Kuhn, *Zeitschr.*, t. 1, p. 163—79. — Cfr. ibid. t. 2, p. 36—41.

viuă despre caracterul fonetic al uneĭ limbĭ; un alfabet — nu ne spune nemic. Nicĭ o dată printr'o simplă enumeraţiune a sonurilor cunoscute într'un graĭu, noĭ nu vom înţelege, de pildă, pe ceĭ 5 *i* din latinul *difficillimi*, pentru care în deşert am căuta o paralelă în elena şi'n maĭ multe alte limbĭ.

La Românĭ sonul *r*, pe care nu'l aŭ de loc Mexicaniĭ şi Chinesiĭ, se repetă cel puţin de 15 orĭ la fie-care 100 de consóne. Putem óre să-ĭ dâm aceĭaşĭ valóre ca luĭ *h*, întrebuinţat de vr'o 2 orĭ la 150 de consóne? Ba chĭar tóte guturalele şi palatalele la un loc: *h*, *k*, *g*, *ć*, *ǵ* şi *j*, deşi sînt 6 la numĕr, totuşĭ circuléză în limba română maĭ puţin decăt singurul *r*.

Să presupunem un moment, că circulaţiunea luĭ *j* ar fi la noĭ tot aşa de désă ca a luĭ *r*, încăt să se ḑică cu drept cuvînt: 1*j*=1*r*; atuncĭ însă tipul fonologic al graĭuluĭ românesc ar fi cu desăvîrşire alt ce-va, fără nicĭ o asemĕnare cu ceĭa ce este astăḑĭ. In circulaţiune dară şi ĭarăşĭ în circulaţiune se oglindesce faţa cea fonică, ca şi cea gramaticală, ca şi cea lexică a uneĭ limbĭ.

Cele de maĭ sus se aplică de o potrivă bine la construcţiunĭ sintactice, la respăndirea maĭ mare saŭ maĭ mică a diferitelor categorie ideologice, la orĭ-ce altă secţiune a studiuluĭ linguistic în genere.

Când Bergaigne constată, că 'n a doua carte întrégă din *De bello gallico* Cesar pune tot-d'a-una verbul la sfîrşitul propoşiţiuniĭ, afară de vr'o cincĭ-spre-ḑecĭ excepţiunĭ, [104]) el urmăresce în latina un cas de circulaţiune sintactică.

Când Heyse ne spune, că Francesiĭ aŭ 4 cuvinte: *pointe*, *saillie*, *trait d'esprit* şi *bon mot* pentru 1 singur german *Witz*, saŭ alte 4: *ruse*, *fourberie*, *friponnerie* şi *espièglerie* pentru 2 germane: *List* şi *Betrug*, [105]) el surprinde un fenomen de circulaţiune ideologică.

---

[104]) Bergaigne, *Essai sur la construction grammaticale*, în *Mém. de la Soc. de Ling.* t. 3. p. 8.

[105]) Heyse, *System*, p. 242.

Pretutindenĭ în Linguistică un ingredient întrebuinţat de 4 saŭ de 6 orĭ în intervalul *d* are o valóre utilă duplă saŭ triplă decăt un ingredient identic întrebuinţat numaĭ de 2 orĭ în acelaşĭ interval *d*. In acest mod, 100 de ingrediente, utilisate fie-care numaĭ căte 1 dată pe ḑi, valorézä maĭ puţin decăt 25 de ingrediente, utilisate fie-care de căte 5 orĭ. Şi o probă irresistibilă în acéstă privinţă este, maĭ cu sémă, raportul numilor proprie, locale şi personale, cătră graĭul comun al unuĭ popor.

Am veḑut în §-ful precedinte, că onomastica uneĭ ţerĭ de o întindere óre-care constituă în totalitatea sa un dicţionar mult maĭ voluminos decăt dicţionarul cel maĭ complet al graĭuluĭ comun de acolo. Vr'o 9000 de numĭ proprie, maĭ tóte persónale şi maĭ tóte numaĭ din Germania, aŭ fost explicate de cătră Pott, abia ca o încercare, ca o mică frîntură aşa ḑicênd dintr'un colosal mosaic. [106]) Pentru singura onomastică topică a Romănieĭ n'ar ajunge 100,000 de numere! Mapa cea maĭ amăruntită, acoperind cu litere aprópe imperceptibile un părete întreg, nu ne împărtăşesce decăt *notabilia*, fără a se puté pogorî la atătea movile, stîncĭ, părîĭaşe, fel de fel de accidente teritoriale, pentru carĭ la faţa locululuĭ există generalmente căte un nume propriŭ. [107])

Dacă ne aducem a-minte, că o mare parte, póte chĭar cea maĭ mare, din acéstă immensă nomenclatură e cu totul străină limbeĭ comune a ţereĭ, astfel că — un exemplu fórte caracteristic—din cele 30 districte ale Romănieĭ: *Mehedinţĭ*, *Gorj*, *Argeş*, *Dîmboviţa*, *Prahova*, *Buzăŭ*, *Rîmnic*, *Putna*, *Bacăŭ*,

---

[106]) Pott, *Die Personennamen, insbesondere die Familiennamen*, Leipzig, 1859, p. IX.

[107]) Cfr. Brandes, *Die Heiligen und die Teufel mit Himmel und Hölle in den geographischen Namen*, Lemgo, 1866, p. 3: "Wie die Sterne am Himmel und die "Sandkörner am Meeresgestade nicht zu zählen sind, so unzählbar sind auf "unserer Erde die Städte, Flecken, Dörfer, Weiler, die Ströme, Flüsse, Bäche, "Berge und Wälder, und alle haben ihre Namen bekommen; und nicht allein "jene sondern auch fast jeder Fleck in den Feldmarken und Waldrevieren ist "benannt worden.„

Sucéva, *Dorohoĭu*, *Botoşanĭ*, *Iaşĭ*, *Roman*, *Vasluĭu*, *Tutova*, *Fălciŭ*, *Covurluĭu*, *Tecuciu*, *Brăila*, *Ialomiţa*, *Ilfov*, *Vlaşca*, *Teleorman*, *Olt*, *Romanaţĭ*, *Dolj*, *Némţ*, *Muscel* şi *Vâlcea*, numaĭ cele 3 din urmă se pot înţelege românesce, ba încă în *Vâlcea* din *vălceà=vallicella* s'a mutat accentul, ĭar *Némţ* e de origine slavică, se nasce firésca întrebare: cum óre graĭul poporuluĭ nu se afundă întreg sub un amestec ibrid atăt de covîrşitor? Tot ce'l scapă de potop, este principiul circulaţiuniĭ.

Limba comună, abstracţiune făcênd de şovăirile dialectale, se reproduce aceĭaşĭ pe fie-care punct al ţereĭ. Dacă vom admite că ea posedă 10,000 cuvinte, pe carĭ să le represintâm prin *m*, atuncĭ orĭ-ce individ, cunoscênd numaĭ jumătatea cea maĭ întrebuinţată, va avé o provisiune lexică de $^m/_2$. Limba onomastică totală a aceleĭaşĭ ţerĭ fie de 200,000 terminĭ, adecă 20*m*. E ce-va spăimîntător; nu există însă nicĭ un punct, unde acéstă manină să fie cunoscută întrégă. Individul cel maĭ familiar cu nomenclatura personală şi locală a ţereĭ sale, scie cel mult 1000 de numĭ proprie, adecă $^m/_{10}$. Acésta încă nu e tot. La 1000 de cuvinte din limba comună, chĭar din gura aceluĭ individ excepţional, circuléză în conversaţiune 5, maximum 10, fie chĭar 25 de numĭ proprie, ceĭa-ce constituă, într'un cas extrem, abia $^m/_{400}$. Iată cum un element, de 20 de orĭ maĭ numĕros ca cifră brută, posedă totuşĭ prin circulaţiune o valóre de 40 saŭ de 100 de orĭ maĭ mică!...

Să conchidem.

In Linguistică marele principiŭ al circulaţiuniĭ, uĭtat pînă aci aprópe cu desăvîrşire, s'ar puté privi ca pétra cea angulară a edificiuluĭ. Ceĭa ce se chiamă *fisionomia* uneĭ limbĭ, nu este alt ce-va decăt resultatul circulaţiuniĭ. Fisionomia totală a limbeĭ se compune din fisionomiele sale parţiale: fonetică, tonică, morfologică, sintactică, lexică, ideologică, resultând fie-care dintr'o circulaţiune deosebită, astfel că se póte întâmpla, bună-óră, ca fisionomia fonetică saŭ lexică să nu fie de aceĭaşĭ natură cu cea sintactică saŭ cu cea tonică, dar

tóte circulaţiunile speciale la un loc concurg într'o singură fisionomiă generală. Limba francesă, de exemplu, are în întregime o fisionomiă una, deşi fisionomia sa lexică e hotărît latină, pe când fisionomia fonetică este, din contra, de un caracter celtic fórte pronunţat, ca şi cea tonică, nu scim însă pînă la ce punct cea sintactică saŭ cea ideologică, remănênd a se decide problema prin criteriul circulaţiuniĭ, fără care orĭ-ce caracteristică totală saŭ parţială a unuĭ graĭu e radicalmente falsă...

§ 20.

Limbile antice şi limbile moderne.

Linguistica — s'a spus în nenumérate rîndurĭ şi tot încă se maĭ spune — datoresce avîntul seŭ maĭ cu sémă filologieĭ clasice sanscrite, scóse din întunerec în a doua jumătate a seculuỉ trecut.

Noĭ am indicat deja în §-ful 10, şi vom avé a maĭ atinge maĭ la vale, adevĕrata genese a sciinţeĭ limbeĭ; de astă dată ne oprim atenţiunea numaĭ asupra uneĭ consecinţe immediate, nu tocmaĭ fericite, pe care o avusese în studiul linguistic de pînă astăḑĭ predilecţiunea cea exagerată pentru sanscrita şi ĭarăşĭ sanscrita.

Ca dialect antic, sanscrita nu putea fi alăturată d'a-dreptul în sens peritetic decăt cu alte dialecte antice, cu aşa numitele surorĭ ale sale maĭ micĭ, cu zendica, elena, latina, paleoslavica, gotica etc., tóte de vécurĭ reposate, tóte ajunse maĭ mult saŭ maĭ puţin la o tréptă de clasicitate, tóte cunoscute noue numaĭ din monumente.

Se făcuse astfel în Linguistică un fel de monopol prin prescripţiune în favórea limbilor antice. Călăuzele generale pe calea sciinţeĭ se mărginiaŭ şi se maĭ mărginesc într'un mod ca şi exclusiv în sfera cea mórtă a anticităţiĭ. Aşa începuse Bopp, aşa a urmat Schleicher, aşa fac maĭ încóce Baudry în

Francia, Ferrar în Anglia, Ayuso în Spania. Pînă şi Ascoli se crede óre-cum dator de a pune măcar pe titlu: «Corsi di glottologia *del Sanscrito del Greco e del Latino*», deşi în text alérgă mereŭ la dialecte contimpurane.

Ce-va maĭ mult. Aprópe pretutindenĭ în Europa, ba încă şi'n America, catedra de Linguistică e unită cu acea de sanscrita în persóna unuĭ singur profesor; şi maĭ adesea se întâmplă, că cursul întreg cuprinde în fapt numaĭ exerciţie sanscrite după Stenzler saŭ după Benfey, împinse une-orĭ pînă la probleme vedice, fără nicĭ o vorbă însă despre sciinţa limbeĭ propriŭ ḑisă. Alăturĭ cu o asemenea Linguistică fără Linguistică, figurézâ pe prima liniă un profesor special pentru filologia elenică şi un alt pentru cea latină; apoĭ abia pe icĭ pe colea căte o catedră maĭ dosnică pentru vre-un grup dialectal modern: filologia romanică, acea slavică, acea germanică.

Whitney se miră unde-va, că profesorul de filologia comparativă dela London, octogenarul Hewitt Key, nu scie şi recunósce el-însuşĭ de a nu sci sanscrita. [108]) N'ar merita óre o mirare cu mult maĭ temeĭnică atăţĭa profesorĭ de Linguistică, de aşa numita «allgemeine Sprachwissenschaft», carĭ înţeleg fórte bine Mahâbhârata şi Râmâyana, dar n'aŭ maĭ-maĭ nicĭ o ideă de complexul sciinţeĭ limbeĭ? A fi cine-va sanscritist nu este a fi şi linguist tot-o-dată, precum şi vice-versa linguistul cel maĭ de frunte póte a nu fi sanscritist. [109]) Heyse era de tot slab în sanscrita; Sayce nu se pare a fi tocmaĭ tare; nemĭnĭ însă nu li va contesta un loc de onóre în L i n g u i s t i c ă. Insuşĭ Whitney, deşi excelent sanscritist, profită totuşĭ présuţin de sanscrita în lucrările sale curat linguistice.

Este timp de a reduce în Linguistică rolul limbilor antice în genere la adevĕrata lor valóre.

[108]) Whitney, *Oriental and linguistic studies*, t. 1, p. 205.

[109]) Cfr. Oppert, *Ouverture du cours de philologie comparée*, Paris, 1864, p. 27: «On mesure quelquefois les titres des hommes destinés à répandre cette science «d'après leurs productions plus ou moins marquantes dans la littérature sanscrite. «Rien n'est moins justifié...»

In sfera cea etnologică a limbeĭ *in concreto*, misiunea linguistuluĭ este de a studia în dialecte circulaţiunea elementelor constitutive şi de a urmări dialectele în continuitatea lor cea ne'ntreruptă, pe care totuşĭ, în fapt, pe de o parte o clatină óre-cum fenomenul «limbeĭ amestecate» şi tendinţa cea fusionistă a «limbeĭ naţionale», maĭ ales a «limbeĭ literare», ĭar pe de alta o împestriţéză «limba onomastică». Maĭ pe scurt, continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă, în legătură cu pedecele saŭ accidentele ce o întimpină, şi criteriul cel fecund al circulaţiuniĭ, ĭată cele doă grijĭ de căpetenĭă ale linguistuluĭ din punctul de vedere etnologic. Eĭ bine, tocmaĭ limbile antice îĭ oferă pe ambele aceste tărîmurĭ materialul cel maĭ sărăcăcĭos.

Continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă a limbilor antice e sfăşiată în sens peritetic prin dispariţiunea dialectelor celor intermediare sincronice, şi este ascunsă tot-o-dată în sens anatetic prin lipsa orĭ-căriĭ urme positive de dialecte anterióre primordiale.

Când Johannes Schmidt a cuteḑat a afirma continuitatea cea ne'ntreruptă peritetică între grupurile dialectale indic, eranic, elenic, italic şi cele-l'alte ale familieĭ linguistice ario-europee, [110]) el a scornit asupră-şĭ o înfricoşată furtună, care nu încetéză de a maĭ bubui pînă astăḑĭ, deşi teoria analógă saŭ chĭar identică a luĭ Schuchardt despre grupurile dialectale romanice — veḑĭ maĭ sus §-ful 15 — a fost primită fără nicĭ o larmă. De ce? Pentru că la mijloc între dialectele antice cele păstrate aŭ perit alte numĕróse dialecte şi chĭar grupurĭ dialectale întregĭ, dintre carĭ ne vom mărgini a menţiona pe Sciţĭ între Slavĭ şi Eranĭ, ĭar între Eranĭ şi Elenĭ pe Tracĭ, tocmaĭ doă marĭ grupurĭ carĭ servĭaŭ aşa ḑicênd drept punte între Asia şi Europa. [111]) Dacă tot aşa s'ar fi perdut grupul provenţal

[110]) J. Schmidt, *Die Verwantschaftsverhaeltnisse der indogermanischen Sprachen*, Weimar, 1872. — Cfr. M. Müller, *Ueber die Resultate d. Sprachwiss*, p. 21.

[111]) Cfr. *Cuvente den bătrâni*, t. 2, p. 686.

între Francia și Spania saŭ grupul sard între Spania și Italia, ar trebui de asemenea o genială cutedare a unuĭ Johannes Schmidt pentru a susține, înfruntând o legiune de adversarĭ, ne'ntrerupta continuitate dialectală peritetică a familieĭ linguistice romanice. Numaĭ prin peirea grupurilor dialectale scitic și tracic, făcêndu-se o largă gaură linguistică între Europa și Asia, s'a deschis o îndemănatecă ușă pentru teoria uneĭ «unitățĭ arice asiatice» fără strînsă continuitate cu o «unitate arică europeă» ; teoriă, pe care o maĭ apĕră în ruptul capuluĭ, contra luĭ Johannes Schmidt, majoritatea linguiștilor. [112])

Pe de altă parte, ne'ntrerupta continuitate dialectală anatetică pentru limbile cele antice este un *desideratum* întocmaĭ de aceĭașĭ natură ca străbuniĭ ceĭ necunoscuțĭ aĭ primuluĭ străbun cunoscut în arborele genealogic al uneĭ case boierescĭ. Este învederat că acel prim străbun cunoscut, fie *M*, avusese și el tată, moș, bunic etc.; dar cum se chiămaŭ aceĭa? cine să fi fost? unde aŭ trăit? este o enigmă și ĭarășĭ enigmă, pe care uniĭ fabricanțĭ de genealogie, pentru hatîrul nobileĭ clientele, o înlocuesc adesea prin nesce numĭ născocite. Cam tot așa fac o sémă de linguiștĭ. Limba latină e sóră saŭ cel puțin véră primară cu elena, cu gotica, cu paleo-slavica, cu zendica, cu sanscrita etc.; părintele lor însă saŭ părințiĭ lor și părințiĭ părinților sînt *ixurĭ* și nemic maĭ mult decăt *ixurĭ*. Cu tóte astea, Schleicher, pe care'l citâm ca pe cel maĭ celebru dintr'o pleĭadă, a reușit a croi pentru latina o liniă ascendinte destul de lungă, compusă din c i n c ĭ generațiunĭ.

Să-l ascultâm în acéstă laboriósă operă de restaurațiune:

«I. Latina, umbrica, oscica și alte căte-va maĭ puțin cu-«noscute graĭurĭ italice în sensul strict al cuvîntuluĭ (adecă cu «excluderea celuĭ messapic, deși este indo-germanic, și a celuĭ «de tot obscur etruscic) sînt surorĭ, născute din aceĭașĭ mumă,

---

[112]) Vedĭ literatura controverseĭ in Pezzi, *Glottologia aria recentissima*, Torino, 1877, p. 179 nota 1.

«pe care o numim **limbă fundamentală italică** (italische «Grundsprache).

«II. Limba fundamentală italică și limba fundamentală cel-«tică sînt surorĭ gemene (Zwillingsschwestern), născute din «aceĭașĭ mumă: **limbă fundamentală italo-celtică** (ita-«loceltische Grundsprache).

«III. Limba fundamentală italo-celtică se înrudesce maĭ de «aprópe cu gréca și cu albanesa, formând împreună ramura «europeă sudică a familieĭ indo-germanice, de unde resultă că «ele avusese o singură mumă, căriĭ îĭ vom dice **limbă fun-«damentală sud-europeă** (südeuropäische Grundsprache).

«IV. Limba fundamentală sud-europeă se află într'o maĭ «strînsă înrudire cu limbile indo-germanice din Asia, avênd tóte «ca mumă **limba asiatico-sud-europeă** (asiatisch-süd-«europäische Grundsprache).

«V. Limba asiatico-sud-europeă este sóră cu limba funda-«mentală nord-europeă (adecă slavo-germanică), născute ambele «din muma comună: **proto-limba indo-germanică** (in-«dogermanische Ursprache).» [113]

Schleicher cunoscea atăt de bine fie-care din cele **cincĭ limbĭ anterióre limbeĭ latine**, încăt se scie că, într'o bună diminéță, el șĭ-a dat petrecerea de a compune o fabulă întrégă în cea maĭ veche din ele: *avis akvâsas ka=ovis equusque* «óiă și cal» ; [114] o fabulă, care îșĭ maĭ găsesce admiratorĭ serioșĭ chĭar în diua de astădĭ. [115] Cu căt maĭ lesne ĭ-ar fi fost, negreșit, de a scrie vre-un romanț într'o limbă ce-va

---

[113]) Schleicher, *Kurzer Abriss der Geschichte der italischen Sprachen*, în *Musaeum für Philologie*, N. F, t. 14, p. 329—46. — In acelașĭ gen, el a maĭ scris: *Kurzer Abriss d. Gesch. d. slawischen Sprache*, în Kuhn, *Beiträge*, t. 1, p. 1—27.

[114]) Schleicher, *Eine Fabel in indogermanischer Ursprache*, în Kuhn, *Beitr.* t. 5, p. 206—8.

[115]) Fleury, *Un peuple retrouvé par la grammaire*, p. 6: "Cette langue qu'aucun «témoin n'a entendue, qu'aucune plume n'a jamais figurée, *on l'a reconstruite de «toutes pièces, on a refait son dictionnaire, on a même tenté de l'écrire, et cette «reconstruction n'est pas moins légitime que celle des dinotériums et des ptéro-«dactyles* . . .»

maĭ nouă, bună óră în cea sud-europeă saŭ în cea italo-celtică!

Noĭ am spus maĭ sus — pag. 58-60 — că continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă, după cum nu înlătură clasificarea peritetică a grupurilor de dialecte, tot aşa nu împedecă genealogia lor cea anatetică. Astfel, de pildă, grupurile dialectale romanice fiind o dată clasificate în frances, provenţal, spaniol, portuges, italian etc., noĭ avem dreptul de a trage pentru ele o genealogiă comună din latina, negreşit din cea vorbită, nu din cea literară. Ceĭa ce face însă Schleicher, e cu totul alt ce-va, ca şi când între latina şi între dialecte romanice ar veni să se intercaleze la mijloc o «limbă fundamentală franceso-provenţală» saŭ «o limbă fundamentală italiano-spaniolă», şi anume o «limbă,» o unitate, ĭar nu cel puţin un grup dialectal franceso-provenţal saŭ italiano-spaniol, adecă o multiplicitate óre-care.

Schleicher nu băgase de sémă, că reproduce *tal quale* în principiŭ teoria illustruluĭ Raynouard, îmbrăţişată óre-când de Perticari, de Sismondi, de Ugo Foscolo, de Champollion-Figeac etc., dar care de de-mult a perdut orĭ-ce védă în lumea linguistică. După Raynouard, latina nu este o mumă, ci bunica dialectelor romanice, a căror mumă a fost «une langue intermédiaire, dont le type a fourni les éléments et les formes de nos idiomes actuels». [116]) Deochĭată pe tărîmul dialectelor moderne, unde era lesne a'ĭ constata slabicĭunea, acéstă teoriă, graţiă luĭ Schleicher, s'a mutat victoriósă pe tărîmul dialectelor antice, unde e maĭ greŭ a o combate.

Urmaşiĭ luĭ Schleicher au refăcut arborele seŭ genealogic

---

[116]) Raynouard, *Grammaire comparée des langues de l'Europe latine*, Paris, 1821, p. III.—E fórte remarcabilă, aplicându-se de o potrivă bine către Schleicher ca şi către Raynouard, observaţiunea luĭ Lewis, *An essay on the origin and formation of the Romance languages*, Oxford, 1835, p. 36: "Unless he here calls in «the assistance of a miracle, and supposes that as at Babel the tongues were "confounded, so after the invasion of the Romans they were made uniform, it «is difficult to understand, how he accounts for such a prodigy...»

în diferite modurĭ, admițênd maĭ cu sémă, aprópe într'un glas, după cum am arătat maĭ sus, bifurcarea între limba fundamentală asiatică și acea europeă; direcțiunea însă a remas aceĭașĭ, sbucĭumându-se toțĭ de o potrivă a umple lacuna continuitățiĭ ne'ntrerupte anatetice a dialectelor antice printr'un edificiŭ *sui-generis*, compus dintr'o mulțime de caturĭ imaginare.

August Fick, cel maĭ ingenios din scóla genealogistă, luând un cuvînt óre-care, nu se sfiesce a ne da forma luĭ precisă în șése perióde succesive, tóte ante-istorice. Așa de exemplu, numele «șérpeluĭ» este:

1°. In limba fundamentală leto-slavică: *angi;*
2°. » » » leto-slavo-germanică: *anghi;*
3°. » » » greco-italică: *achi, anchi;*
4°. » » » europeă: *anghi;*
5°. » » » asiatică: *ahi;*
6°. » » » ario-europeă: *aghi, anghi.*

Singurul cusur al acestor minunate reconstrucțiunĭ este, că despărțirea familieĭ linguistice ario-europee în tulpinele asiatică și europeă, apoĭ a celeĭ europee în ramurile greco-italică și leto-slavo-germanică, apoĭ a acesteĭ din urmă în crengile leto-slavică și germanică etc. etc., se întemeĭază nu atât pe existința unuĭ material suficiente precum pe lipsa materialuluĭ, pe sărăcia luĭ, pe un *deficit.*

Pe lîngă cele-l'alte, acéstă teoriă nu este nicĭ măcar consecinte cu sine-însușĭ.

Dacă «șérpe», după Fick, se dicea în limba cea fundamentală ario-europeă *aghi* și *anghi*, resultă că acea limbă avea óre-carĭ divergințe dialectale. Dar de ce atuncĭ să nu recunóscem că latina, elena, slavica, germana etc. s'aŭ desvoltat treptat din germeniĭ dialectalĭ cuprinșĭ deja în acea limbă, după formula cea anatetică pe care am dat'o maĭ sus la pagina 60, în loc de a inventa cu orĭ-ce preț între acea limbă și între urmașele sale alte cincĭ saŭ șése mume *ex machina?*

Cumcă istoria familieĭ ario-europee, ca și istoria orĭ-căriĭ

alte familie linguistice, se începe, în adevĕr, prin multiplicitate dialectală, ĭar nu prin unitatea cea visată de «limba națională», o demonstră Bréal cu căte-va exemple irresistibile, dintre carĭ vom reproduce unul singur:

«Les mots qui désignent le coeur dans nos langues de l'Europe supposent tous un primitif *kard.* D'autre part, les mots «qui désignent le coeur en sanscrit et en zend supposent un «primitif *ghard.* Mais ce qui prouve que la forme *kard* n'était «pas étrangère aux langues de l'Asie, c'est qu'elle s'est con«servée dans le juxtaposé *çrad-dhâ* qui désigne un acte de «foi, ainsi que dans le verbe *çrad-dadhâmi*, qui veut dire j'ac«corde mon coeur, ma foi (c'est le latin *credo*). Nous avons «donc deux formes, *kard* et *ghard*, dont il serait difficile de «nier la parenté, mais qui ne se laissent pas réduire à une «forme commune. Probablement l'une et l'autre coexistaient «dans la langue mère indo-européenne...» [117]

Cele cincĭ saŭ șése graĭurĭ intermediare între latina cu surorile eĭ și între sorgintea lor comună ar avé cuvîntul de a fi numaĭ dóră în casul maĭ multor amestecurĭ primare succesive ale dialectelor ario-europee cu dialecte de alte familie linguistice, sguduindu-se astfel de atătea orĭ continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă prin nascerea atător limbĭ noue, lipsite de o legătură óre-cum nedisolubilă cu fasele precedințĭ; maĭ pe scurt, se va fi întămplat de cincĭ saŭ șése orĭ un fenomen analog cu formațiunea limbilor romanice din amestecul latineĭ cu graĭurĭ eterogene provinciale. In acest mod, dacă vom însemna elementul ario-europeŭ cel covîrșitor prin *AA* și elementele cele ne-ario-europee prin *B*, *C*, *D*, atuncĭ ne vom explica «limbile cele fundamentale», patronate de Schleicher saŭ de Fick, ca nesce «limbĭ amestecate»; bună-óră: «limba fundamentală greco-italică» $=AA+B$, «limba fundamentală leto-slavo-germanică» $=AA+C$ etc. Numaĭ ingredientele B, C,

[117]) Bréal, *Mélanges*, p. 377—9.

D, pot face ca aceste limbĭ să nu fie A', A'', A''', A'''' şi aşa maĭ încolo, adecă o continuitate ne'ntreruptă a graĭuluĭ ario-europeŭ celuĭ *ab ovo*, ci să fie AA+B>AA+C. In sine, lucrul e fórte probabil. Dar scim noĭ óre ce-va positiv despre un asemenea amestec primar, şi chĭar despre amestecul cel secundar al dialectelor antice?

Se bănuesce că Celţiĭ s'ar fi amalgamat din Ario-europeĭ şi Turanĭ. [118]) S'ar puté presupune, că Eraniĭ conţin din temeliă un element óre-care semitic destul de important. [119]) S'a vorbit mult despre ingrediente egiptene şi maĭ ales cele feniciane la Elenĭ. Tóte acestea însă şi altele analóge aparţin perioduluĭ mitic al istorieĭ. Nemic pe deplin sigur. Despre fenomenul «limbeĭ amestecate» la ceĭ vechĭ, ca şi despre ne'ntrerupta continuitate peritetică şi anatetică a dialectelor şi grupurilor dialectale antice, linguistul are la disposiţiune abia câte-va indicaţiunĭ rapsodice, expuse la o perpetuă controversă.

In vechime aŭ existat naţiunĭ în tótă puterea cuvîntuluĭ; nicĭ una însă nu ne-a lăsat o «limbă naţională» în sensul figureĭ dela pagina 82. Avem pe icĭ pe colea căte o «limbă literară», produsă de căte un dialect predomnitor, dela care ea s'a depărtat printr'o artificialitate une-orĭ enigmatică; dar nicăirĭ nu găsim nu numaĭ un complex de dialecte tindĕnd la unitate naţională sub direcţiunea unuĭa din ele, ci nicĭ măcar un singur dialect aşa cum se vorbĭa în tóte ḑilele; nicăirĭ un text adevĕrat poporan; nicăirĭ un cântec saŭ un basm, furat de pe buze necĭoplite. Despre poesia poporană a Romanilor, bună óră, s'a scris volume întregĭ, [120]) în carĭ însă tocmaĭ poesiă poporană nu se găsesce.

Urmărind în limbile antice circulaţiunea elementelor lin-

[118]) Maĭ sus p. 80 nota 81.

[119]) Cfr. *Cuvente den bătrănĭ*, t. 2, p. 686.

[120]) Corssen, *Origines poësis romanae*, Berolini, 1846; — Ed. du Méril, *Poésies populaires latines antérieures au douzième siècle*, Paris, 1843; etc.

guistice, care să ne dea fisionomia cea neprefăcută a unuĭ graĭu sub tóte puncturile de vedere, noĭ dobândim nesce resultate aproximative în casul cel maĭ bun, une-orĭ cu totul greşite. Sintaxa latină, pe care o învăţâm în şcólă, póte óre să fi fost vre-o dată sintaxa poporuluĭ roman chĭar în Roma, necum afară din capitală? Pînă şi'n privinţa formelor gramaticale, limbile antice, aşa cum le cunóscem noĭ, ne oferă un material fórte nesuficiinte. Să dâm un specimen latin şi un specimen românesc identic. Substantivarea infinitivuluĭ, ca la noĭ în «a mea *înţelegere*», «a ta *ĭubire*» şi aşa maĭ încolo la tot pasul, ne întimpină excepţionalmente, treĭ-patru exemple peste tot, în scriitoriĭ latinĭ ceĭ maĭ vulgarĭ, ca Petroniŭ (28): «meum *intelligere*», saŭ Plaut (Curc. 28): «tuum *amare*»; nicĭ o dată însă în Cicerone, în Tit-Liviŭ, în întregul literatureĭ clasice a Romanilor. O asemenea substantivare a infinitivuluĭ, atăt de normală în graĭul poporuluĭ român, a început să disparà în limba română literară, înlocuindu-se maĭ adesea prin *-ţiune*. Dacă literatura română va reuşi peste un secol a goni de tot pe infinitivul substantivat, deşi nicĭ o dată nu-l va părăsi poporul român, va fi imposibil a constata la noĭ printr'un text literar circulaţiunea acestuĭ fenomen, după cum ne este imposibil acum de a-l constata în latina.

In fine, limba onomastică, locală şi personală, atăt de interesantă prin luminele ce revérsă asupra vicisitudinilor unuĭ teritoriŭ şi asupra relaţiunilor unuĭ popor, fórte importantă tot-o-dată prin extrema sa bogăţiă şi prin modul cum se împămîntenesce în fie-care dialect, este partea cea maĭ sărăcăcĭósă din materialul ce ni-l procură graĭurile antice. Noĭ dicem luĭ *Constantin—Dinică* saŭ luĭ *Grigorie—Guţă*. Cine óre ne va spune, cum vor fi desmierdat Eleniĭ pe copiiĭ numiţĭ *Epaminondas* saŭ *Agesilaos*, orĭ Romaniĭ pe *Caesar* saŭ pe *Pompejus?*

Dela sfera etnologică, ar fi de prisos de a maĭ trece la cea antropologică a limbeĭ. Aci se cere şi maĭ mult na-

tura cea naturală; şi tocmaĭ natura e maĭ pretutindenĭ sulemenită în texturile cele literare ale anticităţiĭ.

Cu ce ne-am ales dară?

Linguistica se asémĕnă cu un călĕtor, de'naintea căruĭa se aştern doă căĭ, menite a'l duce la una şi aceĭa-şĭ ţintă: o cale maĭ scurtă, pe loc şes, cunoscută şi sigură, unde póte să păşéscă fără grabă, fără sfială, examinând cu linişte tot ce i se înfăţişéză la drépta şi la stînga; o altă cale maĭ lungă, pe crescetul unuĭ munte obscur, stropşită de stîncĭ şi curmată de prăpăstiĭ, unde trebuĭ necontenit să sară cu frică, fără a puté să-şĭ păstreze sângele rece, pînă ce — ajungênd la un punct — vede d'o dată un abis peste care nu e chip să trécă, şi atuncĭ se opresce, silindu-se în deşert a inventa o punte. Acéstă din urmă cale este acea a limbilor antice, unde continuitatea dialectală, cea peritetică ca şi cea anatetică, e ruptă prin peirea maĭ multor graĭurĭ intermediare şi a maĭ multor fase anterióre; unde amestecul limbilor, cel primar ca şi cel secundar, e întunecat prin neajunsul datelor istorice; unde nu se póte urmări rolul limbeĭ naţionale în sînul unuĭ grup dialectal, ba pînă şi grupurile dialectale ne sînt cunoscute maĭ adesea prin vre-un singur dialect, resfrînt şi acela numaĭ în oglinda cea înşelătóre a limbeĭ literare; unde limba onomastică e redusă la cea maĭ mică expresiune; unde studiul circulaţiuniĭ elementelor linguistice, în loc de a ne lumina, adesea ne retăcesce. Calea cea-l'altă — sînt limbile moderne.

Neminĭ pînă acum n'a înţeles şi n'a descris maĭ bine ca Max Müller însemnătatea cea mare a limbilor moderne în Linguistică, acordând între ele postul de onóre anume celor romanice.

Să vorbéscă el-însuşĭ:

«Importanţa graĭurilor moderne pentru a pĕtrunde maĭ adînc «în natura limbeĭ în genere şi pentru a înţelege maĭ bine «principiele desvoltăriĭ chĭar a graĭurilor antice, n'a fost nicĭ «o dată apreţiată cum se cuvine...„

Maĭ departe:

‹Afară de tóte cele-l'alte consideraţiunĭ, graĭurile moderne ‹ne ajută a stabili printr'o demonstraţiune necontroversabilă ‹principiele cele fundamentale ale sciinţeĭ limbeĭ. Pentru un ‹linguist, ele sînt ceĭa ce este stratul terţiar saŭ formaţiunile ‹şi maĭ recente pentru un geolog. Operele luĭ Diez: *Gram-‹matik der romanischen Sprachen* şi *Etymologisches Wörter-‹buch der romanischen Sprachen,* nu numaĭ că nu sînt maĭ ‹pe jos întru nemic de lucrările luĭ Bopp, Grimm, Zeuss şi ‹Miklosich, dar încă servesc ca cea maĭ bună întroducere la ‹studiul periódelor maĭ vechĭ ale graĭuluĭ ario-europeŭ. Multe ‹puncturĭ carĭ, pe terenul sanscriteĭ, eleneĭ şi al latineĭ, nu ‹pot fi probate decăt pe calea inductivă, se învederéză aci ‹printr'o demonstraţiune istorică. In dialectele romanice mo-‹derne noĭ avem de'naintea ochilor cea maĭ completă şi cea ‹maĭ clară repetiţiune a originiĭ şi cresceriĭ limbeĭ, după cum ‹nu se maĭ găsesce alta nicăirĭ în întréga istoriă a graĭuluĭ ‹omenesc. Noĭ putem urmări latina dela prima inscripţiune ‹Scipionică, cu 283 anĭ înainte de Crist, pînă la ceĭ de'n-‹tâĭu indicĭ neo-latinĭ în Italia, Spania şi Francia; apoĭ în ‹curs de o mie de anĭ în cele şése grupurĭ dialectale roma-‹nice, posedênd fie-care căte o literatură bogată şi auten-‹tică...› [121])

‹Este un prejudeţ de a crede—observă Bergmann—cumcă "Linguistica trebuĭ studiată maĭ cu preferinţă asupra limbilor ‹antice, ca sanscrita, ebraica, gréca, latina etc. E maĭ bine, „din contra, de a lua drept temeliă o limbă modernă, de óră-ce ‹studiul linguistic al graĭurilor vechĭ nu implică pe al celor ‹noue, derivate din ele, pe când studiul linguistic al graĭurilor ‹noue implică neapĕrat pe al celor vechĭ, din carĭ ele derivă, ‹îmbrăţişând, prin urmare, o istoriă completă a unuĭ graĭu ‹dela sorginte pînă la actualitate...› [122])

In fine, ca să scurtâm, noua şcólă linguistică germană, re-

[121]) M. Müller, *Lectures*, 2-d ser., p. 244—51.
[122]) Bergmann, *Cours de linguistique*, p. VIII.

presintată prin Leskien, Brugman, Osthoff şi alţiĭ, despre carĭ vom vorbi maĭ pe larg cu o altă ocasiune, a început deja a se rosti pe faţă că: «noĭ trebuĭ să scótem principiele cele «fundamentale ale sciinţeĭ limbeĭ nu din limbile literare cele «mórte ale anticităţiĭ, ci maĭ cu sémă din dialectele cele viue «de astădĭ...» [123])

§ 21.

LIMBĂ POETICĂ.

Ar fi o scăpare din vedere, dacă n'am atinge aci pe la sfîrşit, măcar în trécăt, încă o limbă, care în aparinţă n'ar trebui să preocupe pe linguist, în realitate însă îl ademenesce nu o dată, fără ca el totuşĭ să-şĭ dea sémă, de ce anume pe dînsul, vînător al graĭuluĭ natural, îl atrage şi 'l interesă ce-va ce se póte numi, după expresiunea luĭ Humboldt, «artă prin limbă». [124])

Nodier este singurul autor de o carte linguistică, care a consacrat un capitol special «Limbeĭ poetice» ; [125]) capitol fără vre-o valóre, remarcabil totuşĭ prin faptul că există.

Nu numaĭ poesia cea poporană, care şi ea este artistică pînă la un punct, ci maĭ cu deosebire cea cultă, un Schiller, un Victor Hugo, un Byron, posedă o pinacotecă a sa, ca să dicem astfel, de expresiunĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin străine graĭuluĭ vulgar.

In sînul dialectuluĭ etnologic cutare saŭ cutare, de care se servă, acéstă poesiă face o alegere, saŭ maĭ bine dicênd nemeresce dela sine, fără a căuta, şi apoĭ combină cu un instinct admirabil elementele ce-ĭ convin pentru a o rădica maĭ pe sus de vorbirea cea obicĭnuită.

---

[123]) Delbrück, *Einleitung*, p. 60.

[124]) Humboldt, *Werke*, t. 4, p. 59: «Die Poësie ist die Kunst durch Sprache.»

[125]) Nodier, *Notions de linguistique*, p. 63—73: Langue poétique.

Poesia cea literară este cu mult maĭ artificială decât literatura în prózā; cu tóte astea, linguistul o studiază maĭ cu drag, şi are dreptate.

E cam greŭ a defini limba poetică altfel decât numaĭ prin oposiţiune cu limba prozaică. Dacă vom ḑice că «limba prozaică» este o actualitate în momentul când se vorbesce, vom puté caracterisa «limba poetică» ca *anacronism* în acelaşĭ moment. Anacronism nu pentru că poetuluĭ îĭ plac vorbe, concepţiunĭ saŭ întorseture învechite, uĭtate, eşite din întrebuinţare, ci maĭ ales pentru că modul seŭ de a se exprime, în ceĭa ce este adevĕrat poetic, reproduce óre-cum copilăria limbeĭ umane în genere.

Noĭ am spus maĭ sus—pag. 48—că limba umană în genere se începe prin *percepţiune*, adecă printr'o impresiune directamente produsă de un obiect óre-care asupra simţurilor, trecênd apoĭ în *apercepţiune*, când cugetarea se apucă a uni într'o singură noţiune maĭ multe asemenĭ impresiunĭ. Percepţiunea este: «aur»=*galben*; apercepţiunea: «aur»=*galben*+*strălucit*+*greŭ*.

Scim bine că pentru uniĭ linguiştĭ «percepţiunea» la om ca şi când n'ar fi, ci numaĭ «apercepţiunea». Lazarus de exemplu, urmat de Steinthal, afirmă că, dacă mĕ dóre un deget, eŭ nu o sciŭ decât prin *apercepţiune*, căcĭ tot ce-mĭ dâ *percepţiunea* este simţul dureriĭ. [126]) E un simplu joc de cuvinte. Când cine-va îmĭ înfige un ac în deget, făcêndu-mĕ a striga *ah* saŭ *vaĭ*, acest *ah* saŭ *vaĭ*, orĭ-ce s'ar ḑice, este ce-va simţit, nu cugetat; este un element cu un singur factor, nu cu doĭ; este o percepţiune. Negreşit, repetându-se un asemenea *ah* saŭ *vaĭ* într'o altă saŭ o a treĭa împregĭurare analógă, mintea nóstră, prin gruparea presinteluĭ cu trecutul, apercepe însemnarea strigătuluĭ, perpetuându-l în limbă ca expresiune a dureriĭ; nascerea luĭ însă, orĭ-cum

[126]) *Das Leben der Seele*, Berlin, 1856—7, t. 2, p. 28 sqq.

ar fi, e anterióră acesteĭ *apercepțiunĭ*, fiind datorită numaĭ *percepțiuniĭ*.

Pentru a înlătura orĭ-ce controversă asupra sensuluĭ „percepțiuniĭ" și „apercepțiuniĭ", să recurgem la următórea imagine, pe care nĭ-o oferă Taine: „Supposez un livre écrit dans „une langue originale et muni d'une traduction interlinéaire; „le livre est la nature, la langue originale est l'évènement „moral, la traduction interlinéaire est l'évènement physique, „et l'ordre des chapitres est l'ordre des êtres. Au commen„cement du livre, la traduction (=évènement physique) est „imprimée en caractères très-lisibles et tous bien nets. Mais, „à mesure que nous avançons dans le livre, ils le sont moins, „et, de chapitre en chapitre, il s'y glisse quelques caractères „nouveaux qu'on a peine à ramener aux premiers. A la fin, „surtout au dernier chapitre, l'impression devient indéchiffrable; „cependant quantité d'indices montrent que c'est toujours la „même langue et le même livre. Tout au rebours pour le texte „original (=évènement moral). Il est très-lisible au dernier „chapitre; à l'avant-dernier, l'encre pâlit; aux précédents, on „devine encore qu'il y a là de l'impression, mais on n'en „peut rien lire; plus avant encore, toute trace d'encre dispa„raît." [127]) Eĭ bine, ceĭa-ce numim noĭ *percepțiune*, ca punct de plecare al limbeĭ umane, sînt acele prime capitole din imaginea luĭ Taine, în carĭ „evenementul fisic" e fórte ceteț, pe când „evenementul moral" nu se póte încă descifra, ci numaĭ dóră se ghicesce, deși în fapt există, după cum există și „evenementul fisic" într'o stare imperceptibilă chĭar în cugetarea cea maĭ abstractă. In acest sens, *apercepțiunea* luĭ Lazarus, în fasa'ĭ inițială, nu diferă de ceĭa ce ḑicem noĭ *percepțiune*, avênd însă cusurul da a necesita un epitet: „*prima* apercepțiune", căcĭ altfel nu s'ar deosebi de apercepțiunea cea adevĕrată, adecă de cea l i s i b i l ă.

Intre percepțiune și apercepțiune, între predomnirea deci-

---

[127]) Taine, *De l'intelligence*, t. 1, p. 334—5.

sivă a simţiriĭ şi predomnirea decisivă a cugetăriĭ, între capĕtul *S* şi capĕtul *C* în desfăşurarea sufletuluĭ uman, se află în interval, ca în imaginea de maĭ sus din Taine, maĭ multe gradurĭ succesive, unele maĭ apropiate de *S*, altele de *C*. Graĭul omeniriĭ în copilăriă este din ce în ce maĭ *S*, adecă maĭ perceptiv; graĭul omeniriĭ în maturitate, pe cale spre bătrîneţe, e din ce în ce maĭ *C*, adecă maĭ aperceptiv. Aceĭaşĭ diferinţă ne întimpină între limba poetică şi limba prozaică. Proza represintă vrîsta cea aperceptivă a graĭuluĭ; poesia, în trăsurele eĭ cele specifice, prin carĭ se depărtéză dela proză, corespunde graĭuluĭ în copilăriă.

«Creatoriĭ limbeĭ umane—ḑice Max Müller—aŭ fost poeţĭ. Poesia e maĭ veche decăt proza.» Şi aducênd un admirabil vers din poetul engles Wordsworth: «movila cea depărtată tot maĭ vorbĭa încă cu sórele apunênd», ilustrul profesor dela Oxford observă, că acéstă ideă a uneĭ conversaţiunĭ prelungite între sórele şi o movilă din depărtare, atăt de străină prozeĭ actuale, ar fi putut să figureze ca ce-va fórte obicĭnuit în limba cea primitivă a némuluĭ omenesc. [128]) Trebuĭa să maĭ adauge: «şi în limba copiilor din toţĭ timpiĭ.»

Pentru omul primitiv, pentru poet, pentru copil, tot ce există trăesce ca dînsul, simte ca dînsul, cugetă ca dînsul. Nemic mort în lume, nemic fără suflet. Copilăria nu vrea să créḑă că este ce-va care să nu aĭbă viaţă; şi tocmaĭ de aceĭa, lipsind o antitesă, ea nu póte să înţelégă însăşĭ ideia de «viŭ». Imĭ aduc a-minte că fetiţa mea, când era de treĭ anĭ, m'a întrebat într'o ḑi cu multă nedomerire: «ce este *viŭ*?» Căutănd a-ĭ da un respuns după vrîstă, ĭ-am spus că «viŭ» se chĭamă ceĭa ce se mişcă dela sine. Copilul s'a uĭtat la pendula orologiuluĭ de pe părete şi m'a întrebat ĭarăşĭ: "césul e viŭ?» A trebuit să'mĭ daŭ nu puţină ostenélă pentru a-ĭ lămuri, că pendula nu se mişcă dela sine. Fetiţa a eşit din

[128]) M. Müller, *Essai sur la mythologie comparée*, trad. Perrot, Paris, 1873 p. 75—6.

odaiă, lăsându-mĕ cufundat în gândurĭ asupra genesiĭ inteligențeĭ umane. Peste doă minute ea se întórce și mĕ vede nemișcat. «Tată, tu acum nu ești viŭ?» Nu maĭ sciŭ ce ĭ-am respuns; îmĭ amintesc însă că, după o jumătate de óră, am găsit pe copil în odaia de alăturĭ vorbind cu păpușa, pe care o asigura cu mult foc ca ea nu este *viuă*; și totușĭ, făcênd o curată teoriă, copilul în practică nu înceta de a crede că păpușa e viuă, de vreme ce'ĭ vorbĭa. Incă o dată, așa este și omul primitiv, așa e și poetul. De aci tropul, de aci metafora, de aci prosopopeia etc.

Cu tóte astea, între limba cea copilăréscă, despre care noĭ am vorbit în §-ful 16, și între limba poetică, care ne preocupă în momentul de față, sînt deosebirĭ esențiale, deși ambele reproduc căte ce-va din procesul primeĭ formațiunĭ a limbeĭ umane în genere:

1°. Copilul construesce din noŭ pe un loc gol; poetul *re*construesce pe de asupra, într'un mod parțial, un edificiŭ deja clădit.

2°. Copilul nu isprăvesce nicĭ o dată opera sa de creațiune, căcĭ, abia pornit pe cale, ĭată că i se impune fără voe dialectul cel gata al societățiĭ; poetul isprăvesce, de óră-ce materialul și chĭar zidirea întrégă îĭ sînt oferite de maĭ 'nainte și primite de dînsul, nefiindu-ĭ permis și ne-vrênd el-însușĭ, ca să ḑicem așa, decât a întipări pecetea geniuluĭ seŭ pe dialectul cel gata al societățiĭ.

3°. Copilul, oprit dela începutul căiĭ prin graĭul părinților, ne póte arăta numaĭ reversatul ḑileĭ, zorile din epoca închiăgăriĭ limbeĭ umane în genere; poetul, lucrând într'o sferă maĭ restrînsă, dar cu o deplină libertate, «die freie Dichterkraft» după expresiunea luĭ Schiller, ne maĭ destăinuesce unele particularitățĭ din diminéța omeniriĭ, pînă la care nu ajunge copilul.

4°. In copil, noĭ urmărim numaĭ dialectul antropologic în fașă, nu și pe cel etnologic; [129]) în poet, pe ambele tot-o-dată.

---

[129]) Cfr. totușĭ Schulze, *Die Sprache des Kindes*, p. 27—9 nota.

5°. In fine, în limba copilărescă tóte interesă pe linguist, tóte fiind de o potrivă native în ordinea cronologică a desfăşurăriĭ lor; în limba poetică noĭ facem o spicuire de elemente instructive, şi o spicuire anevoiósă ca orĭ-ce alegere, fiind supusă pînă la un punct arbitriuluĭ momentan şi vederilor subiective ale linguistuluĭ, a căror consecinţă este posibilitatea unuĭ resultat înşelător.

Limba poetică în sensul nostru, Steinthal o confundă cu caracterul maĭ mult saŭ maĭ puţin poetic al cutăruĭ saŭ cutăruĭ dialect etnologic. «Cât de săracă — dice el — e limba «poetică a Romeĭ în alăturare cu cea grécă! Căt de sărace «sînt graĭurile romanice alăturĭ cu cel german!» [130]) Nu e aci vorba. Pentru un adevĕrat poet, nicĭ un dialect etnologic nu este ne-poetic. Francesa cu accentul tot-d'a–una pe ultima silabă şi polóna cu accentul tot-d'a-una pe silaba penultimă, afară de vocalele cele închise la Francesĭ şi de consónele cele grămădite la Polonĭ, apoĭ o sintaxă ţépănă etc., sînt în tesă generală fórte prozaice; totuşĭ un Victor Hugo în francesa şi un Mickiewicz în polóna revérsă cu o mână plină nesecate tesaure de «limbă poetică». Şi nu e de mirare, de vreme ce tocmaĭ în graĭurile cele prozaice se póte arăta maĭ la lumină geniul unuĭ poet, geniul fiind forţă, ĭar forţa călindu-se prin resistinţă. Intr'un dialect prozaic e slabă, negreşit, poesia cea poporană, ca produs al colectivităţiĭ; nu însă şi acea cultă, care întrunesce în sine darul de a oglindi o individualitate excepţională poetică şi tot–o-dată darul de a trece peste capul uneĭ singure naţiunĭ pentru a resfrînge poesia omeniriĭ în totalitate.

Poesia poporană e preţiósă pentru linguist ca tot ce e poporan. Chĭar proza poporuluĭ e adesea poetică; şi anume cu atăt maĭ poetică, cu cât maĭ primitiv e poporul. Un sĕlbatec este poet în fie-care frasă, în fie-care cuvînt, s'ar puté dice în fie-care gest. In secolul trecut, Pĭeile-roşiĭ din Canada, în-

[130]) Steinthal, *Gesammelte kleine Schriften*, Berlin, 1880, p. 92.

cheiând un tractat de pace cu Englesiĭ, îl începeaŭ așa: «Sîntem fericițĭ de a fi îngropat în pămînt securea, pe care o «roșise de atâtea orĭ sângele fraților noștri etc.» Ce póte fi maĭ figurat? [131]) Dacă e adevĕrat, că prin poesiă se exprimă pasiunea și imaginațiunea, atuncĭ sînt fórte poetice pînă și înjurăturele saŭ blăstemele poporuluĭ, despre carĭ filosoful Dumarsais avea dreptate de a ne asigura că: «les figures de rhétorique ne sont nulle part si communes que dans «les querelles des halles.» [132]) Acest element imprecativ abundă și'n poesia poporană, oferindu-ne une-orĭ coincidințe curióse la popórele cele maĭ eterogene. Poemele omerice, ca rapsodie poporane, deși refăcute de mânĭ artistice, nu despreţuesc nicĭ ele «la rhétorique des halles». Nu acésta însă și nu acestea înțelegem noĭ prin «limbă poetică» în speciă. Am spus din capul loculuĭ, că ea este un *anacronism* în privința graĭuluĭ comun al momentuluĭ, ceĭa-ce cu greŭ se aplică la poesia poporană, ĭar cu atât și maĭ a-nevoe la trăsurele cele poetice ale prozeĭ, care tot-d'a-una se ține în curentul cronologic al dialectuluĭ celuĭ vorbit. Poesia poporană este și ea anacronistică, fiind apĕrată óre-cum prin ritm saŭ prin rimă de dese schimbărĭ succesive, une-orĭ încă și prin superstițiune, ca în descântece; dar în orĭ-ce cas ea este anacronistică fără comparațiune maĭ puțin decât poesia cea cultă, care ne procură astfel partea cea esențială a limbeĭ poetice.

Pentru a da un specimen de «limba poetică», însușĭ Steinthal nu citéză un vers poporan, ci un vers cult:

Schwindet ihr dunkeln Wölbungen droben...
(Perițĭ voĭ, întunecatelor bolțĭ, colo sus!)

în care el se opresce maĭ ales asupra simpluluĭ «schwindet» în loc de compusul «verschwindet», ca și «Wölbung» în loc de «Gewölbe», observând că: «cuvintele simple sînt în genere «maĭ poetice, fiind maĭ primitive, maĭ concrete, prin urmare

[131]) Cfr. Blair, *Leçons de rhétorique*, trad. Quénot, Paris, 1830, t. 1, p. 123 nota.
[132]) Ibid. t. 3, p. 269.

«maĭ apropiate de simţire, pe când cele compuse, maĭ clare, «maĭ abstracte, corespund maĭ bine cugetăriĭ», adecă întocmaĭ ceĭa ce am distins noĭ înşine maĭ sus prin maĭ marea *perceptivitate* a limbeĭ poetice în alăturare cu maĭ marea *aperceptivitate* a celeĭ prozaice.

In versul citat, Steinthal găsesce tot-o-dată ce-va onomatopoetic, adaugând cu drept cuvînt, că onomatopeia aci, deşi nu e cea nativă, la care recurge graĭul omenesc în formaţiune, ci se datoresce arteĭ poetuluĭ, totuşĭ ambele sînt în legătură. [133])

Farrar a adunat maĭ multe exemple de asemenĭ «echourĭ ale natureĭ» în limba poetică, carĭ s'ar puté numi o repercusiune a uneĭ onomatopee propriŭ ḑise. E celebru versul luĭ Ovidiŭ, unde imită ţipetul bróscelor, fără a se pogorî la trivialul βρεκεκεκέξ κοάξ κοάξ al luĭ Aristofan:

Quamquam sunt sub aqua, sub aqua maledicere tentant...

Cine óre nu scie apoĭ pe a luĭ Racine:

L'essieu crie et se rompt...,

unde pare-că auḑĭ scărţăitul osieĭ; după cum auḑĭ resunând potcóvele cailor în a luĭ Omer:

Πολλὰ δ'ἄναντα, κάταντα, πάραντά τε δόχμιά τ'ἦλθον...

saŭ în Virgiliŭ:

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum... [134])

In versul, pe care'l citéză, Steinthal a uĭtat să maĭ atragă atenţiunea şi asupra epitetuluĭ: «*dunkeln* Wölbungen» = «*întunecatelor* bolţĭ». Epitetele, cărora maĭ bine li s'ar puté ḑice colorit, căcĭ ele îmbracă orĭ-ce obiect în varie culorĭ ale imaginaţiuniĭ, jócă un rol fórte important în «limbă poetică»,

---

[133]) Steinthal, op. cit. p. 93: «Auch die Onomatopöie des angeführten Liedes «kommt in Betracht, wenn sie auch nicht jene ursprüngliche ist, sondern eine «durch die Kunst des Dichters erzeugte, die aber doch auch mit der ursprüng-«lichen in Zusammenhang steht.»

[134]) Ap. Farrar, *An essay on the origin of language*, p. 91—6.

apropiând'o ĭarăşĭ de graĭul omenesc în copilăriă, dar şi aci cu o deosebire secundară ca şi'n privinţa onomatopeieĭ. La omul primitiv calificaţiunea nu se alătură la substanţă, adecă nu este un simplu adjectiv ca în "*întunecatelor* bolţĭ„, ci înlocuesce pe substanţa, devenind un substantiv în tótă puterea cuvîntuluĭ, adecă: "*întunecat*„="bóltă„. Germanul *Wölbung* póte să nu fi fost el-însuşĭ dintru'ntâĭu alt ce-va decăt calificativul "întunecat„, ca şi grecul ὀροφή "bóltă„ lîngă ὄρφνη "întunerec„, saŭ ca goticul *skadus* "bóltă„ şi "umbră„ lîngă grecul σκότος "întunerec„ şi aşa maĭ încolo. In acest cas, epitetul "*întunecatelor* bolţĭ„ al poesieĭ culte ne apare ca o imagine óre-cum duplă a formaţiuniĭ primitive, principiul remănênd identic. In acelaşĭ mod, când Omer ḑice: κῦμα ῥηγνύμενον "talaz ce se rumpe„, el nu se găndesce că pentru omul primitiv calificaţiunea "ce se rumpe„ însemnéză deja "talaz„, de ex. sanscritul *bhanga* "fractura„ şi "unda„. [135]) Κῦμα ῥηγνύμενον este dară un element ideologic propriŭ graĭuluĭ uman născênd, dar nu reprodus d'a-dreptul prin limba poetică, ci r e p e r c u t a t, după cum e repercutată şi onomatopeia poetuluĭ în alăturare cu a omuluĭ primitiv. E tréba linguistuluĭ, într'o asemenea repercusiune, a înţelege originalul prin echoŭ.

Steinthal ar fi putut să maĭ observe în versul citat, şi'n orĭ-care alt vers, elementul inversiuniĭ sintactice, atăt de pronunţat pretutindenĭ în poesia cea cultă, deşi fórte rar în cea poporană. Pentru pasiune şi pentru imaginaţiune, pentru simţirea peste tot, o sintaxă fixă e ce-va peste putinţă, ordinea distribuiriĭ cuvintelor în frasă depinḑênd numaĭ dela ordinea, maĭ mult saŭ maĭ puţin capriciósă, în care se succed impresiunile individuluĭ într'un moment dat. Copilul nu are o sintaxă fixă; n'o póte avé un graĭu în copilăriă; nu vrea să'l aĭbă nicĭ poetul. Din aceĭaşĭ causă interjecţiunile, libere de orĭ-ce regulă sintactică, abundă în poet, abundă în copil, abundă

[135]) Cfr. Bechtel, *Über die Bezeichnungen der sinnlichen Wahrnehmungen*, Weimar, 1879, p. XII.

într'un graĭu în copilăriă. Tot de acolo acele digresiunĭ, acele necontenite parentese, acele reticențe și întreruperĭ, acea expansiune fără frâŭ, carĭ ar fi privite în prosă ca o lipsă de legătură între cugetărĭ. Proza cugetă, simte și cugetă; poesia simte, cugetă și simte.

Marele Vico a fost cel de'ntâiŭ, care a înțeles pe deplin paralelismul cel fecund între poet, copil și o limbă în formațiune. «Poetul, copilul și omul primitiv — dice el — însufle«țesc de o potrivă lucrurile cele maĭ ne'nsuflețite.» [136]) Maĭ departe: «Poetul, copilul și omul primitiv posedă la culme «facultatea de a imita.» [137]) Maĭ încolo: «După gest, prima «limbă a omenirii a fost limba poetică...» [138]) Maĭ la vale: «Acea limbă s'a născut din sărăcia graĭuluĭ, care nu ajungea «pentru a exprime tóte trebuințele omuluĭ primitiv, silindu-l «astfel a recurge la ceĭa-ce constituă podóbele poesieĭ: ima«ginĭ, ipotipose, comparațiunĭ, metafore, perifrase etc.» [139]) Intr'un alt loc: «Omul primitiv nu era împins a vorbi decât «numaĭ dóră când îl sbucĭuma o pasiune violentă, și atuncĭ «vócea luĭ intona un fel de cântec, nu numaĭ pentru că pa«siunea rădică glasul, ci încă pentru că cel ce simte o difi«cultate de a pronunța bine, după cum sînt bună-óră ceĭ gân«gavĭ și după cum trebuĭa să fi fost la început omenirea întrégă, «articuléză maĭ lesne căntând.» [140]) In fine, ca să maĭ citâm un singur pasagĭu dintr'o mulțime: «Este o eróre de a «crede, că ómeniĭ vorbĭaŭ în proză înainte de a vorbi în poe«siă...» [141])

Italianul Vico a fost creatorul sciințeĭ numite «filosofia istorieĭ», pe care, cu mulțĭ anĭ maĭ în urmă, prima creațiune zăcênd uĭtată saŭ chĭar necunoscută în pulberea bibliotecelor,

---

[136]) *Principj d'una scienza nuova*, lib. I, cap. 2, nota 37.
[137]) Ibid. l. 1, c. 2, no. 52.
[138]) Ibid, no. 57.
[139]) Ib. l. II, c. 3, § V.
[140]) Ib.
[141]) Ib. l. II, c. 3, § II, no. 5.

a creat'o óre-cum din noŭ, pe un alt plan, Germanul Herder. Este interesant de a constata, că acest al douilea părinte al «filosofieĭ istoricĭ» a indicat şi dînsul strînsa înrudire între poesiă şi între copilăria graĭuluĭ omenesc. «Cea de'ntâiŭ limbă «a omuluĭ — dice el — n'a fost decăt o colecţiune a ele«mentelor poesieĭ.» [142])

Dintre linguiştĭ, Pott, Max Müller, Heyse şi alţiĭ aŭ alunecat pe icĭ pe colea asupra natureĭ poetice a primelor fase ale vorbiriĭ omenescĭ; nicăirĭ însă nu ne aducem a-minte să fi vědut atinse ce-va maĭ de aprópe raporturile între acea vorbire şi între limba poesieĭ celeĭ culte în speciă. Propriele nóstre observaţiunĭ de maĭ sus nu sînt menite nicĭ ele a umple o lacună atăt de seriósă, ci numaĭ dóră a o arăta, legitimând în acelaşĭ timp desele recursurĭ ale Linguisticeĭ la poeţiĭ ceĭ marĭ, carĭ se depărtéză de graĭul vulgar maĭ mult decăt scriitoriĭ în proză, ceĭa-ce la prima vedere s'ar păré din partea sciinţeĭ limbeĭ a fi o neiertată neconsecinţă.

Tot ce am spus noĭ pînă aci, privesce sfera antropologică a studiuluĭ linguistic. Ar maĭ trebui măcar un cuvînt asupra interesuluĭ etnologic al limbeĭ poetice; pe acest tărîm însă rolul eĭ se confundă cu al «limbeĭ naţionale», care nu este, după cum am vědut în §-ful 17, alt ce-va decăt tendinţa la unitate a unuĭ grup dialectal sub conducerea unuĭa din dialecte. Afară de acţiunea cea irresistibilă a şcóleĭ, poetul este agentul cel maĭ puternic al «limbeĭ naţionale» ; un agent, în care tot-o-dată, maĭ limpede decăt orĭ-unde aĭurĭ, se manifestă una din trăsurele cele maĭ caracteristice ale acesteĭ limbĭ: amestecul dialectelor. Poetul utiliséză nu numaĭ dialectele periteticе ale grupuluĭ seŭ, culegĕnd provincialisme, dar nu maĭ puţin şi pe cele anatetice, rechiămând la viaţă arcaisme, pe carĭ le respăndesce apoĭ în naţiunea întrégă de'mpreună cu neologisme din propria sa fabrică.

[142]) Herder, *Abhandlung über den Ursprung der Sprache*, Berlin, 1789, p. 96: «Was war die erste Sprache, als eine Sammlung von Elementen der Poësie!»

Conchidem:

Limba poetică, ca un perpetuŭ representant al începuturilor graĭuluĭ omenesc şi ca precursorul cel maĭ activ al «limbeĭ naţionale», procură linguistuluĭ un material bogat şi atrăgĕtor, de care totuşĭ cată a se servi cu pază, căcĭ e periculos, în orĭ-ce cas, a urmări lumină în *licentia poëtica...*»

§ 22.

ETIMOLOGIA.

Terminiĭ tecnicĭ în genere ar trebui tot-d'a-una să'şĭ întindă accepţiunea în mĕsură cu treptata lărgire a aceleĭ sfere sciinţifice saŭ artistice, din care eĭ fac parte. Dacă la ceĭ vechĭ ἀνατομή însemna o simplă dissecţiune, ba încă fórte neperfectă, de aci nu urméză ca acelaşĭ sens îngust să aĭbă *anatomia* actuală. Eĭ bine, într'o contradicţiune flagrantă cu immensul progres în studiul limbeĭ, *etimologia* maĭ păstréză pînă astădĭ accepţiunea cea rudimentară, pe care o avusese cu sute şi chĭar cu miĭ de anĭ înainte de nascerea Linguisticeĭ.

Romaniĭ explicaŭ pe grecul ἐτυμολογία prin: «quae verborum originem inquirit.» [143]) Acésta resumă căt se póte de bine aplicaţiunea cea tradiţională a terminuluĭ, care la Romanĭ, ca şi la Grecĭ, ca şi la noĭ toţĭ pînă acuma, are a face numaĭ cu *verbum*, numaĭ cu cuvîntul şi ĭarăşĭ cu cuvîntul. Prin perifrasă, *etimologia* este «derivaţiunea uneĭ vorbe». De ce însă nu orĭ-ce derivaţiune linguistică? Cum să numim óre, de exemplu, derivaţiunea uneĭ construcţiunĭ sintactice?

Menţionâm anume casul sintactic, căcĭ el încurcase în secolul trecut pe unul din ómeniĭ ceĭ maĭ genialĭ, care ghicise de pe atuncĭ, după cum vom arăta maĭ la vale, aprópe tot ce distinge metóda linguistică contimpurană. Nemuritorul Turgot a scris, între cele-l'alte, o scurtă bucată întitulată: «Etymologies et fragments sur les langues», compusă din şése nu-

[143]) Quinctil., *Inst.* I. 6. 28.

mere, dintre carĭ primele treĭ se referă la originea unor cuvinte latine, ĭar restul la originea unor construcţiunĭ sintactice ebraice. Pe cele de'ntâĭu, el le numesce «étymologies» ; pe cele din urmă, negăsind nicĭ un termin propriŭ, se vede silit a le boteza «fragments», expresiune prin care ar fi putut să denóte mult maĭ bine o grămadă de petre saŭ de gĭamurĭ sparte! [144])

O derivaţiune sintactică este etimologiă cu acelaşĭ drept ca şi o derivaţiune lexică. Când Weil probéză, că construcţiunea englesă: *The king's eldest son has given a feast to the citizens* derivă din amestecul construcţiuniĭ francese: *Le fils ainé du roi a donné une fête aux citoyens* cu construcţiunea germană: *Des Königs ältester Sohn hat den Bürgern ein Fest gegeben,* astfel că dacă vom exprime ordinea cuvintelor în cea francesă prin: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, vom avé atuncĭ în cea germană: 4, 5, 3, 2, 6, 10, 11, 8, 9, 7, ĭar în cea englesă: 4, 5, 3, 2, ca la Germanĭ, şi apoĭ: 6, 7, 8, 9, 10, 11, ca la Francesĭ, [145]) — el ne dâ o etimologiă întocmaĭ ca şi când ar explica pe englesul *useful* prin francesul *user* şi anglosaxonul *ful.* Etimologia sintactică, în casul de faţă, se resumă în următórea equaţiune: *The king's eldest son has given a feast to the citizens=Des Königs ältester Sohn+a donné une fête aux (=à les) citoyens,* care nu diferă întru nemic de etimologia lexică: *useful=use+ful.*

Pe acelaşĭ temeĭu, dacă este etimologiă de a ḑice că cuvîntul frances *charme* «ce-va ce ne atrage prin plăcere» vine din cuvîntul latin *carmen* «cântec», atuncĭ tot etimologiă este de a constata că sonul frances *ch-* vine din sonul latin *c-*; şi ĭarăşĭ etimologiă este de a arăta că semnificaţiunea «cântec», graţiă semnificaţiuniĭ intermediare de «fermec prin căntare», póte să trécă la semnificaţiunea de «ce-va ce

[144]) Turgot, *Oeuvres,* Paris, 1844, t. 2, p. 754—6.

[145]) Weil, *De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparées aux langues modernes,* Paris, 1869, p. 47.

ñe atrage prin plăcere» ; [146]) în fine, va fi tot etimologiă dacă, mergênd maĭ departe, vom descompune pe latinul *carmen*, sub forma cea veche *casmen*, în radicala *cas* şi sufixul *men*. Maĭ pe scurt, derivaţiunea sintactică, ca şi cea fonetică, ca şi cea ideologică, ca şi cea morfologică, tóte sînt de o potrivă etimologiă.

Pînă la nascerea Linguisticeĭ, sonurile nu aveaŭ pentru sciinţă nicĭ o genese hotărîtă: «les voyelles ne font rien, et les consonnes fort peu de chose», după faĭmósa glumă a luĭ Voltaire; formele gramaticale se expuneaŭ atuncĭ în paradigme, regulate saŭ neregulate, dar fără nicĭ o analisă genetică; regulele sintactice constituĭaŭ de asemenea un fel de codice dogmatic; doctrina semnificaţiunilor nu exista de loc; a deriva dară o vorbă dintr'o altă vorbă, saŭ—cel mult—a o deriva din óre-carĭ elemente constitutive înţelese în modul cel maĭ confus, ĭată tot ce făcea şi tot ce putea face *etimologia*. Astădĭ însă, când Linguistica derivă nu numaĭ cuvintele, ci încă sonurile, formele gramaticale, construcţiunile sintactice, semnificaţiunile, orĭ-ce alt ingredient al limbeĭ, se cuvine óre ca «etimologia» să maĭ remână închisă nestrămutat în cercul cel strîmt al «cuvintelor» ?

Şi totuşĭ anomalia nu încetéză.

Curtius începe clasica sa operă prin aceĭa că: «etimologia «este sciinţa menită a urmări originea cuvintelor şi filiaţiu- «nile lor recipróce.» [147]) Pentru Pott, etimologia este: «descom- «punerea cuvintelor în radicale şi elemente formative». [148]) Când citâm pe un Pott şi pe un Curtius, ajunge. In fond,

---

[146]) Cfr. Littré, *Etudes et glanures*, Paris, 1880, p. 9.

[147]) Curtius, *Grundzüge der griechischen Etymologie*, ed. 3, Leipzig, 1869, p. 3: «Denn unabweislich ist trotz alles Zweifels und Spottes das Streben dem «Ursprung der Wörter und ihrer Verwandtschaft unter einander nachzuspüren, «oder wie es der Name unsrer Wissenschaft so treffend bezeichnet, das ἔτυμον, «das seiende, den wahren und eigentlichen Gehalt derselben, zu ergründen...» — Cfr. Tobler, *Versuch eines Systems der Etymologie*, în *Zeitschr. f. Völkerpsych.*, t. 1, p. 355.

[148]) Pott, *Etymologische Forschungen*, ed. 2, t. 2, part. 1, Lemgo, 1861, p. 185: «die Etymologie, d. h. die Lehre freilich nicht bloss von den Wurzeln, sondern «auch von den Bildungselementen, die zu ihnen, und es fragt sich, unter wel- «cherlei Bedingungen, hinzutreten...»

tot aşa înţelegeaŭ etimologia Ménage şi chĭar Cicerone.

Hovelacque a scris un paragraf întreg, intitulat: ‹Pericolele etimologieĭ›, în care ne spune, între cele-l'alte, cum-că există o ‹etimologiă filologică› (étymologie philologique) şi o ‹etimologiă linguistică› (étymologie linguistique), ambele fórte primejdióse. El aduce ca specimen de cea de'ntâĭu derivaţiunea luĭ *cadaver* din *caro data vermibus*, ĭar ca specimen de cea a doua pe latinul *forma* din grecul μορφή. [149]) Ceĭa ce a speriat atât de mult pe Hovelacque şi ĭ-a produs chĭar un fel de confusiune în spirit, se pare a fi tocmaĭ identitatea cea fundamentală, pe care am constatat'o noĭ maĭ sus, în rolul cel mărginit al ‹etimologieĭ› la ceĭ vechĭ şi la ceĭ nouĭ. La ceĭ nouĭ şi la ceĭ vechĭ de o potrivă scopul este derivaţiunea unuĭ cuvînt; tótă deosebirea consistă în procedură. Un Pott saŭ un Curtius, negreşit, întemeĭază o derivaţiune lexică pe fonologiă şi pe ideologiă, ba încă maĭ recurg nu o dată la sintaxă, urmărind întrebuinţarea cuvîntuluĭ în frasă; dar derivaţiunea sonuluĭ şi derivaţiunea sensuluĭ, în orĭ-ce cas, îĭ preocupă abia pe un plan secundar, numaĭ ca un instrument, ca un mijloc metodic de a ajunge la ţintă.

Nedomerirea trebuĭ curmată o dată. Dacă *etimologia* este derivaţiune, atuncĭ ea nu forméză o sciinţă separată şi nu face parte dintr'o singură ramură a sciinţeĭ, ci aparţine Linguisticeĭ întregĭ. Orĭ-unde linguistul nu se mulţumesce de a înregistra un fapt, ci caută a stabili raportul între o causă şi un efect, fie pe terenul sonurilor, fie pe al formelor gramaticale, al sintaxeĭ, al semnificaţiunilor, al cuvintelor etc., ĭar generalmente causele şi efectele se împletecesc pe tóte aceste terenurĭ, une-orĭ abătêndu-se chĭar peste sfera Linguisticeĭ,— el face o etimologiă.

Să luâm pe francesul *dirai*. Aceste doă silabe se descompun în *dire-ai*, derivând din latinul *dicere habeo*. Transiţiunea luĭ *dicere-habeo* în *dirai* constituă o etimologiă fonetică prin *r*

---

[149]) Hovelacque, *La linguistique*, p. 18—9.

din *cr*=*cĕr-* etc.; o etimologiă morfologică, prin scăderea luĭ *habeo* la un simplu sufix, întocmaĭ ca *-bo* în *dicebo* saŭ -σω în λέξω; o etimologiă ideologică, de vreme ce sensul de presinte se schimbă în sensul de viitor; o etimologiă lexică, fiind-că *dirai* este un singur cuvînt; am maĭ puté adăuga încă o etimologiă tonică, căcĭ perderea luĭ *ce* în *dire*=*dìcere* se datoresce conservaţiuniĭ accentuluĭ de pe prima silaba latină, ca şi'n reducerea luĭ *hàbeo* la *ai*. Dacă e atăt de omnilaterală derivaţiunea disilabiculuĭ *dirai*, apoĭ cu căt maĭ vîrtos ne va fi imposibil de a mănţiné etimologieĭ un caracter numaĭ lexic, când ne vom apuca de mexicanul *notlazomahuizteopixcatatzin*, care, deşi nu e decăt un cuvînt, se traduce totuşĭ prin: «prêtre vénérable que je chéris comme mon père»! [150])

In scurt, Fonologia se ocupă cu *sonurĭ*, Morfologia cu *forme gramaticale*, Lexiologia cu *cuvinte*, Ideologia saŭ Semasiologia cu *semnificaţiunĭ* etc.; căt se atinge însă de Etimologiă, ea represintă în genere *derivaţiunea* în orĭ-care ramură a sciinţeĭ limbeĭ. Cu acelaşĭ temeĭu, cu care un dicţionar póte fi etimologic, póte fi etimologică şi o gramatică. Este un fel de contradicţiune, când Brachet, de exemplu, întituléză o carte a sa: «Dictionnaire *étymologique* de la langue française», ĭar o altă carte: «Grammaire *historique* de la langue française», deşi ambele cărţĭ sînt absolutamente de aceĭaşĭ direcţiune derivativă. Vrênd cine-va să-şĭ explice originea francesuluĭ *fais* din *facio*, n'o găsesce în «Dicţionarul *etimologic*», ci trebuĭ să alerge la «Gramatica *istorică*»!

Etimologia actuală, cea adevĕrat sciinţifică, cată nu numaĭ să îmbrăţişeze un câmp fără asemĕnare maĭ vast decăt etimologia cea empirică din trecut, care se închidea óre-cum ermeticesce în cercul lexic, dar tot-o-dată trebuĭ să tindă a fi reconstructivă, adecă a găsi pentru fie-care fenomen, întru căt el este diferenţiat în maĭ multe exemplare, căte un prototip comun, resultând din corelaţiunea divergințelor.

[150]) A. Humboldt, *Essai politique sur le royaume de Nouvelle Espagne*, p. 81, ap. Pott, *Wurzel-Wörterbuch*, t. 5, p. XXII.

Iată încă un punct de controversă, a căruĭ limpeḑire e cu atăt maĭ necesară aci, la începutul studiuluĭ linguistic, cu căt opposiţiunea nóstră maĭ sus, în §-ful 20, contra unor apucăture ale luĭ Schleicher, şi maĭ ales contra *caturilor* celor etimologice ale luĭ Fick, ar puté face pe uniĭ să ne bănuéscă de adversar al aşa numiteĭ «reconstrucţiunĭ» în Linguistică.

Pott nu reconstruesce nicĭ o dată prototipurile lexice. El constată, bună óră, că latinul *sex*, grecul Fέξ, sanscritul *şaş*, zendicul *khşvas* etc. sînt forme colaterale; dar nu le urcă prin comparaţiune la un părinte comun *ksvaks*, din care trebuĭa să se fi născut tóte. Şcóla linguistică germană cea numită nóuă, cu Brugman în frunte, se arată une-orĭ chĭar ostilă reconstrucţiuniĭ, dar ĭarăşĭ numaĭ pe terenul lexic.

Să examinăm.

Orĭ-cine respinge în Linguistică o reconstrucţiune de un fel, este dator a respinge tot-o-dată orĭ-ce altă reconstrucţiune, căcĭ nu se póte invoca în favórea uneĭ singure specie de reconstrucţiune nicĭ un argument, care să nu militeze în acelaşĭ timp pentru reconstrucţiunea în genere.

Eĭ bine, toţĭ linguiştiĭ pînă la unul admit reconstrucţiunea fonetică: din corelaţiunea sanscrituluĭ *bh* cu grecul φ, cu goticul *b*, cu latinul *f* etc., se reconstruesce, de exemplu, prototipul *bh*.

Cuvintele însă fiind compuse din sonurĭ, reconstrucţiunea fonetică duce necesarmente la reconstrucţiunea lexică, ceĭa-ce se póte demonstra tocmaĭ asupra şcóleĭ luĭ Brugman, care se pare căte o dată a fi atăt de ne'mpăcată în acéstă privinţă. [151])

[151]) Brugmann-Osthoff, *Morphol. Untersuch.*, t. 1, p. IX :.. «nur derjenige, welcher sich für immer lossagt von jener früherhin weit verbreiteten, aber auch jetzt noch anzutreffenden Forschungsweise, nach der man die Sprache nur auf dem Papier betrachtet, alles in Terminologie, Formel wesen und grammatischen Schematismus aufgehen lässt etc.» — Cfr. Leskien, *Die Deklination im Slavisch-litauischen und Germanischen*, Leipzig, 1876, p. 39: "Man hat sich nach dem ganzen Entwicklungsgange dieser Disciplin (der Sprachwissenschaft) daran gewöhnt, bei den einzelnen Formen der Einzelsprachen immer zunächst an die Ursprache zu denken etc.»

Din acea împregĭurare că sanscritul *am* în *áçvam* corespunde greculuĭ ον în ἵππον, pe când sanscritul *am* în *pâdam* corespunde greculuĭ α în πόδα, Brugman conchide că prototipul luĭ *am*=ον diferă de prototipul luĭ *am*=α. Tot aşa prin *an*=ον în *bhárantí*=φέροντι faţă cu *an*=αν în *asánti*=ἔαντι el reconstruesce doă prototipurĭ diverse pentru posteriorul *an*. Avem astfel patru nasale, pe carĭ să le formulâm prin m_1, m_2, n_1, n_2, lipsindu-ne semnele tipografice întrebuinţate de Brugman. In acelaşĭ chip, maĭ departe, prin comparaţiunĭ fórte ingenióse, el reconstruesce r_1, r_2, a_1 a_2 ; ĭar îndrăzneţul seŭ urmaş Saussure merge la ‹foneme› cu mult şi maĭ complicate, ca a_1 ǫ̌ saŭ a_2 ǫ̌. Vine însă întrebarea : cum de se ḑicea *pádam*=πόδα şi cele-l'alte în epoca luĭ m_2, n_2, a_1, a_2 etc. ? Iată că şcóla luĭ Brugman, vrênd-nevrênd, din causa reconstrucţiuniĭ fonetice se vede d'o dată împinsă la reconstrucţiunea lexică—ba încă ce fel de reconstrucţiune!—dându-ne nesce prototipurĭ curat inexprimabile, precum este bună-óră pentru *quatuor* : $k_2 a_1 twAa_2 ra_1 s$. [152])

Să maĭ vorbim óre de reconstrucţiunea ideologică, de care se isbesce mereŭ orĭ-ce linguist, de vreme ce i se presintă la tot pasul, în graĭurĭ congenere saŭ chĭar în aceĭaşĭ limbă, o vorbă cu doă saŭ maĭ multe semnificaţiunĭ diverse, fiind dator a le reduce la un punct de plecare comun, la o sorginte de unde să se desfăşóre treptat diverginţele ?

Să luâm cuvîntul *brav*, unul din cele maĭ norocóse, care în scurt timp a reuşit a se respândi din Occidinte în limbile cele maĭ eterogene din Europa şi chĭar din America. După Diez, Littré ḑice : ‹Français *brave ;* provençal *brau* (féminin ‹*brava*), dur, méchant, brave ; catalan *brau* ; espagnol et ita‹lien *bravo* ; bas-latin *bravus*, sauvage. Le sens primitif ‹est sauvage, dur, fougueux, d'où on passe facilement au sens ‹de vaillant, courageux. Mais d'où vient celui de beau, bien ‹habillé? Sans doute de vaillant on est venu à habile (*bravo* en

[152]) De Saussure, *Mémoire sur le système primitif des voyelles*, Leipzig, 1879, p. 210.—Cfr. Kruszewski, Лингвистическія замѣтки, Warszawa, 1880, p. 1—13.

“italien a cette acception), puis bon, beau, bien habillé...» [153]) Când noĭ audim la Operă strigându-se *bravo* în loc de “fórte bine», saŭ chĭar *bravissima* în semn de cea maĭ deplină mulţumire sufletéscă pentru arta uneĭ gingaşe cantatrice, nu ne gândim, negreşit, la sensul primitiv de “selbatec», care este o reconstrucţiune ideologică aprópe tot atăt de îndrăznéţă, ĭar în orĭ-ce cas de aceĭaşĭ natură, ca şi un $k_2a_1twAa_2ra_1s$ pentru *quatuor*!

Reconstrucţiunea lexică, care nu se póte despărţi de cea morfologică, cuprinde în sine pe cea fonetică şi implică pe cea ideologică. Admiţênd dară pe una din ele, admitem *eo ipso* pe tóte. De aceĭa însuşĭ Pott, deşi nu reconstruesce nicĭ o dată cuvintele, nu contestă totuşĭ legitimitatea reconstrucţiuniĭ linguistice în genere, cerênd însă, cu multă dreptate, ca ea să fie pe căt se póte maĭ metodică, să nu amestece cele sigure cu cele nesigure, să se întrebuinţeze atuncĭ când trebuĭ saŭ acolo unde trebuĭ, şi să resulte numaĭ din date positive. [154]) Cam tot acésta, în fond, o doresce şcóla luĭ Brugman, insistând anume asupra pericoluluĭ unor reconstrucţiunĭ pripite. [155])

[153]) Littré. *Dict.* I, p. 412. — Cfr. Diez, *Etymologisches Wörterbuch*, Bonn, 1861, t. 1, p. 83.

[154]) Pott, *Wurzel-Wörterbuch*, t. 3, p. 119: “Auch habe ich nichts dawider, “dass man, so weit dies möglich, auf Ermittelung derjenigen Urzustände Bedacht “nehme, in welchen sich die Sprache, sei es nun als unserem gesammten Indo-“germanischen Sprachstamme vorausgegangene allgemeinsame Urmutter, oder “als Ahnin bloss einzelner Familien innerhalb desselben befunden haben mag. “Es wird aber dringend nöthig sein, dass man mit enthaltsamer Bescheidenheit “verfahre, und nicht, wie leider noch so oft geschieht, Gewisses mit Ungewissem “oder gar Falschem, nicht thatsächlich Gegebenes und bloss Erschlossenes oder “wohl gar nur leichtsinnig Ersonnenes und Geheischtes mit wilder Haft und ohne “Unterscheidung beständig durcheinander rüttele und schüttele.»

[155]) Brugman, *Nasalis sonans*, în Curtius, *Studien*, t. 9 (1876), p. 320 nota: “Wer die Sprachformen, ehe er an die Ursprache denkt, immer zuerst darauf “ansieht, ob sie nicht analogische Neubildungen sind, begeht bei weitem nicht “so leicht folgenschwere Irrtümer wie ein solcher, der sich immer erst durch den “unmittelbaren und offenkundigen Augenschein so zu sagen darauf stossen lässt, “an Associationsbildung zu denken, und im Uebrigen alles, was sich lautgesetz-“lich aus einer d e n k b a r e n ursprachlichen Form herleiten lässt, sofort auch “daraus herleitet. Denn wer irrig eine Associationsbildung statuiert, irrt nur in-“sofern, als er eine einzelne Form oder eine Reihe von Formen noch nicht an “der richtigen Stelle untergebracht hat, wer dagegen von den historischen For-“men aus sogleich zur Ursprache überspringt und mit Hülfe dieser Formen “Grundformen erschliesst, die nie bestanden, irrt nicht bloss in Hinsicht auf jene “einzelnen historichen Bildungen, sondern auch in Hinsicht auf alles Weitere, “was er auf der erschlossenen Grundform aufbaut.»

Cel întâiu, fără îndoélă, care emisese principiul reconstrucțiunii în Linguistică, maĭ în specia a reconstrucțiunii lexice, a fost Chavée; [156]) cel întâiu însă, căruĭ i se datoresce aplicațiunea acestuĭ principiŭ pe o scară vastă, este Schleicher. [157]) Cu tóte astea, Ascoli probéză într'un mod iresistibil că: «Reconstrucțiunea în stare latentă e cuprinsă în orĭ-ce comparațiune stabilită pe criterie riguróse. Când Bopp, combinând formele și elementele diverselor limbĭ ario-europee, ne arată mereŭ, cum ele, când una, când alta, represintă maĭ bine "cutare saŭ cutare condițiune originală, astfel că tóte se completéză óre-cum reciprocamente, el lucréză în fapt la o ne'ncetată reconstrucțiune, deși nu se'ncércă a ne da resultatele acesteĭ operațiunĭ sub o formă lexică expresă. Așa, de exemplu, alăturându-se cóstă la cóstă aceștĭ treĭ nominativĭ: sanscritul *ágan*, grecul ἄγων și latinul *agens*, față cu tulpinele lor respective: *ágant-ἀγοντ-agent*; apoĭ fiind constatat că vocala cea primitivă se păstréză maĭ bine în sanscrita, că consóna guturală în gréca și'n latina e maĭ veche decât consóna palatală în sanscrita, și că din grupul *t+s*, adecă finalul tulpineĭ și desinința casuală a nominativuluĭ, sanscrita n'a mănținut nemic, gréca a compensat perderea totală prin lungirea luĭ o în ω, pe când în latina a remas *s*, ĭată că avem dela sine reconstrucțiunea *agant-s*...» [158])

In desvoltările ce preced, din tóte ramurele Linguisticeĭ noĭ n'am atins numaĭ sintaxa, în privința căriĭ, de asemenea, etimologia cată să tindă a fi reconstructivă.

Reconstrucțiunea póte fi expresă ca în Schleicher, în Fick și'n ceĭ-l'alțĭ, orĭ sub-înțelésă ca în Bopp și în Pott; reconstrucțiunea cea expresă, la rîndul eĭ, póte fi concretă, ca în casurile de maĭ sus, orĭ abstractă. O reconstrucțiune

---

[156]) Chavée, *Lexiologie indo-européenne*, Paris, 1849, p. XI-XII.

[157]) Pentru prima óră, ca o încercare «ipotetică» (mutmassliche Grundform), în *Die Formenlehre der kirchenslawischen Sprache*, Bonn, 1852, p. V.

[158]) Ascoli, *Studj critici*, II, p. 9.

abstractă este aprópe singură posibilă pe terenul sintactic, unde ne interesă într'o frasă maĭ puţin cuvintele cele întrebuinţate decăt modul distribuiriĭ categoriclor gramaticale saŭ a celor logice, orĭ-care ar fi altmintrea expresiunea lor cea concretă. Astfel, bună-óră, luându-se ḑicala:

Rom. A cumpĕra măţa în sac;
Ital. Comprare la gatta in sacco;
Fr. Acheter chat en poche;
Germ. Die Katze im Sacke kaufen;

nu ne trebuĭ şi nu sîntem în stare de a da o reconstrucţiune concretă a fraseĭ romanice faţă cu cea germană, ci ne ajunge vre-o formulă abstractă, din care să se véḑă pe de o parte ceĭa-ce este comun sintaxeĭ romanice generale în oposiţiune cu cea germană, de exemplu posiţiunea verbuluĭ, ĭar pe de alta să se arate divergințele între sintaxele romanice cele speciale, de exemplu la întrebuinţarea articluluĭ.

Un S+A este o reconstrucţiune sintactică abstractă pentru un graĭu, în care norma cere punerea substantivuluĭ înainte de adjectiv; un A+S, pentru o normă contrariă; un $\frac{A}{S}+\frac{S}{A}$ pentru o normă indiferinte. Un S+A este pentru *om bun, cal alb, mână dréptă* etc. o etimologiă sintactică întocmaĭ cu acelaşĭ drept, cu care latinul *auricula* este o etimologiă lexică pentru rom. *ureche*, ital. *orecchia*, fr. *oreille*, provenţ. *aurelha* etc., ambele dobăndite prin reconstrucţiunea unuĭ prototip comun din comparaţiunea faptelor omogene positive.

Să ne întrebâm acuma: care este valórea reconstrucţiuniĭ în Linguistică? In ce anume se cuprinde utilitatea eĭ, şi chĭar necesitatea? Carĭ sînt marginile sfereĭ sale de acţiune?

O reconstrucţiune etimologică corectă, întemeĭată pe un materiaĭ suficiinte, nu este *ipotetică*, dar ĭarăşĭ nicĭ *exactă*, ci tot-d'a-una *aproximativă*. Ipotesă se chĭamă o presupunere la mijloc între doă observaţiunĭ: prima observaţiune, accidentală, dâ nascere presupuneriĭ; a doua observaţiune, intenţională, verifică presupunerea. O presupunere o dată verificată înce-

téză de a fi ipotesă, devenind **fapt**. Verificarea póte fi **completă**, orĭ numaĭ **aproximativă**. Aproximaţiunea nu răpesce faptuluĭ caracterul seŭ sciinţific positiv. In Mecanică, de exemplu, aşa numita lege a luĭ Mariotte, cumcă «temperatura fiind «egală, forţa elastică a unuĭ gaz variază în raţiunea inversă «a volumuluĭ pe care'l ocupă», conservă o deplină valóre, deşi Regnault a demonstrat că ea nu este decât **aproximativă**.[159]) In Linguistică, sute de experimente confirmă reconstrucţiunea ario-europeuluĭ *bh* din grecul φ — sanscritul *bh* — latinul *f* — goticul *b* etc. Totuşĭ nu este nicĭ ea exactă, ci aproximativă. In loc de *bh* póte să fi fost *ph*, saŭ ce-va intermediar între *bh* şi *ph*. Argumentul că φ=*ph* se află numaĭ la Grecĭ nu e decisiv, după cum nu e decisiv contra primitivităţiĭ luĭ *ā* într'un grup de cuvinte ario-auropee casul când îl păstréză numaĭ sanscrita. Aproximaţiunea *bh*, explicând o mulţime de fenomene, fără a fi în disarmonie cu vre-unul din ele, servă în Linguistică tot aşa de bine ca legea luĭ Mariotte în Mecanică.

Aproximaţiunea are gradurĭ. Etimologia, în opera sa de a reconstrui prototipurile, ajunge la un grad de aproximaţiune cu atât maĭ înalt, cu cât comparaţiunea cea metodică se exercită asupra unuĭ număr maĭ mare de fenomene peritetice şi anatetice înrudite. Să reluăm, ca exemplu, cuvîntul *urechе*. Comparându-l cine-va numaĭ cu italianul *orecchia*, ar trebui să reconstruéscă un prototip special italiano-român *orecchia*, care ar fi de tot greşit faţă cu macedo-românul *urécle*, după cum se maĭ ḑicea încă şi'n Moldova nu maĭ departe decât în secolul XV, [160]) şi faţă cu italianul colateral *oreglia*. Pe de altă parte, dacă vom compara numaĭ formele occidentale: span. *oreja*, portug. *orelha*, reto-rom. *ureiglia* şi franc. *oreille*, vom imagina un prototip special franco-spano-portuges *orelia*, pentru care am găsi, ca paralelurĭ fonetice, pe fr. *merveille*= portug. *maravilha*=reto-rom. *marveiglia* din *mirabilia*, pe sp.

[159]) Naville, *La logique de l'hypothèse*, Paris, 1880, p. 7.
[160]) Hasdeŭ, *Archiva istorică*, t. 1, part. 1, p. 140.

paja din *palea* etc. Cam de felul acesta sînt, în reconstrucţiunea cea fragmentată a luĭ Fick, închipuitele prototipurĭ speciale greco-italice, slavo-leto-germanice etc., pe carĭ noĭ le-am combătut maĭ sus în §-ful 20. Pentru ca o reconstrucţiune să fie adevĕrat sciinţifică, însuşind un înalt grad de aproximaţiune, trebuĭ să ne urcâm dela formele cele sigure, dela nesce fapte bine constatate, d'a-dreptul la o conclusiune, la un prototip comun, care astfel să resulte immediat dintr'o realitate aşa ḑicênd concentrată, totală, întrégă, ĭar nu bucăţită. Daco-românul *ureche* cu forma cea veche *urécle*, macedo-rom. *urécle*, ital. *orecchia* şi *oreglia*, formele sarde *orija*, *origa* şi *oreccia*, fr. *oreille* cu formele dialectale *areille*, *airoaille*, *oraille* şi altele, sp. *oreja*, portug. *orelha*, reto-rom. *urciglia*, provenţ. *aurelha* etc. reconstruesc tóte la un loc prototipul comun romanic aproximativ *orecla—aurecla* «ureche», corespunḑĕtor deminutivuluĭ latin *auricula* «urechĭóră», care deja la Romanĭ şovăia spre *oricula*. Tot aşa sanscritul *ahis*, zend. *azhi* gr. ἔχις, lat. *anguis*, litv. *angis*, vechĭu-germ. *unc*, vechĭu-slav. жжь etc. ne daŭ un prototip comun ario-europeŭ *aghis—anghis* «şérpe», ce-va de cea maĭ înaltă aproximaţiune, a căriĭ valóre scade cu desăvîrşire prin trunchĭarea materialuluĭ în prototipurile cele intermediare ale luĭ Fick. Un pretins prototip leto-slavic *aman* «nume» alăturĭ cu un pretins prototip greco-italic *gnôman* «nume» în loc de un singur prototip ario-europeŭ *gnâman—nâman*, este — maĭ repetâm încă o dată — întocmaĭ ca pretinsul prototip româno-italic *orechia* lîngă pretinsul prototip franco-spano-portuges *orelia* în loc de un singur prototip romanic *orecla—aurecla*.

Uniĭ linguiştĭ pretind, că fără prototipurĭ intermediare parţiale n'ar fi cu putinţă a reconstrui un prototip definitiv total. «Fără o tréptă mijlociă greco-italică *feronti*—ḑice Leo Meyer «— nicĭ grecul φέρουσι, nicĭ latinul *ferunt* nu se reduc la «prototipul *bháranti*.» [161]) Este o învederată eróre. Când ni

[161]) L. Meyer, *Vergleichende Grammatik der griechischen und lateinischen Sprache*, Berlin, 1861, t. 1, p. 22.

se înfăţişéză nesce forme positive ca gr. φέρουσι cu doricul φέροντι, latinul *ferunt*, sanscritul *bháranti*, zendicul *bárenti*, vechĭu-slav. берѫтъ (=ber*o*ntĭ) etc, ne ajunge a sci din fonologiă că φ=*f*=*b* represintă un son primitiv transcris prin *bh*, pentru ca să reconstruim d'a-dreptul, fără nemic intermediar, un prototip comun ario-europeŭ aproximativ, care însă nu este *bháranti*, ci *bhéronti*, saŭ cel puţin ambele împreună.

Reconstruind un prototip în doă feţe, bună-óră *aghis*—*anghis*, noĭ sîntem departe de a-ĭ micşura aproximaţiunea, de óră-ce, după cum am constatat'o la pag. 112, orĭ-ce graĭu primordial cuprinde deja diverginţe dialectale. Pe lîngă *aghis*—*anghis* n'ar fi de mirare să maĭ fi existat o nuanţă *aghus*—*anghus*, prin care s'ar explica latinul *anguis*, căcĭ lat. *pinguis*=παχύς, lat. *brevis* din *breguis*=gr. βραχύς, lat. *tenuis*=gr. τανύ-, lat. *suavis* din *suaduis*=sanscr. *svâdus*, lat. *gravis* din *garuis*=scr. *gurus*=gr. βαρύς, lat. *levis* din *leguis*=scr. *laghus*=gr. ἐλαχύς etc., corespund tóte unor prototipurĭ cu *-us*.

«Reconstrucţiunea—ḑice Delbrück—nu ne procură nicĭ un «material noŭ, dar servă a da o expresiune plastică resulta«tuluĭ cercetărilor nóstre. Ea jócă în Linguistică acelaşĭ rol «ca curbele şi alte procedimente intuitive analóge în Statistică. «Este un mijloc de exposiţiune fórte util, pe care cată a nu-l «nesocoti. In acelaşĭ timp, îndemnul de a reconstrui formele «fundamentale silesce pe linguist a sta pururé la cumpĕnă «pentru a nu lua cum-va o formaţiune modernă drept o for«maţiune primitivă; şi maĭ ales, îl împedecă de a trece cu «uşurinţă peste dificultăţĭ fonetice şi de altă natură, a căror «deplină învingere e necesară pentru ca să pótă reuşi într'o «reconstrucţiune.» [162])

Paralelismul reconstrucţiuniĭ cu curbele din Statistică nu e corect. Dacă este în Statistică ce-va asemĕnat cu reconstrucţiunea în Linguistică, apoĭ numaĭ dóră *termenul-mediŭ*, care resumă un şir de expresiunĭ cifrice divergințĭ de aceĭaşĭ ordine.

[162]) Delbrück, op. cit. p. 53.

Un exemplu. O moşiă a adus proprietarului eĭ în curs de cincĭ anĭ următorul venit:

Anul	I	fr.	4500
»	II	»	4620
»	III	»	2800
»	IV	»	4718
»	V	»	5000

Venitul anual în termen-mediŭ este dară de fr. 4327 $^3/_5$, o cifră aproximativă către care convergesc tóte cifrele cele concrete, diferenţiate prin concursul unor împregĭurărĭ speciale explicabile, precum secetea într'un an, abundanţa într'un alt an etc. Cu cât expresiunile cifrice sînt maĭ numeróse, cu atât şi termenul-mediŭ, scos din ele, este de o aproximaţiune maĭ înaltă. Fără termen-mediŭ, Statistica n'ar puté să reducă diferitele ordinĭ de fenomene la câte o unitate colectivă, pe care lesne s'o compare apoĭ cu altele obţinute pe aceĭaşĭ cale. Prin reconstrucţiune, Linguistica capĕtă şi ea unităţĭ colective, carĭ o ajută în comparaţiunea ulterióră, şi tot-o-dată — după cum a observat'o fórte bine Delbrück — până la un punct o controléză. Lipsa de orĭ-ce reconstrucţiune, fie ḑis în parentesĭ, este aceĭa care face atât de a-nevoe controlul grupurilor etimologice în operele luĭ Pott şi maĭ cu sémă ale luĭ Diefenbach.

Cuvîntul reconstrucţiune pe terenul linguistic nu e tocmaĭ fericit. El s'a luat din paleontologiă, ca şi când linguistul ar fi şi el un fel de Cuvier reconstruind fiinţele cele ante-deluviane. [163]) Insă între reconstrucţiunea etimologică şi reconstrucţiunea paleontologică nu se află în fapt nicĭ o asemĕnare. Paleontologuluĭ i se daŭ nesce fragmente de óse, pe carĭ să le figurâm prin: *t, n, a, s, d, o;* el le coordónă într'un schelet neisprăvit: *-astod-n-*, de unde apoĭ, studiând lacunele şi completându-le cu *m, o, t*, reconstruesce pe *mastodont*.

[163]) V. maĭ sus nota 115. — Cfr. Sayce, *Introduction*, t. 1, p. 346.

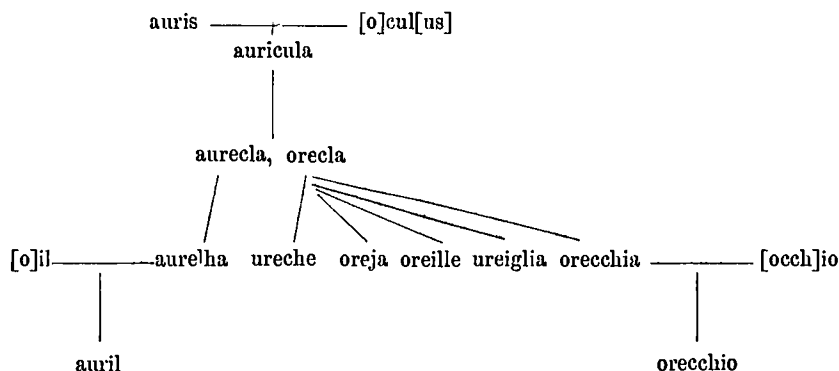
Ore tot aşa procede etimologia în ceĭa ce se chĭamă «reconstrucţiune»? Din *ureche—oreja—oreille* etc. linguistul nu potrivesce un singur corp lipit bucată cu bucată într'o ordine óre-care determinată, după cum face paleontologul, ci extrage prin analisă din întrégа seriă un termen-mediŭ, prin care o caracterisă în totalitate şi de care se apropiă orĭ-ce membru al eĭ în parte, deşi nicĭ unul póte să nu coincidă exactamente cu acea expresiune generală aproximativă.

Particularitatea cea distinctivă a «termenuluĭ-mediŭ» în Linguistică, de unde ĭ-a şi venit numele de «reconstrucţiune», este de a fi privit ca izvor al grupuluĭ omogen de elemente concrete, carĭ tóte împreună îl implică. Izvorul totuşĭ e fórte şovăitor în fluiditatea sa. Astfel termenul-mediŭ pentru formele romanice *ureche—oreja—oreille* etc. se clatină nu numaĭ între *orecla* şi *aurecla*, dar maĭ admite încă probabilitatea masculinuluĭ *oreclu—aureclu—auriclu*, represintat prin italianul *orecchio* şi provenţalul *auril*. Tocmaĭ acest exemplu însă ne arată reversul medalieĭ în reconstrucţiunea etimologică în genere. Forma masculină, care ar corespunde unuĭ latin *auriculus*, póte fi de o proveninţă posterióră, născêndu-se la Italianĭ şi la Provenţalĭ prin analogiă cu «ochĭu», italianesce *occhio*, provenţalesce *oil*, masculinĭ în tóte graĭurile romanice. Intima corelaţiune între *ochĭu* şi *ureche*, ca doă părţĭ ale capuluĭ şi ca organe ale celor doă sensurĭ principale, [164]) va fi adus maĭ tărḑiŭ uniformarea lor sub raportul genuluĭ în Italia şi'n Provenţa, fără ca acésta să se fi întâmplat şi pe aĭurĭ, deşi lesne putea să se întămple orĭ-unde pe o cale independinte. In acest mod, *orecchio* după *occhio* fiind specific italian şi *auril* după *oil* fiind specific provenţal, noĭ nu avem dreptul de a le căuta un prototip romanic. Ce-va maĭ mult. Prin aceĭaşĭ co-

---

[164]) Cfr. Haase, *Vorlesungen über lateinische Sprachwissenschaft*, Leipzig, 1874-80, t. 1, p. 48: «Die Analogie der Wahrnehmungen durch Gesicht und Gehör zeigt sich sehr häufig; z. B. *hell* wird von der Farbe gebraucht, aber das Ursprüngliche ist ein heller Ton von *hallen*. In der Malerei spricht man von Farbentönen. *Clarus* wird sowohl bei *clara vox* als *clara lux* gebraucht etc.»

relaţiune, «ochĭul» se pare a fi exercitat o influinţă lingvistică asupra «urecheĭ» încă la Romanĭ, dar nu în schimbarea genuluĭ, ci în modificarea sensuluĭ. Romanicul *orecla—aurecla* însemnéză «ureche», ĭar nu «urechĭóră» ca latinul clasic *auricula* saŭ *oricula*, deminutiv dela *auris*. Prototipul ideologic pentru «ureche» să fie óre «urechĭóră» ? Póte da, însă póte şi nu. La Romanĭ «ochĭu» este *oclu*, clasic *oculus*, deminutiv dela un perdut *ocus*, unde nuanţa deminutivală despăruse cu desăvîrşire deja în cea maĭ veche limbă latină cunoscută. Corelaţiunea între «ochĭu» şi «ureche», între *oculus* şi *auris*, va fi împins graĭul poporuluĭ roman la uniformarea sufixurilor, saŭ maĭ bine a terminaţiunilor, fără a se atinge diferinţa genurilor, aşa că *auris* «ureche» a trecut d'a-dreptul în *auricula* «ureche», nu «urechĭóră», prin simpla analogiă cu *oculus* «ochĭu», nu «ochişor», în care poporul a luat drept sufix pe *-culus*, ca în *homun-culus, pauper-culus, arti-culus* etc., deşi *c* în *oc-ulus* aparţine tulpineĭ. In acest cas, reconstrucţiunea ideologică : «ureche» din «urechĭóră» ar fi o greşélă, de vreme ce romanicul *orecla—aurecla* nu va fi avut nicĭ o dată vre-un sens deminutival, ci numaĭ îşĭ va fi adaptat un sufix feminin corespundĕtor terminaţiuniĭ masculine devenite incolóră din *oculus*. Iată dară că'n loc de un prototip, de o reconstrucţiune, de un termen-mediŭ, orĭ-cum s'ar numi, noĭ căpĕtâm o genealogiă fórte complicată :

In acéstă genealogiă, forma cea reconstruită *aurecla—orecla*

este prototip pentru *ureche—oreja* etc., dar nu şi pentru *auril*, la nascerea căruĭ s'a amestecat *oil*, şi nu pentru *orecchio*, născut prin amestec cu *occhio*.

Utilitatea metodică a «reconstrucţiuniĭ» în Linguistică apare dară chĭar acolo unde, ca în casul de maĭ sus, tragerea unuĭ termen-mediŭ este împedecată de factorĭ etimologicĭ de altă natură. In adevĕr, numaĭ prin reducerea grupuluĭ întreg la un singur prototip *aurecla—orecla* ese la ivélă cu o deplină plasticitate în formele cele nereductibile *auril* şi *orecchio* o abatere interesantă, pe care linguistul ar fi dispus altfel a o trece cu vederea ca ce-va de tot indiferinte. Nu maĭ puţin simţite sînt serviciele procedimentuluĭ reconstructiv în cea-l'altă ramură a filologieĭ comparative, în ceĭa-ce noĭ am numit etno-psicologiă, unde aprópe în acelaşĭ mod, printr'o rigurósă alăturare peritetică şi anatetică a literaturelor poporane saŭ a obiceĭelor, se pot reconstrui prototipurile lor, după cum ne-am încercat de a face noĭ înşine, bună óră, în privinţa baladeĭ «Cucul şi turturica» saŭ a «Povestiĭ numerelor». [165])

Reconstrucţiunea este, ca să dicem aşa, instrumentul cel maĭ perfecţionat al filologieĭ comparative în genere, şi maĭ ales al Linguisticeĭ; un instrument, prin care etimologia contimpurană, aplicată la totalitatea limbeĭ, ĭar nu numaĭ la cercul curat lexic, se depărtéză de etimologia cea trecută maĭ mult decum se depărtéză în sciinţele fisice şi biologice observaţiunea microscopică de observaţiunea cu ochĭul gol. Acéstă preţiósă unéltă, precum am vedut în cele ce preced, nu se adaptéză însă la tóte fenomenele linguistice. In multe cestiunĭ, sîntem siliţĭ a o întrebuinţa numaĭ în parte; în altele, cată să n'o întrebuinţâm de loc. [166]) Şi acésta nu e tot. Fórte adesea trebuĭ să ne abţinem dela orĭ-ce etimologiă, adecă dela orĭ-ce derivaţiune linguistică, mărginindu-ne a constata faptul, a-l trece în registru ca un simplu material, saŭ ca o problemă a căriĭ explicaţiune să remână în sarcina viitoruluĭ.

[165]) *Cuvente den bătrânĭ*, t. 2, p. 501—608.

[166]) Cfr. excelentele observaţiunĭ ale luĭ Johannes Schmidt, *Die Verwandtschaftsverhältnisse*, p. 28—31.

Turgot, pe care l'am citat la începutul acestuĭ paragraf, a spus de de-mult, că ceĭa ce e maĭ de căpeteniă în etimologiă, este de a sci unde să se oprescă. «Le grand objet de l'art «étymologique—adaugă el—n'est pas de rendre raison de l'o-«rigine de tous les mots sans exception, et j'ose dire que ce «serait un but assez frivole. Cet art est principalement re-«commandable en ce qu'il fournit à la philosophie des maté-«riaux et des observations pour élever le grand édifice de la «théorie générale des langues: or, pour cela, il importe «bien plus d'employer des observations certaines, «que d'en accumuler un grand nombre.» [165]) Aprópe tot aceĭa ḑice Curtius: «Scopul sciinţeĭ nu este de a satis-«face curiositatea saŭ de a găsi loc pentru jocul unor pre-«supunerĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin ingeniose, ci de a mări «sfera adevĕruluĭ şi de a restrînge cercul ero-«riĭ.» [166])

A pretinde cine-va, că a găsit derivaţiunea a tot ce se află într'un graĭu, fie chĭar numaĭ a tuturor cuvintelor în sensul cel îngust al etimologieĭ din trecut, este o pré-multă uşurinţă în privinţa subiectivă şi un bogat repertoriŭ de greşelĭ sub raportul obiectiv. Asupra acestuĭ punct însă noĭ vom avé a reveni maĭ jos, în rubrica consacrată «Metódeĭ şi metódelor».

Din cele ḑise resultă că:

1°. Prin etimologiă se înţelege în Linguistică orĭ-ce derivaţiune, fie fonetică, fie morfologică, fie lexică, sintactică, ideologică;

2°. Etimologia, în generalitatea operaţiunilor sale, tinde a se servi maĭ cu sémă de reconstrucţiunea unuĭ prototip pentru fie-care grup omogen de fenomene, întru cât condiţiu-

---

165) Turgot, op. cit. p. 744.

166) Curtius, *Grundz.*[5], p. 44: «Die Wissenschaft hat nicht den Zweck die «Neugier zu befriedigen oder für mehr oder minder geistreiche Muthmaassungen «einen Spielraum zu gewähren, sondern das Reich der Wahrheit zu mehren und „das des Irrthums in engere Gränzen einzuschliessen.»

nile particulare ale fenomenelor n'o silesc a recurge la alte procedimente ;

3°. Sînt multe casurĭ rebele nu numaĭ la reconstrucţiune, ci chĭar la etimologia în genere, linguistul mărginindu-se d'o cam dată a descrie faptul aşa cum este.

§ 23.

RESUMAT.

Sub rubrica întitulată «Linguistica în genere» noĭ am voit a cuprinde noţiunile cele necesare pentru ca să putem ajunge la o definiţiune a sciinţeĭ limbeĭ; fără a întra în divisiunile şi sub-divisiunile eĭ, a căror stabilire privesce «Linguistica în speciă»; fără a atinge apoĭ legile, forţele şi accidentele ce se manifestă în «Viaţa limbeĭ»; fără a ne opri, în fine, asupra «Metodologieĭ»; tóte acestea avênd a fi desbătute în restul opereĭ de faţă.

Principiele generale de Linguistică posedă deja o literatură destul de bogată, în care, din lunga listă de peste şépte-ḑecĭ de lucrărĭ (§ 13), vom maĭ indica încă o dată operele luĭ Humboldt, Max Müller, Sayce, Whitney, Baudouin de Courtenay, Heyse, Pott etc.; afară de maĭ multe publicaţiunĭ periodice, menite a represinta curentul sciinţific, precum sînt revista luĭ Kuhn, acea a luĭ Steinthal, memoriele Societăţiĭ Linguistice din Paris şi altele.

Numele cel maĭ respăndit şi cel maĭ propriŭ al sciinţeĭ limbeĭ, orĭ-căte obiecţiunĭ i s'ar puté face, [167]) este Linguistica (§ 14).

«Limba», ca obiect al Linguisticeĭ, ni se presintă sub doă puncturĭ de vedere : *in abstracto* şi *in concreto.*

Limba *in abstracto* este manifestaţiunea vocală nativă a sufletuluĭ (§ 15).

Limba ne-vocală, după cum e gestul, şi limba ne-nativă,

[167]) Cfr. Stoddart, *Glossology*, p. 338—40.

după cum sînt *jargonurile* cele maĭ mult saŭ maĭ puţin artificiale: cel şcolăresc, argotul, afectaţiunea în literatură etc., pot interesa pe linguist numaĭ într'un mod incidental, întru căt e nativ materialul lor saŭ întru căt procesele lor sînt în legătură cu ale limbeĭ native.

Sub vocalisaţiune se înţelege atăt graĭul viŭ, precum şi cel scris, litera nefiind alt ce-va decăt un semn al sonuluĭ; şi se înţelege atăt sonul articulat, precum şi cel nearticulat, care jócă un rol caracteristic maĭ cu sémă în primele fase din istoria limbeĭ.

Simţirea şi cugetarea manifestându-se de o potrivă prin graĭu, este o greşélă capitală de a suprime în definiţiunea limbeĭ simţirea, lăsând numaĭ cugetarea: limba este o manifestaţiune vocală nativă a simţiriĭ şi a cugetăriĭ tot-o-dată; ea maĭ exprimă încă un al treilea element óre-care neclasificabil, nicĭ tocmaĭ simţire, nicĭ tocmaĭ cugetare, ce-va însă ce se cuprinde împreună cu simţirea şi cu cugetarea în suflet.

Orĭ-ce cugetare fiind o emanaţiune a sufletuluĭ, definiţiunea nóstră a «limbeĭ *in abstracto*» póte fi primită în principiŭ chĭar de cătră linguiştiĭ ceĭ maĭ transcendentalĭ din şcóla spiritualistă. «Unde sufletul nu lucréză—ḑice Steinthal—, acolo «nu póte fi limbă». [168] Intocmaĭ aşa credem şi noĭ; dar fără nicĭ o reservă mentală.

Intru căt «limba *in abstracto*» este manifestaţiunea vocală nativă a sufletuluĭ, multe animale inferióre o posedă şi ele, lipsindu-le acelaşĭ grad, aceĭaşĭ perfecţiune saŭ maĭ bine perfectibilitate, dar nu acelaşĭ fond, nu acelaşĭ punct de plecare. [169] «Dela o comparaţiune sciinţifică a limbeĭ umane cu «limba celor-l'alte animale—observă Baudouin de Courtenay—«se pot aştepta nesce resultate de tot noue». [170]

---

168) Steinthal, *Abriss*, p. 323: «Wo die Seele nicht wirkt, kann keine Sprache sein.»

169) Cfr. Darwin, *L'expression des émotions*, trad. Pozzi-Benoit, Paris, 1874, p. 84 sqq.

170) Baudouin de Courtenay, *Нѣкоторыя общія замѣчанія*, p. 12 nota 1.

Modul nostru de a înțelege «limba *in abstracto*» indică linguistuluĭ o direcțiune desbrăcată de acel exclusivism preconceput, de acea pedecă sistematică, care, prin nesce rațiunĭ cel mult nebulóse, îl opresce de a vedé realitatea întrégă. A goni din noțiunea generală a graĭuluĭ partea cea nearticulată a vocalisațiuniĭ și partea cea necugetată a sufletuluĭ, după cum fac unul după altul toțĭ începênd dela Bernhardi, [171]) este a reduce Linguistica la un cerc convențional, la un criteriŭ necomplet, prin care ea se va pune fórte ades în contradicțiune cu «limba *in concreto*».

«Limba *in concreto*» (§ 16) e tot-d'a-una dialect, adecă tot-d'a-una este o formă diverginte dintr'un complex omogen compus de maĭ multe asemenĭ forme divergințĭ, pe carĭ tóte linguistul le compară unele cu altele, tindênd a reconstitui unitatea în multiplicitate.

Cu alte cuvinte, studiul «limbeĭ *in concreto*» este dialectologiă.

Linguistica urmăresce diferitele dialecte în sensul peritetic, când alătură pe cele sincronice împrăștiate în spațiŭ, și'n sensul anatetic, când studiază de jos în sus fasele lor succesive în timp. Peritesa, περίϑεσις, este «desfășurare în lat» (Entfaltung in die Breite); anatesa, ἀνάϑεσις, e «desvoltare în lung» (Entwicklung in die Länge), după expresiunea luĭ Schleicher. [172])

Dialectul este de doŭ felurĭ: etnologic și antropologic.

Intru căt toțĭ ómeniĭ se bucură de acelașĭ aparat vocal omenesc pentru a manifesta acelașĭ suflet omenesc în acelașĭ mod nativ omenesc, tóte graĭurile omenescĭ de pe scórța pămîntuluĭ sînt dialecte antropologice față unul cătră altul.

---

[171]) Bernhardi, *Anfangsgründe d. Sprachwiss.*, p. 1: «Dasjenige Ganze von artikulirten Lauten, durch welches der Mensch seine Vorstellungen darstellt, wird Sprache genannt.»

[172]) Schleicher, *Über den Werth der Sprachvergleichung*, in Lassen, *Zeitschr.* t. 7, p. 33.

Limbile cele maĭ eterogene, între carĭ nu se póte bănui vre-o filiaţiune genetică şi nicĭ măcar vre-un contact pre-istoric, se asémĕnă adesea prin combinaţiunĭ analóge fonetice, morfologice, sintactice, ideologice, une-orĭ chĭar lexiologice, destăinuind astfel linguistuluĭ preţióse trăsure din comunitatea natureĭ umane. «Când selbatecul — ḑice Ascoli — zugrăvesce simpatia «prin doă inimĭ unite cu o liniă, face el óre alt ce-va «decât a scrie pe latinul con+cordia?» [173])

Un dialect antropologic, fórte interesant prin luminele ce aruncă asupra originiĭ graĭuluĭ omenesc în genere, este limba copilăréscă, acele prime încercărĭ ale prunculuĭ de a vorbi, cărora linguistul va trebui să le acórde din ce în ce o maĭ multă atenţiune, căcĭ de acolo şi numaĭ de acolo se póte căpĕta soluţiunea unora dintre cele maĭ delicate probleme. La Ario-europeĭ, de exemplu, existând o radicală pronominală *i* «acela» saŭ «acolo» şi o radicală verbală *i* «a merge», Wüllner susţine identitatea primitivă a ambelor prin sensul bilateral al sonuluĭ *i* în gura copiilor. [174])

Limba copilăréscă are particularitatea de a fi numaĭ antropologică. Chĭar când copilul începe deja a vorbi destul de bine în dialectul poporuluĭ din care face parte, totuşĭ modificările ce le întroduce în fonetică, în forme gramaticale, în construcţiunĭ sintactice, în legătura ideelor, tóte acestea ne servă ca material pentru începuturile graĭuluĭ în genere, nicĭ decum pentru istoria în speciă a cutăruĭ graĭu particular. Dacă copilul vorbesce despre sine maĭ tot-d'a-una în a treĭa persónă, ba încă într'un mod nominal, ĭar nu prin pronumele personal: «*Ghiţă* umblă» saŭ «*Ghiţă* mănâncă» în loc de: «*eŭ* umblu» saŭ «*eŭ* mănânc», acésta dovedesce că în graĭul

---

[173]) Ascoli, *Studj orientali*, I, p. 9 nota.

[174]) Wüllner, *Über Ursprung und Urbedeutung der sprachlichen Formen*, Münster, 1831, p. 40: «Kinder stossen diesen Laut sowohl bei Hinweisung auf einen «vorliegenden Gegenstand aus, als auch wenn sie Bewegung andeuten oder ver- «langen.» — Cfr. Benloew, *De quelques caractères du langage primitif*, Paris, 1863, p. 38.

în genere pronumele personal, maĭ ales cel de prima persónă, este maĭ noŭ decăt numele, [175]) deși graĭul particular al luĭ Ghiță, cel românesc bună-óră, n'a fost nicĭ o dată fără *eŭ*, după cum însășĭ vechĭa latină n'a fost nicĭ o dată fără *ego*, fiind însă fórte probabil că'n limba primordială ario-europeă, care pentru familia nóstră linguistică represintă légĕnul graĭuluĭ în genere, pronumele de prima persónă *agham* saŭ *agam* s'a născut cam tărḑiŭ.

Afară de cea copilăréscă, orĭ-care «limbă *in concreto*» este nu numaĭ dialect antropologic, dar și etnologic în acelașĭ timp, întru căt aparține unuĭ complex de graĭurĭ înrudite, carĭ constituă la un loc un grup dialectal, cuprins împreună cu alte grupurĭ dialectale congenere în totalitatea uneĭ familie linguistice.

Termeniĭ «dialect», «grup dialectal», «familiă linguistică», aŭ o valóre relativă, fiind a-nevoe a decide, unde se isprăvesce *dialectul* și unde se începe *grupul dialectal*, despre care ĭarășĭ nu se scie cu precisiune, când anume îl putem considera ca *familiă linguistică*. Graĭul picard, de exemplu, aparține grupuluĭ dialectal frances, dar este tot-o-dată el-însușĭ un grup dialectal, compus dintr'o mulțime de dialecte picarde; grupul dialectal frances, alăturĭ cu cel provențal, cel italian, cel spaniol etc., nu este decat un dialect în sînul grupuluĭ dialectal romanic; grupul dialectal romanic s'ar puté numi familiă linguistică latină față cu familia linguistică germanică saŭ cu cea slavică, carĭ tóte însă nu sînt, în fine, decăt grupurĭ dialectale saŭ chĭar dialecte din familia linguistică ario-europeă; ba pînă și familia linguistică ario-europeă póte fi privită ca un simplu grup dialectal, dacă cine-va admite, ca Ascoli și alțiĭ, o familiă linguistică ario-semitică. Acéstă confusiune terminologică dispare, când prin *dialect* noĭ înțelegem o varietate etnologică maĭ jos de care nu ne pogorîm, ĭar prin

---

[175]) Adam Smith, *Essai sur la première formation des langues*, trad. Manget, Genève, 1809, p. 55.

familiă linguistică o unitate etnologică maĭ sus de care nu voim a ne urca, *grupul dialectal* fiind atuncĭ o sub-divisiune a familieĭ linguistice saŭ o rubrică a dialectelor.

Intre tóte dialectele unuĭ grup dialectal, între tóte grupurile dialectale ale uneĭ familie linguistice, există — în sens peritetic şi'n sens anatetic—o ne'ntreruptă continuitate dialectală.[176])

«Când observâm de aprópe — dice Napoleone Caix — con-«statâm că natura în formaţiunea limbeĭ, ca şi pe aĭurĭ, pro-«cede treptat, astfel că acolo, unde lucrurile aŭ urmat cursul «lor firesc, nu vedem nicăirĭ salturĭ dintr'o limbă în alta, ci «numaĭ un lung lanţ de verige împletecite. Dela francesa, de «exemplu, noĭ trecem la spaniόla printr'o mulţime de dialecte, «în carĭ, dacă vom urmări orĭ-ce schimbare căt de mică, de-«scoperim de'ntâĭu într'un mod sporadic, apoĭ reproducêndu-se «maĭ des din loc în loc, principalele trăsure ale spanióleĭ...» Şi maĭ departe: «Cine ar voi să represinte prin culorĭ pe o «mapă împărţirea limbilor neo-latine, n'ar trebui să distingă «fie-care regiune printr'o singură culóre uniformă, separată cu «precisiune de tóte cele-l'alte, ci ar fi maĭ bine a nuanţà cu-«lorile gradat, aşa ca orĭ-ce culóre să fie maĭ pronunţată nu-«maĭ în puncturĭ centrale, unde sînt maĭ pronunţate carac-«terele cele distinctive ale uneĭ limbĭ, apoĭ să se depărteze «dela acele centrurĭ tot scădênd cu încetul, pînă a se confunda «cu culórea regiuniĭ învecinate.» [177])

Continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă este şi maĭ evidinte în succesiunea cronologică a dialectelor decât în corelaţiunea lor geografică. Dacă nu ne-ar lipsi multe fase intermediare, noĭ ne-am puté sui pas la pas dela dialectele

---

[176]) Joh. Schmidt, *Zur Geschichte des indogermanischen Vokalismus*, t. 2, Weimar, 1875, p. 191: «ununterbrochene Kontinuität des Sprachgebietes».

[177]) Caix, *Saggio sulla storia della lingua e dei dialetti d'Italia*, Parma, 1872, p. 10—12: — Cfr. A. della Barba, *Sul parlare dei Sardi*, Reggio d'Emilia. 1880, p. 27: «Nessun filologo può con sicurezza e precisione indicare dove un dialetto «o suddialetto cessa e un altro ne principia. poichè la pronuncia va di paese «in paese modificandosi con tanto lenta gradazione da passare inosservata...»

ario-europee actuale pînă la germenii lor din limba ario-europeă cea primitivă, aprópe cu aceiaşi uşurinţă cu care dela francesa de astădi trecem la francesa luĭ Rabelais. Intr'un arbore genealogic al dialectelor, ca şi într'o clasificaţiune a lor sincronică, dela un centru pînă la un alt centru, căcĭ în orĭ-ce cas există din când în când centrurĭ maĭ condensate, ne conduce pe nesimţite o diferenţiare imperceptibilă.

Ne'ntrerupta continuitate dialectală, ca orĭ-ce în natură, întimpină unele puncturĭ de resistinţă, unele forţe contra cărora se luptă, pe carĭ maĭ adesea le învinge, nu însă fără a se altera întru căt-va prin luptă şi chĭar prin victoriă. Astfel sînt, maĭ cu sémă: 1°. amestecul limbilor eterogene; 2°. unificarea naţională a dialectelor dintr'un grup; 3°. onomastica.

Sub limbă amestecată (§ 16) noĭ avem în vedere nu numaĭ *amestecul secundar,* care consistă în împrumutul unor elemente externe, maĭ ales al cuvintelor gata, împestriţându-se un graĭu fără a se schimba căt de puţin organismul luĭ, orĭ-căt de numĕróse ar fi ingredientele cele altoite, ci înţelegem maĭ cu deosebire *amestecul primar*, în puterea căruĭa nesce graĭurĭ diverse, de tot străine unul altuĭa saŭ de o înrudire pré-depărtată, se amalgaméză dând nascere unuĭ graĭu noŭ, asemĕnat cu ambele şi diferit de ambele.

In amestec primar doă dicţionare şi doă gramatice se reduc, printr'o cernere reciprócă de afinitate electivă, la un singur dicţionar şi o singură gramatică. Este un endosmos-exosmos, saŭ maĭ corect s'ar puté dice un fel de ceĭa ce se chĭamă în biologiă «absorpţiune vitală», elementele cele din afară fiind modificate prin ţesetura în care întră, primite în ea maĭ încet saŭ maĭ ĭute, une-orĭ respinse. Fonetica, morfologia, sintaxa, ideologia, tóte se combină pe un noŭ plan, tóte se transfórmă maĭ mult saŭ maĭ puţin.

Când doă popóre, fie căt de eterogene, bună-óră un trib negritén şi un trib ario-europeŭ, sînt puse într'un contact atăt de îndelungat şi atăt de intim, încăt fie-care ajunge a

înţelege şi a vorbi limba celuĭ-l'alt pe lîngă a sa proprià, e aprópe peste putinţă ca o asemenea bilinguitate să nu se încheie printr'o treptată fusiune a ambelor graĭurĭ. De aci însă o consecinţă fórte gravă. Pînă atuncĭ unul din ele era dialectul a^3 din grupul dialectal *A* din familia linguistică *S*; altul era dialectul γ^7 din grupul dialectal Γ din familia linguistică Σ. Amestecându-se a^3 cu γ^7, grupurile dialectale A şi Γ perd de o potrivă căte un membru, a cărora lipsă produce o întrerumpere, peritetică şi anatetică tot-o-dată, în continuităţile dialectale respective ale familielor linguistice *S* şi Σ.

E maĭ mult decăt probabil, că feluritele perturbaţiunĭ, pe carĭ sciinţa le constată pe a-locurĭ în continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă a familieĭ linguistice ario-europee, fără a ne maĭ atinge de alte familie linguistice, se datoresc într'o mare parte amesteculuĭ ibrid dintr'o epocă immemorială al unora din dialectele sale.

E nu maĭ puţin adevĕrat totuşĭ că — în tesă generală — fusiunea se întâmplă în nesce condiţiunĭ pré-favorabile pentru unul din cele doă ingrediente, de exemplu pentru a^3, din a căruĭ precumpĕnire covîrşitóre în amalgamă resultă că limba cea nouă nu încetéză, în apucăturele'ĭ cele maĭ ostensibile, a fi un dialect din grupul *A*; dialectul γ^7 din grupul Γ nicĭ el însă nu pere de tot, ci'n parte se conservă ascuns sub vêlul, une-orĭ destul de transparinte, al învingĕtoruluĭ seŭ. In acest mod se póte ḑice, pînă la un punct, că se continuă în acelaşĭ timp doă grupurĭ dialectale saŭ doă familie linguistice.

Ceĭa ce face l i m b a a m e s t e c a t ă prin fusiunea unor grupurĭ dialectale óre-cum disparate, şi maĭ ales a unor familie linguistice eterogene, aprópe tot aceĭa tinde a produce l i m b a n a ţ i o n a l ă în sfera unuĭ singur grup dialectal, a căruĭ ne'ntreruptă continuitate o turbură prin stăruinţa de a unifica tóte dialectele, de a şterge saŭ cel puţin a slăbi provincialismele, de a spori puterea graĭuluĭ din Statul întreg printr'o centralisare cam analógă cu centralisarea cea menită a mări forţa administraţiuniĭ (§ 17).

Din dată ce unul dintre cele multe dialecte ale unuĭ grup reuşesce, orĭ în ce chip ar fi, a ajunge organ general al oficiuluĭ şi maĭ cu sémă al şcóleĭ, al literatureĭ, al societăţiĭ alese, tóte graĭurile cele provinciale, marĭ şi micĭ, încep a se modela după dînsul, modelându-se óre-cum şi el după dînsele, astfel că—după expresiunea unuĭ eminent romanist—«limba «naţională încetéză de a fi un dialect special pentru a deveni «*compendiul* tuturor dialectelor». [178])

In Revoluţiunea francesă, se scie că celebrul abbate Grégoire propusese Convenţiuniĭ o exterminare radicală a dialectelor francese şi chïar a celor provenţale, lăsând în picióre numaĭ limba naţională, adecă dialectul parisian. Un alt revoluţionar de atuncĭ, nu maĭ puţin renumit, ex-capucinul François Chabot, din péna căruĭa eşia *Le catéchisme des Sans-Culottes*, scriea cu entuziasm la 1790: «aujourd'hui que nous «ne sommes plus ni Rouergas, ni Bourguignons etc., que nous «sommes tous Français, nous ne devons avoir qu'une même «langue, comme nous n'avons tous qu'un même coeur.» [179]) Patetic! Dacă graĭurile s'ar fi putut trimite la guilotină, negreşit că'n momentul de faţă nu maĭ exista de de-mult, graţiă luĭ Grégoire şi luĭ Chabot, continuitatea cea ne'ntreruptă a dialectelor francese, continuitatea cea ne'ntreruptă a grupurilor dialectale frances şi provenţal, apoĭ a celor provenţal şi spaniol, şi'n fine a celor provenţal şi italian. Faptul însă este, că acţiunea «limbeĭ naţionale», orĭ-cât de energică, va fi tot-d'a-una numaĭ o tendinţă, o tendinţă nu fără efect, dar cu un efect pré-móle şi pré-împrăştiat.

Factorul cel maĭ activ al «limbeĭ naţionale» este limba literară, care lucréză la unificarea dialectelor maĭ ales prin şcólă şi prin limba poetică (§ 21). Acéstă din urmă maĭ în speciă, când o mănuesc ómenĭ de geniŭ, de carĭ se glorifică

---

[178]) Caix, *La formazione degli idiomi letterarii*, în *Nuova antologia*, 1874, settembre, p. 19—20.

[179]) *Revue des langues romanes*, t. 5 (1874), p. 79.

naţiunea întrégă, concurge a turbura ne'ntrerupta continuitate dialectală, amestecând dialectele peritetice şi pe cele anatetice ale grupuluĭ, fără ca să maĭ vorbim de innovaţiunĭ de propria sa fabrică.

L i m b a p o e t i c ă însă are pentru linguist o însemnătate maĭ mare sub raportul *antropologic* decăt sub cel *etnologic*. Ea completéză óre-cum «limba copilărésc㻠pentru a ne da o noţiune despre începuturile graĭuluĭ omenesc în genere, din carĭ n u r e p r o d u c e ca copilul prima fasă de tot rudimentară, ci r e p e r c u t ă printr'un fel de echo o a doua fasă, ulterióră, maĭ desvoltată.

Interjecţiune, onomatopeiă, pleonasm, prosopopeiă, inversiune, trop, tóte acele trăsure specifice prin carĭ *exundă* şi *exuberă* l i m b a p o e t i c ă, fără ca să uĭtâm însăşĭ melodia, caracterisă orĭ-ce graĭu primitiv şi elementele căte maĭ remân primitive ale graĭurilor celor înaintate.

Adesea unicul mijloc de a înţelege modul de formaţiune al unor expresiunĭ poporane este de a recurge la l i m b a p o e t i c ă, fie dintr'o ţéră căt de depărtată. Un singur exemplu. La Româniĭ din Transilvania *pénă*, printr'o îndrăsnéţă asociaţiune de ideĭ, însemnéză nu numaĭ penele păserilor, dar şi «flóre» saŭ «buchet». O florăriă se chĭamă: «grădină de pene». [180]) Próza póte să ne'ntrebe: ce are a face paserea cu flórea? Eĭ bine, prin aceĭaşĭ metaforă maĭ amplificată, la ceal'altă margine a lumiĭ latine marele poet al Spanieĭ numesce o pasere: «flóre înpĕnată» şi «buchet înaripat»:

Nace el ave, y con las galas
Que le dan belleza suma,
Apenas es *flor de pluma*,
O *ramillete con alas* . . . [181])

Pe lîngă l i m b a a m e s t e c a t ă şi l i m b a n a ţ i o n a l ă, a treia causă importantă de perturbaţiune în continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă este l i m b a o n o m a s t i c ă (§ 18).

---

[180]) *Lexicon Budanum*, p. 195.
[181]) Calderon, *La vida es sueño*, I. 3.

In fie-care dialect, maĭ vîrtos în fie-care grup dialectal, există o immensă provisiune de numĭ proprie, locale şi personale, într'o mare parte provenite din fel de fel de graĭurĭ străine şi din fel de fel de epoce, ĭar prin urmare în contradicţiune cu orĭ-ce ne'ntreruptă continuitate dialectală, peritetică saŭ anatetică.

Grupul consonantic -жд-, ca să luâm un exemplu, e antipatic urechiĭ române. Cuvinte ca *nedejde* saŭ *primejdie*, doă-treĭ peste tot, lesne pot fi înlăturate. Cum vom alunga însă acest grup din nomenclatura personală şi locală a Românuluĭ? Un sat de lîngă Haţeg în Transilvania se chĭamă de vécurĭ Хъждѣѹ, şi tot aşa se numesce o familiă din Basarabia, stabilită de secolĭ lîngă Hotin. [182]) Acest nume, personal şi local tot-o-dată, întins dela Hotin pînă la Haţeg, derivă, probabilmente, din vechĭul slavic хъждавъ «meşter», τεχνίτης, *artifex*, despărut chĭar din dialectele slavice moderne. [183]) Grupul consonantic -жд- póte fi gonit la noĭ de pretutindenĭ din graĭul comun, dar totuşĭ într'un nume propriŭ el va avé dreptul cel maĭ necontestabil de a împestriţa în permaninţă limba română.

Doă împregĭurărĭ, maĭ cu deosebire, apĕră continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă contra ibridismuluĭ şi anacronismuluĭ limbeĭ onomastice: pe de o parte, cele maĭ multe numĭ proprie se transfigurézà succesivamente după geniul specific al fie-căruĭ dialect, mascându-se óre-cum anomalia de loc şi de timp; pe de alta, presinţa lor e puţin simţită prin raritatea relativă a acestuĭ element în vorbirea de tóte ḑilele, adecă în circulaţiune, un principiŭ de o însemnătate capitală pentru Linguistica în genere.

Precum în economia politică doă exemplare din aceĭaşĭ monetă aŭ o valóre utilă fórte diferită, dacă unul din ele circulă de 10 saŭ de 100 de orĭ maĭ mult decăt cel-l'alt, tot aşa prin maĭ multă circulaţiune un element linguistic póte

[182]) *Letopiseţele Moldoveĭ*, ed. I, t. 1, p. 307.
[183]) Miklosich, *Lex. palaeoslov.*, p. 1101.

avé o valóre utilă ındecită saŭ ınsutită decât un alt element linguistic de aceĭaşĭ natură brută (§ 20).

Fisionomia unuĭ graĭu, caracterul seŭ tipic, resultă din trăsurele sale cele maĭ în circulaţiune: sonurile cele maĭ dese, cea maĭ désă accentuaţiune, cele maĭ dese forme gramaticale, construcţiunĭ sintactice, categorie ideologice.

Ceĭa-ce dicea Rousseau despre fisionomia individuală: «On «croit que la physionomie n'est qu'un simple développement «de traits déjà marqués par la nature; pour moi, je penserais «qu'outre ce développement, les traits du visage d'un «homme viennent insensiblement a se former et *à* «*prendre de la physionomie par l'impression fré-* «*quente et habituelle de certaines affections de* «*l'âme*», [184])—se aplică pe deplin la *fisionomia* uneĭ limbĭ, pe care el ar fi putut s'o explice: «par l'impression fréquente «et habituelle de certains phénomènes matériels et psy- «chiques».

Circulaţiunea şi numaĭ circulaţiunea dâ o desminţire aforismuluĭ luĭ Humboldt, cumcă fisionomia unuĭ graĭu, ca şi a unuĭ individ, ar fi nedescriptibile. [185]) O fisionomiă e nedescriptibilă, în adevĕr, dacă noĭ ne mărginim a cunósce natura brută a elementelor sale; ea se descrie însă aşa dicênd dela sine, din dată ce se constată printr'o proporţiune aproximativă valórea cea utilă a fie-căruĭ din acele elemente.

In privinţa uneĭ fisionomie individuale, neminĭ nu scie acésta maĭ bine decât un caricaturist, în opera căruĭa, sub liniele cele maĭ grotesce, noĭ recunóscem la moment originalul, tocmaĭ pentru că artistul, despreţuind amărunte secundare şi terţiare, a isbutit a surprinde elementele cele maĭ în circulaţiune ale figureĭ.

Sub raportul lexic, o limbă póte fi compusă, ca cea englesă de exemplu, din cuvinte romanice mult maĭ numeróse decât

---

[184]) Rousseau. *Emile*, IV.

[185]) Humboldt, *Werke*, t. 6, p. 44—5.

cele germane, şi totuşĭ să aĭbă o fisionomiă lexică curat germană, fiind-că cuvintele romanice circulézā în graĭu de doă saŭ de treĭ orĭ maĭ puţin decăt cele germane. Tot aşa limba română, orĭ-căt de multe cuvinte străine s'ar furişa într'însa, n'ar perde prin acésta fisionomia sa lexică curat latină, pe care ĭ-o asigură circulaţiunea cea de tot covîrşitóre a cuvintelor latine.

Dicem "fisionomiă lexică„, căcĭ orĭ-ce limbă este un *biceps* saŭ *triceps*, a căruĭ fie-care faţă póte să aĭbă căte o fisionomiă deosebită, tóte fisionomiele cele parţiale concordând însă într'o singură fisionomiă totală. Fisionomia lexică latină a franceseĭ, de exemplu, e tot atăt de evidinte ca şi a româneĭ; eĭ bine, accentuaţiunea graĭuluĭ frances, fisionomia luĭ cea tonică, pare a fi eminamente celtică. [186]) In *âge* din *aetàticum,* bunăóră, accentul latin s'a mănţinut, dar nu după norma latină, ci pe penultima silabeĭ feminine, precum o cerea accentuaţiunea celtică. S'a operat astfel în sînul graĭuluĭ frances o întregire prin compromis între fisionomia lexică latină şi fisionomia tonică celtică.

Atăt ne'ntrerupta continuitate a dialectelor etnologice în peritesă şi'n anatesă, împreună cu cele treĭ principale pedece ale sale: limbă amestecată, limbă naţională şi limbă onomastică, precum şi circulaţiunea, fără care nu se póte înţelege fisionomia unuĭ graĭu, pot fi urmărite într'un mod fórte imperfect în sfera limbilor antice, fragmente majestóse, dar totuşĭ numaĭ fragmente, remase dintr'o ruină venerabilă, dar totuşĭ numaĭ ruină.

Direcţiunea aprópe exclusivamente archeologică, inaugurată de către fundatoriĭ Linguisticeĭ, trebuĭ înlocuită printr'o direcţiune integrală; integrală nu numaĭ prin constanta

---

[186]) D'Arbois de Jubainville, *L'accent breton,* în *Mém. de la Soc. de Linguist.,* t. 2, p. 280: "Je crois donc aujourd'hui que dans les langues néo-celtiques "comme en français la syllabe originairement accentuée est la dernière dans les "syllabes masculines, la pénultième dans les syllabes féminines, que le Vannetais "et la portion limitrophe de la Cornouaille ont gardé l'accent néo-celtique pri"mitif, qu'ailleurs les lois actuelles de l'accent sont modernes...„

unire a periteseĭ cu anatesa, ci maĭ ales prin aceĭa că studiul dialectelor moderne, pline de viaţă şi avute în tot felul de material, cată să ne serve ca temeliă, de unde să ne urcâm apoĭ din tréptă în tréptă, întru căt ne vor permite mijlócele, pînă la punctul cel maĭ depărtat al anticităţiĭ (§ 19), constatând pretutindenĭ după putinţă, în întregul uneĭ familie linguistice, ĭar nu într'un singur segment, cele doă atributurĭ fundamentale ale dialectelor etnologice: ne'ntrerupta continuitate dialectală şi circulaţiunea.

Tóte în limbă, ca şi'n natura în genere, sînt efecte saŭ resultante datorite unor caúse saŭ unor complexurĭ de cause. Pe lîngă cele doă atributurĭ fundamentale de maĭ sus, maĭ există dară în Linguistică un al treilea atribut fundamental: derivaţiunea (§ 22). Când noĭ ḑicem că latinul *aurichalcum* vine din grecul ὀρίχαλκον, dând sémă despre trecerea luĭ ὀρί- dela ὄρος ‹munte› în *auri-* dela *aurum* ‹aur›, etc., aci nu este continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă, nu este nicĭ circulaţiune, ci e derivaţiune.

Ne'ntrerupta continuitate dialectală şi *circulaţiunea* n'aŭ putut fi nicĭ măcar presimţite înainte de nascerea Linguisticeĭ; ba chĭar astăḑĭ cea de'ntăĭu nu este încă generalmente recunoscută, ĭar pe cea-l'altă am formulat'o noĭ înşi-ne pentru prima óră. Ceĭa ce s'a sciut însă pînă la un punct înainte de Linguistică şi ceĭa ce nu încetéză de a constitui pînă 'n momentul de faţă preocupaţiunea cea de căpeteniă a linguistuluĭ, este *derivaţiunea,* pentru care s'a mănţinut vechĭul termen de ‹etimologiă› de'mpreună cu greşita luĭ aplicaţiune tradiţională numaĭ la sfera lexică.

Tot ce derivă în limbă, un son derivat, o formă gramaticală derivată, un cuvînt, o frasă, o semnificaţiune, forméză de o potrivă obiectul ‹etimologieĭ›, care însă, în accepţiunea sa actuală, diferă de ‹etimologia› cea de altă dată nu numaĭ prin acéstă maĭ mare întindere a cercului de acţiune, ci încă prin fecundul procediment al reconstrucţiuniĭ. [187])

[187]) Cfr. Ascoli, *Corsi de glottologia,* t. 1, Torino, 1870, p. 4—6.

Când un fenomen se presintă în maĭ multe exemplare divergințĭ, linguistul trage din ele prin comparațiune un termen-mediŭ, în care tóte varietățile sînt implicate și spre care convergesc tóte. Acest termen-mediŭ este de o valóre aproximativă tot atât de înaltă, ca și acela pe care'l capĕtă Statistica dintr'un șir numĕros de fapte cifrice de aceĭașĭ ordine. Fără el, în Linguistică ca și'n Statistică, incomoda multiplicitate nu s'ar puté reduce la o expresiune maĭ mult saŭ maĭ puțin simplă, adesea chĭar la o unitate, care se compară apoĭ cu alte reducțiunĭ dobîndite pe aceĭașĭ cale, înlesnind astfel sciințeĭ vaste operațiunĭ acolo unde ea s'ar perde în labirintul individualităților . . .

§ 24.

Conclusiunea.

Desvoltările precedințĭ ne permit a da următórea definițiune :

Linguistica este sciința manifestațiuniĭ vocale native a sufletuluĭ omenesc, urmărite prin peritesă și prin anatesă în ne'ntreruptа continuitate, în circulațiunea și'n derivațiunea dialectelor, pe carĭ tinde a le reconstrui în unitățĭ etnologice și într'o unitate antropologică.

Cunoscênd astfel, din însășĭ definițiunea Linguisticeĭ, *obiectul*, *atributele* și *idealul* acesteĭ sciințe, — să ne'ntrebâm acuma : carĭ sînt părțile eĭ constitutive ?